

franco

'bifo'

berardi

N E F E S

K A O S

V E

Ş i i R

türkçesi nalan kurunç

YÖRT

YORT
YENİ DÜŞÜNCE

NEEES

© YORT KİTAP 2020

f i t yortkitap
www.yortkitap.com

Breathing: Chaos and Poetry, Semiotext(e) / Intervention Series, Ocak 2019.

franco 'bifo' berardi

1. Baskı Mayıs 2020

isbn 978-605-69797-7-4

Türkçesi Nalan Kurunç

Düzeltili Aslı Aksoy Bayer, Osman Şişman

Kitap tasarımı Levent Şentürk

KAOS VE ŞİİR

Baskı Sena Ofset

Matbaa adresi Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. kat, 4 NB 7 9 11,
Zeytinburnu, İstanbul.

Matbaa Sertifika no 45030

YORT KİTAP

Adres İstiklâl Mahallesi, Adalar Sokak, 23/B, Odunpazarı, Eskişehir.

Yayınevi Sertifika no 45646

¶
Çevirmenin notu: ¶

Nefes'in Türkiye'de yayımlanma serüvenine dair bir mühim not: *Nefes* aslında ilk olarak *Fauna Kitap*'tan yayımlanacaktı. Yayınevinin emekçileri Özgür Taburoğlu ve Talha Dereci, Nalan Kurunç'un önerisini heyecanla kabul etti. Fakat Türkiye'nin malum vahşi koşulları nedeniyle *Fauna*, yayıncılık hayatına başlamadan bizlere veda etmek zorunda kaldı. Özgür Taburoğlu'na ve Talha Dereci'ye bu girişimleri için ve çeviri sürecinde her konuda çevirmenin yanında oldukları için minnettarız. ¶

¶

¶

İçindekiler

giriş

6

nefes almak

12

- 1 nefes alamıyorum **14**
- 2 söz, ses, gürültü: spazm olarak kaos **20**
- 3 kaos ve barok **28**
- 4 kaos ve beyin **34**

42 birlikte nefes almak

44 kaos ve kontrol ⑤

52 saflık ⑥

70 katliam: yalnız takılanlar ⑦

80 welcome 2 hell (cehenneme hoşgeldiniz) ⑧

94 nefes vermek: son nefes ⑨

ŞİZİCİ ŞİZİCİ

1 Franco Berardi,
*The Uprising: On
Poetry and Finance*
(Los Angeles:
Semiotext(e), 2012).

2011'deki işgal hareketinin ardından *The Uprising: On Poetry and Finance* 7 adlı küçük bir kitap yayımladım. O yıl tüm dünyada çok sayıda kentte büyük öğrenci, sanatçı ve güvencesiz işçi toplulukları kemer sıkma tedbirlerine ve finansal egemenliğin ortadan kaldırdığı demokrasilerin yenilenmesine bir son verilmesi çağrısında bulunmak için sokaklarda toplanmış, meydanları ve kamusal alanları işgal etmişti.

Bu an, ben de dahil olmak üzere birçok insan için bir illüzyondur. Hepinizin hatırlayacağı gibi zafer duygumuz en hafif tabirle aldatıcıydı. Finansal yağmalamayı durduramamıştık. Hiçbir yoksulluk, yağma

veya yıkım tedbirini engelleyemedik, tersine çeviremedik. Mısır'da Tahrir İşgal Hareketi bir devrim başlattı ve diktatör Mübarek'i tahtından etti –sonu, bir İslâmcının sonraki seçimleri kazandığını, ardından askeri darbeyle iktidarı ele geçirdiğini ve yeni, muhtemelen daha da kötü bir diktatörlük kurduğunu görmek oldu. Benzer şekilde, İşgal Hareketi'nin birkaç ay süren politik katılımı harekete geçirdiği diğer ülkelerde de, bugünün sözde yönetişiminin tekno-finansal otomatizmi, çok geçmeden yağmacıların egemenliğini dayattı. Ardından bir müthiş fırtına gezegene çarptı: Yerel parçalı savaşlar her yana yayıldı, çevresel yıkım giderek daha sık fırtına koparmaya başladı ve giderek artan üretim ve aman vermez borsa hareketlerine karşın toplum daha da yoksullaştı.

Peki, buradan İşgal Hareketi'nin başarısız olduğu sonucuna mı varmalıyız? Hem evet

hem de hayır. Evet, çünkü neoliberal yıkımı ve dünya çapında küresel zihnin tedavi edilemez bir rahatsızlığı olarak yayılan faşist geri tepmeyi durduramadı. Hayır, çünkü İşgal aslında –ne tabiatında, ne içsel dinamiklerinde, ne de aktivistlerinin birçoğunun zihninde– iktidarı ele geçirmek ya da mevcut güç yapılarını tersine çevirmek adına politik bir girişim değildi. Daha ziyade, İşgal, toplumsal bedenin, bilhassa dünyadaki bilişsel işçilerin uzun erimli yeniden faaliyete geçme sürecinin başlangıcıydı. Yalnızca bilişsel siber-işçilerin öz-örgütlenmesi, yalnızca mühendis ve şair arasındaki ittifak insanlığın kendi kendini yok etmeye doğru gidişini tersine çevirebilir.

Yedi yıl sonra The Uprising 'in kalbindeki konuya geri dönüyorum: Dil, sermaye ve olasılık arasındaki ilişkilerde şiirin yeri. The Uprising 'de şiire, mevcut finansal kapitalizm biçimini ortaya çıkaran soyutlama eğilimine yönelik bir öngörü olarak odaklanmışım. Bu yeni kitapta ise şiiri, mevcut kaosa kayıtlı muhtemel bir uyumun önsezisi olarak, anlam alanını aşan bir şey olarak tasavvur etmeye çalışıyorum. Hem The Uprising 'de hem de Nefes 'te, genel zekânın erotik bedeninin şiirsel seferberliğini, finansal kapitalizmin baskısından kurtuluşun yegâne yolu olarak düşünüyorum. The Uprising 'de bu bakış, politik ve maddi bedenlerin kent alanında birleşmesinin bir koşulu olarak, dünyadaki kamusal alanları fiziksel olarak işgal eden bir hareketle bağlantılıydı. Nefes 'te ise, nefes alma yönünden sorunun kaynağına iniyorum: Ritm, spazm, boğulma ve ölüm.

İşgal Hareketi 2011'de toplumsal yaşamın gösterge-kapitalizmine boyun eğmesine itiraz etmişti. Hareket –İşgal hareketi gibi yaygın olduğu kadar– politik açıdan bir yenilgiydi. Protestolar finansal mutlakiyetçiliği sarsmamış, aslında sadece kavrayışını

sertleştirmişti; dahası toplumsal yaşamı daha da yıkıma uğratmıştı. Ardından güçsüzlük, aşağılanma ve çaresizlik, insanları her tür hümanist evrenselcilik duygusunu terketmeye, saldırganlığa ve faşizme yöneltmeye itti; kaos, toplumsal yaşamı ve dünyanın jeopolitik haritasını istila etti. Düzinelerce Hitler taklitçisi şimdi her yerde iktidarı ele geçirmiş durumda; milliyetçilik, ırkçılık ve dini köktencilik kamusal söylemi ele geçirmiş durumda.

Fakat İşgal politik bir hareket değildi. Meydanların ve kamusal alanların işgali politik açıdan anlamsızdı. İşgal Hareketi, dediğim gibi, uzun vadeli bir sürecin başlangıcıydı: Toplumsal bedenin, finansal mutlakiyetçiliğin soyut tahakkümünden –tıpkı havada uçuşan, astım ve kanseri yeni nesillerin akciğerlerine yayan kirletici maddeler gibi– sosyal solunumu boğan soyut kavrayıştan özgürleştirilmesi.

İçinde bulunduğumuz nefessizlik durumuna ithaf edilmiş olan bu yeni kitapta, boğulmaktan kaçmanın yegâne yolu olarak şiir metaforuna geri dönüyorum. Bugün iktidar, sayısal varlıklar arasındaki soyut ilişkiler üzerine kurulu. Finans alanı, güvencesiz emek fraktallarını birbirine bağlayan algoritmalarca yönetilirken, yaşam alanı da toplumsal bedeni felç eden ve nefes almayı boğulmaya zorlayan bir kaos akışı tarafından ele geçiriliyor. Bu tuzaktan politik bir kaçış yok: Sadece şiir gösterebilimsel değişimin aşırılığı olarak nefesi yeniden etkin kılabilir. Yalnızca şiir, onlarca yıl süren finansal mutlakiyetçiliğin bir sonucu olarak vuku bulan kıyamette bize yardımcı olacak. Yalnızca şiir hem mühendisin hem de şairin zihninin çektiği acıyı yatıştırarak ve finansal kürenin dile dair kavrayışını tersine çevirmek için eyleme geçecek.

The Uprising, finansal iktidarın soyağacı dahilinde bir denemeydi; dilin bakış açısından ve bilhassa paranın reel ekonomiden özgürleşmesini öngören "anamlamanın gerçeklikten özgürleşmesi" bakış açısıyla yazılan ve geçen yüzyıl boyunca süren soyutlama silsilesini içeren bir denemeydi. The Uprising, soya ait bir tanıydı.

Nefes, terapi üzerine bir deneme. Peki, soyutlamanın insanlık tarihinde ürettiği boğuntuyla nasıl başa çıkacağız? Finansal kapitalizmin cesedinden bir kaçış var mı?

ספס
אבמאב
אגיוג

1

nefes alamıyorum

Astımdan mustaribim, belki de bu yüzden Eric Garner'a yönelik suikastin videosunu gördüğümde bir astımlı dayanışma duygusunun etkisinde kalmıştım. Garner, 17 Temmuz 2014'te New York Staten Adası'nda öldürülmüştü; New York Polis Teşkilatı'nın bir memuru onu tutuklarken yaklaşık on beş ila on dokuz saniye kadar boğazını sıkıyordu. Ağzından çıkan "nefes alamıyorum" sözcükleri –Garner son nefesini vermeden önce giderek daha az duyulabilir bir şekilde söylemişti bunu– aylar boyunca ülkenin dört bir yanındaki binlerce gösterici tarafından söylendi.

Bu sözcükler birçok bakımdan içinde yaşadığımız zamanın genel duygusunu ifade eder: Fiziksel ve psikolojik nefessizlik her yerde; kirlenmenin tıkadığı büyük kentlerde, sömürülen işçilerin çoğunluğunun güvencesiz toplumsal koşullarında, her yeri saran şiddet, savaş ve saldırganlık korkusunda. Trump bu dizginsiz bayağılığın, olağanüstü ikiyüzlülüğün ve sessiz, yaygın çilenin Barok imparatorluğunun kusursuz hükümdarıdır.

Nefes, içinde bulunduğumuz şimdiki kaosu tartışmam ve kapitalizmin cesedinden kaçış arayışım için bana yardımcı olacak bir mesele. Friedrich Hölderlin'i okuyarak başlayacağım.

Hölderlin, Alman Romantizmi geleneğinden gelir, ancak yolu idealizmden ayrılır; zira Hegelci diyalektik rasyonalizmin iddialı tarzına yönelik varlığın ironik sorgulanmasına itiraz eder. Hegel, bağnazlığın yolunu seçmişti; Hakikatin gerçek oluşu biçiminde tasarlanmış Tarihin modern bağnazlığını seçmişti.

Hölderlin o kadar dar görüşlü değildi ve tarihsel yanılığa yol açan bu yolu takip etmedi. "Mnemosyne" de şöyle yazar: "Bir işaretiz biz / anlamsız ve acısız ve / yabancı topraklarda dilimizi neredeyse kaybetmiş."²

² Friedrich Hölderlin, "Mnemosyne," *Hymns and Fragments* içinde, Çev: Richard Sieburth (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1984), 117.

Hölderlin'in Tübingen'deki kolej yıllarında arkadaşı olan Hegel, insanın birliğini kavramda ve kavramın tarihsel "gerçek-oluşunda" bulur. Hölderlin, Hegel'in *Aufhebung* (olumsuzlama) kavramının tuzağına düşmez. İdealizmin, *Geist*'in (tin) tarihsel gerçekleşmesine olan inancına kanmaz. Gerçekliği kavrama konusunda yaşadığı zemin *Geschichte* (Tarih) değil, *Begeisterung*'dur (esin). Hölderlin nefesin varlığın gizli dokusu olduğunu sezer: Şiirsel ritm.

Burada "ritm" in ontolojik anlamını vurgulamak istiyorum: "Ritm" temel olarak, sadece ses salımlarıyla veya madde- nin sesiyle değil, aynı zamanda dünyanın titreşimiyle de ilgilidir. Benim açımdan kavramın gücünü ifade eden şey budur. Ritm, kozmosun en içteki titreşimidir. Şiir de bu kozmik titreşime, sürekli gelmekte olan bu zamansal titreşime duyarlı olma tecrübesidir.

Mistik Budist felsefe, Hintçe *shabda* ve *mantra* sözcüklerini birbirinden ayırır. *Shabda* işlemsel gösterilenlerin normal değişimleri bakımından nesnelere ve kavramları belirtmek için, sıradan konuşma sesleri için kullanılan bir sözcüktür. Öte yandan *mantra*, zihinsel imgelerin ve mantıklı anlamların yaratılmasını başlatan bir konuşma sesidir. *Shabda* gündelik işlevsel iletişimin operasyonel zincirleri düzeyinde hareket ederken, *mantra* beden ritmine ve semiyosferle –ki, insan dünyasının kaynağı– olan ilişkisine göre eyleme geçer. *Ātman*, bu felsefeye göre, her bir duyarlı ve bilinçli organizmanın tekil solunumudur; *prana* da ritm olarak algıladığımız kozmik titreşimdir.

Hölderlin, *Notes on Antigone*'da [*Antigone Üzerine Notlar*] o zamanlar henüz yeşermekte olan idealizmin kavramsal mantığına, şiirsel mantıkla itiraz eder. Hegel'in pan-mantıklılığına karşı, Hölderlin bir çeşit pan-poetizmi savunur. Bu duruşu sadece Romantik acıklılık hali gibi düşünüp reddetmemeliyiz, çünkü Hölderlin'in önerisinde derin bir felsefi temel vardır. Hölderlin'in şiirden kastı, ortak deneyim alanını şekillendiren algısal biçimleri ve anlatı biçimlerini ortaya

çıkaran göstergebilimsel bir akıştır. Başka bir deyişle, gerçeklik, dil tarafından salılan ve şiirle arıtılan insan etkileşimi ve iletişim alanıdır. Şiir, *mit-şiir*'in katmanlarını oluşturur ve aşılır: Toplumsal imgelemin ve politik söylemin esinidir. Hölderlin'in sözleriyle "şairler, arta kalanları kurar."³ Nefes ve *semiosis*: Şimdinin kaosunu anlamak için ele almak istediğim kavramsal çift, budur.

Kaos ve ritm, zamanımızın kıyametinde salınan bu kitabın ana başlıkları: Yirminci yüzyılın ikinci on yılında zihinsel ve toplumsal manzara mutsuzluk ve şiddet akışlarıyla yüklü. Hölderlin, şiirinde gelecekteki modernitenin kaosunu ve yaklaşmakta olan nefessizliği öngörür. Bu bir ölçüm sorunu, der. Dünyevi bir ölçü yoktur, bu yüzden ölçü duygumuz (ritm) sadece nefes alışımızın bir yansımasıdır: Şiir. Daha farklısına "layık olmasına", insanın şiirsel yaşamasının nedeni tam da budur. Hölderlin: "Bakabilir mi insan / hayatının mutlak sıkıntılarından / Ve diyebilir mi: bu [tanrılar] gibi olabilir miyim? Evet. İyilik sürdükçe / Saflık oldukça yüreğinde, memnuniyetle ölçebilir kendini/ İlahi olana karşı."⁴

³ Friedrich Hölderlin, "Remembrance," *Hymns and Fragments* içinde, 109.

⁴ Friedrich Hölderlin, "In Lovely Blue," *Hymns and Fragments* içinde, 249.

⁵ A.g.e.

Aşırılık Olarak Şiir

Şiir nedir? Neden insanlar sözcükler, sesler ve görsel işaretlerle şiirsel ilişki kurar? Neden alışlagelmiş *semiosis* seviyesinden kaçırır? Neden göstergeleleri sabit mübadele çerçevesinden sökeriz?

Hölderlin şöyle yazar: "Layıkıyla, yine de şairane / İnsan mesken tutar bu dünyada."⁵ Şiirsel edim burada insanın "layık olmasına" ya da hakkına taban tabana zittir. Peki, hak nedir? Bence hak, layık olmanın, övülmeyi ya da öldürülmemeyi hak etmenin niteliğidir; belirli bir sosyal sahnedeki bireylerin (genelensel) değerlerini ölçmenin niteliğidir.

Toplumsal varlıklar az ya da çok haklarla doludur. Sözcükleri ve eylemleri yarışır bir şekilde mübadele ettikleri için onaylanmayı hak ederler ve bir tür ahlaki yatırım olarak, toplumsal mübadele tiyatrosundaki yerlerinin onaylanması

adına, karşılıklı anlayış görürler. Haklar, ahlaki yatırımlar ve onay, geleneksel dünyanın bir parçasıdır. İnsanlar toplumsal alanda sözcük alışverişinde bulduklarında sözcüklerinin yerleşik anlamlardan oluştuğunu ve öngörülebilir etkiler ürettiğini varsayarlar. Gelgelelim, gösteren ile gösterilen arasındaki yerleşik ilişkiyi kopartan ve yeni yorumlama olanakları, yeni anlam ufukları açan sözcükler de söylemeye kadiriz.

Aynı şiirin son satırlarında Hölderlin şöyle yazar: "Dünyada bir ölçü var mıdır? Yoktur / Hiç."⁶ Ölçü yalnızca bir teamüldür; hak durumuna (toplumsal tanınabilirlik) tekabül eden bir öznelarası teamül. Şiir de sınırı ihlal eden ve ölçüden kaçan aşırılıktır. Şiirsel sözcüklerin muğlaklığı aslında semantik aşırılı-kapsayıcı olma durumu olarak tanımlanabilir. Şair de şizo gibi, gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin geleneksel sınırlarına itibar etmez ve anlamlandırma sürecinin (anlamlandırma) sınırsızlığını ortaya çıkarır. Kesinlik ve uygunluk, liyakat ve mübadelenin koşullarıdır. Aşırılık da esinin, yerleşik anlamdan kurtulmanın ve görünmeyen bir anlamlandırma ufkunun açıklanmasının koşuludur: Mümkün olanın.

⁶ A.g.e., 251.

⁷ Dışarı çıkma, yayılma, neşet etme. –ç.n.

"Dünya" olarak adlandırmaya alışkın olduğumuz şey, ön-dilbilimsel maddenin semiyotik örgütlenme sürecinin bir sonucudur. Dil; zamanı, mekânı ve maddeyi insan bilincinin tanıyabileceği hale getirecek şekilde düzenler.

Bu göstergibilimsel emanasyon⁷ süreci bilinen bir doğal durumu ortaya çıkarmaz; daha ziyade, maddi içeriklerin aralıksız yeniden karılması olarak, çevremizin sürekli bir şekilde yeniden çerçevelenmesi olarak ortaya çıkar. Şiir, göstergibilimsel örüntüleri yeniden düzenleyerek dünya ile deney yapma edimi olarak tanımlanabilir.

Fakat şiir tanımlanabilir mi? Beni bağışlayın –az önce yaptığım tanım, keyfi ve gayrimeşru, zira "Şiir nedir?" sorusu yanıtlanamaz. Şiirin "ne olduğunu" söyleyemem, çünkü aslında şiir "hiçbir şey"dir. Sadece şiirin *ne yaptığını* söylemeyi deneyebilirim.

Göstergeler oluşturma edimi (görsel, dilsel, müzik tabanlı vb.), ne doğada önceden var olan ne de toplumsal teamüle dayanan bir anlam alanı ortaya çıkarabilir.

Şiirsel edim, mevcut dünyada geleneksel olmayan bir anlama ışık tutan göstergebilimsel bir akış emanasyonudur. Şiirsel edim, geleneksel anlam sınırının ötesine işaret eden göstergebilimsel bir aşırılıktır ve eş zamanlı olarak, henüz deneyimlenmemiş olan (yani, deneyimlenebilir) olası bir deneyim alanının açığa çıkmasıdır. Bilinç ile bilinçdışı arasındaki sınırdaki gerçekleşen bu edim ile, bu sınırın yeri kayar ve bilinçdışı manzaranın –Freud’un “içteki yabancı ülke” diye adlandırdığı şeyin- parçaları aydınlanır (veya çarpıtılır) ve tekrar anlamlandırılır.⁸

Bununla beraber, şimdiye kadar hiçbir şey ya da neredeyse hiçbir şey söylemiş olmadım. Çok az. Aslında şiir, tanımlanamayan bir dil edimidir çünkü “tanımlamak” sınırlamak anlamına gelir ve şiir, tam anlamıyla dilin sınırlarının ötesine geçen aşırılıktır; başka bir deyişle, dünyanın kendi sınırlarının ötesine geçen aşırılık. Yalnızca şiirsel olayların fenomenolojisi bize şiirsel olasılıkların bir haritasını verebilir.

“Dünyada bir ölçü var mıdır? Yoktur / Hiç.”⁹ diye yazar Hölderlin. Ve devam eder, “Tek bir yaratılmış dünya engellemedi / Seyrini gökgürültüsünün.”¹⁰ Ardından, nefes kesen bir şimşek edasıyla kelimelerini şöyle kağıda döker: “Çıkin bu maharet yüzülünden / bir an önce, / birlikte olmak için.”¹¹ Akıllılık –teknik yetenek, sosyal yeterlilik ve işlevsel ustalık anlamındaki– modern zihin alanını kirleterek, mevcut psiko-çöküş ve tekno-faşizm durumuna varıncaya değin bilgi alanının ritmini hızlandırdı. Bu akıllılık yüzülünden çıkalım; birlikte olmanın ve ritmik bir şekilde birlikte evrilmenin bir yolunu bulalım. İşte böyle okudum şairin sözlerini!

Félix Guattari “kaosmosis”ten söz eder: Zihin ile kaos arasındaki ozmosun yeniden dengelenmesi süreci.¹² Hölderlin de şiirden şöyle söz eder; dilsel titreşim, salınım ve zihin ve dünyayı aynı anda barındıran *kaosmosis* biçimli evrime avarlanmış bir ritm arayışı.

⁸ Sigmund Freud, “Das Innere Ausland”, *Traumdeutung*, (Franz Deuticke: Leipzig und Wien, 1939), Bölüm 7.

⁹ Hölderlin, “In Lovely Blue,” 251.

¹⁰ Hölderlin, age.

¹¹ Bkz. Félix Guattari, *Chaosmosis: An Ethico-Aesthetic Paradigm*, çev.

Paul Bains ve Julian Pefanis 10 (Bloomington: Indiana University Press, 1995).

¹² Félix Guattari, *Chaosmosis: An Ethico-Aesthetic Paradigm*, çev. Paul Bains ve Julian Pefanis, 11, (Bloomington: Indiana University Press, 1995).

2

SÖZ, SES, GÜRÜLTÜ

Spazm Olarak Kaos

Chaosmosis [*Kaosmosis*], Felix Guattari'nin son kitabının adı. *Kaosmosis* kavramı Guattari'nin önceki çalışmalarından, bilhassa Gilles Deleuze'le onun "nakarat" (*ritournelle*) kavramından ortaya çıkmıştır. "Kaosmosis" terimi, kaosun yükümlülüğünü ve kaosun kendi ozmotik evrim beklentisini ima eder. *Kaosmosis*'in temeli, kozmik nefes ile tekillik nakaratları arasındaki biteviye etkileşimdir.

Yerleşik düzen –toplumsal, politik, ekonomik ve cinsel düzen,– tekilliklerin titreşimsel salınımını sertleştiren ve bastıran bir ardışıklığı amaçlar. Titreşen vücutların bu sertleşme hali, Guattari'nin "spazmlar"¹³ dediği şeyle sonuçlanır.

Guattari, *Chaosmosis*'in yayımlanmasından birkaç ay sonra öldüğü için, *kaosmik* spazm kavramını daha fazla detaylandırarak vakti olmadı; ama ben bu kavramın, bugünkü bilgi-sinirsel [*info-neural*] ivme koşullarında öznelliği anlamak için çok önemli olduğunu düşünüyorum.

¹³ A.g.e., 135.

Spazm, sinir sistemindeki acıya, nefessizliğe ve toplumsal organizmanın bilinçliliğine yol açar. Ancak spazm, Guattari'nin terimleriyle, organizmanın kendi titreşimini yeniden biçimlendirmesine ve tekilleştirme yoluyla durduk yerde armonik bir düzen yaratmasına yol açabildiği ölçüde "kaosmik"tir. Spazmda ses, gürültüye, duyulamayan sözlerin karmaşasına dönüşür. Müzik ise düzenin sınırlarının ötesinde olası bir "birlikte nefes alma" için titreşim arayışıdır.

Guattari'nin *kaosmosis*'i ile düşünürsek, tarih ve tarihsel zaman kavramlarını yeni bir çerçeveye oturtabiliriz. "Tarih"ten sözettiğimizde, olayları tarihsel bir perspektiften gördüğümüzde, zaman algımızın ve tasarımıımızın belirli bir modülasyonunu uygulamaya koymuş oluruz. Tarihsel algı, zamanın teleolojik bir çerçeve içinde zihinsel organizasyonunun bir sonucudur. Tarihsel algı, zamanı herşeyi kapsayan bir boyuta dönüştürür; bu da bireyleri ve grupları, kendi zamansallıklarını tekdüze bir ölçüye ve teleolojik (veya ekonomik) bir çerçeveye göre paylaşmaya zorlar. İnsanlar kulaklarında az ya da çok aynı müziği duyduklarında tarihsel alana girerler. Zaman belirli bir ritmik nakarat ile yakalanır, böylece insanlar aynı tempoda yürürler. Zamana ait bu ortak hız temposunun zamansallığı, algısı ve izdüşümü "tarih" olarak adlandırılır. Farklı zamansallıkların uyumlulaştırılması sayesinde tarih, zamanın sayısız olayını ortak bir projearı anlatı yapısı içerisinde çerçeveleyebilir.

Zaman ve Spazm

Henri Bergson'a göre zaman, süre bilincimiz açısından tanımlanır. Zaman, biyolojik organizmanın duyarlı ve bilinçli nefes alma eyleminin nesnelleştirilmesidir. Tekil solunum başkalarının nefes alışıyla birleştirilmiştir ve bu ortak solunuma

“toplum” deriz. Toplum, tekil sürelerin ortak bir zaman diliminde yeniden düzenlendikleri boyuttur.

Bilinç, zamanın içinde mevcutken; zaman da yalnızca bilinç tarafından algılanabileceği ve yansıtılabileceği için bilinç içinde bulunur. “Zaman”, bilinç akışının süresi, bilincin aktığı o boyutun izdüşümü anlamına gelir. Gelgelelim, bilinç akışı homojen değildir: tersine, farklı ritmlere ve tekil nakaratlara göre algılanır ve yansıtılır, bazen de düzenli, ritmik bir tekrar biçimine kodlanır ve düzenlenir.

Endüstri çağında toplumsal öznelerin kendiliğinden ritmlerine baskın bir ritm uygulandığı zamanda, iktidar; farklı zamansallıkları hizalayan bir kod, birey-

14 Byung-Chul Han, *In the Swarm: Digital Prospects* (Cambridge, MA: MIT Press, 2017), 3–6.

* Shitstorm kelimesi, varolmayan bir kelime. Anlamı kolayca anlaşılabilir iki kelimenin birleşimi. Shit, dışkı, dışkılama eyleminin ürünü. Ama aynı zamanda iğrenç, kötü, bayağı anlamlarını taşıyor; değil mi? Storm da şiddetli, sert rüzgâr demek; doğanın güçlerinin zincirlerinden boşalması. Yani bok fırtınası, boktan olan bir sürü şeyin her yöne saçılması anlamına geliyor. Nasıl tercüme edilir? Mesela, kaotik gürültü; yahut gürültülü kaos diye tercüme edilebilir. (‘Bifo’nun çevirmene notu)

lerin nakaratlarının tekilliğini çerçeveleyen ve karıştıran, herşeyi kapsayan bir ritm olarak tanımlanabilir. Siyasal egemenlik, toplumsal çevreden yayılan gürültüyü susturan yasanın sesiydi. Çağdaş ağ-bağlantılı sanayi sonrası toplumumuzda ise bunun tersi doğrudur: iktidar, artık çokluğun [*crowd*] susturulmasıyla inşa edilmiyor (örneğin, sansür, yayın araçları ya da politik söylemin ciddiyeti yoluyla), gürültünün sınırsız yoğunluğuna dayanıyor. Günümüzde, toplumsal anlamlama artık gösterenlerin mübadelesi ve deşifre edilmesinin bir sistemi değil, dinleyen zihnin doygunluğudur –sinirsel bir aşırı-uyarım. Siyasi düzen eskiden, çokluğun sessizliği ortasında yasayı duyuran sestem etkilenirken; çağdaş post-politik iktidar, çokluğun gürültüsünden çıkan istatistiksel bir işlemdir.

Ağa bağlı kültürün sürü benzeri davranışına işaret eden Byung-Chul Han, iktidar ile bilgi arasındaki ilişkide meydana gelen dönüşümü özetler: “Bok fırtınası,* birçok nedenden dolayı meydana gelir. Saygının eksik olduğu, düşüncesizliğin hüküm sürdüğü bir kültürde ortaya çıkarlar. Bok fırtınası, dijital iletişimin özgün bir fenomenini

temsil eder... *Egemen güç, Net'in bok fırtınasını yöneten kişidir.*" ¹⁴ Bu da Kaos İmparatoru'nun dünyadaki en yüksek siyasi makama tırmanışını, Amerika Birleşik Devletleri başkanlığına yükselişini açıklamanın iyi bir yoludur. Modern iktidar, bir kişinin kendi sesini zorla dayatma ve diğerlerini susturma becerisine dayanıyordu: Hitler 1938'de *Alman Radyosu El Kitabı*'nda şöyle yazmıştı: "Hoparlör olmasaydı, Almanya'yı asla fethedemerdik." ¹⁵ Şimdi iktidar, duyulamayan seslerin fırtınasından neşet ediyor. İktidar artık gizlice dinlemekten ve sansürlemekten ibaret değil. Aksine, ifadeyi harekete geçiriyor ve dünyanın gürültüsünden doğan verilerin istatistiksel olarak detaylandırılması ile kontrol kurallarını şekillendiriyor. Toplumsal ses beyaz gürültüye dönüşüyor, beyaz gürültü de toplumsal düzen haline geliyor.

Deleuze ve Guattari'nin deyişiyle "nakarat", göstergelerin, bilhassa fonetik seslerin ve fonetik titreşimlerin birleşmesidir; nakarat, organizmanın tekil kozmosunun daha geniş bir birleşmeye girmesini sağlayan semiyotik bir birleşmedir (*agencement sémiotique*). Zaman, tekiliğin izdüşümüdür (Bergson'da *durée*) ve eşzamanlı olarak bireylerarası birleşimin çerçevesidir, sayılamayan nakaratlarının birbirine karıştığı bir ağdır.

Müzik, özgün bir *kaosmosis* tarzıdır: Kaosun ahenge dönüşmesinin ozmotik süreci. Müziğin anlamlama süreci, dinleyicinin beden-zihnini doğrudan şekillendirmeye dayanır: Müzik saykodeliktir (anlam bakımından, etimolojik bakımdan ve zihinsel tezahür açısından). Müzik zaman içinde konuşlanır, ancak bunun tersi de doğrudur: Müzik yapmak zamanı yansıtmaya, keşişen algılamamızda birbirine bağlama eylemidir. Ritim, zamanın zihinsel olarak ayrıştırılmasıdır, zaman algısını ve zaman izdüşümünü birbirine bağlayan ortak koddur. Sesin emanasyonu, toplumsal bir kozmosun baştanbaşa yaratılışının bir parçasıdır: Steve Goodman, tekiliğin geçersiz kılındığı bir ritim dayatarak, akustik dikkati işgal eden sonik hiper makineler tarafından toplumun akustik alanının kuşatılışını tanımlamak için, "sonik savaş"tan söz eder. ¹⁶

¹⁵ Jacques Attali, *Noise: The Political Economy of Music*, Çev. Brian Massumi (Manchester: 14 Manchester University Press, 1985), 87. [Jacques Attali, *Gürültüden Müziğe*, Çev. Gülüş Gülcügil, Ayrıntı Yayınları, 2005].
¹⁶ Bkz. Steve Goodman, *Sonic Warfare: Sound, Affect, and the Ecology of Fear* (Cambridge, MA: MIT Press, 2010). ¹⁵

Kod, Borç ve Gelecek

Kod, "konuşan" biziz. Kod, geleceğin dile teslim edilmesinin bir aracıdır; bu da algoritmaların dilin akışına kaydedilmesiyle mümkün kılınır. Gelecek artık teknolo-dilbilimsel otomatizmlerde kayıtlı olan algoritmik zincir tarafından yazılıyor.

Talimatlar, kehanetler ve mahkeme emirleri geleceği dile kaydetmenin, daha doğrusu geleceği dil aracılığıyla üretmenin bir yoludur. Talimatlar, kehanetler ve mahkeme emirleri gibi kod da, dilbilimsel ilişkileri ve algoritmik göstergelerin pragmatik gelişimini biçimlendirerek geleceği tayin etme gücüne sahiptir. Örneğin finansal kod, sosyal etkinliği, tüketim alışkanlıklarını ve yaşam tarzlarını gerçekleştiren bir dizi dilbilimsel otomatizmi tetikler.

"Para bir şeylerin olmasını sağlar. Dünyadaki eylemin kaynağıdır ve belki de yatırım yaptığımız yegâne güçtür," diyor Robert J. Sordello, *Money and the Soul of the World*'de.¹⁷ Para ve dilin ortak bir yanı vardır: Hiçbir şey değildirler yine de her şeyi etkilerler. Sembollerden, teamüllerden ve *flatus vocis*'den başka bir şey değildirler, fakat insanları harekete geçmeye, çalışmaya ve fi-

¹⁷ Robert J. Sordello, *Money and the Soul of the World* (TK: Pegasus Foundation, 1983).

ziksel şeyleri dönüştürmeye ikna etme gücüne sahiptirler. Dil de, para gibi, hiçbir şey değildir. Yine de para gibi dil de her şeyi yapabilir. Dil ve para geleceğimizi birçok yönden şekillendiriyor. Kehanet gibiler.

Kehanet, ikna ve duygu yoluyla geleceğin gelişimine etki eden bir tahmin şeklidir. Psikolojik tepkilerin dile olan toplumsal etkileri sayesinde kehanet kendi kendini gerçekleştirebilir. Örneğin, finansal ekonomi kendi kendini gerçekleştiren kehanetlerin damgasını taşır. Reyting kuruluşları bir girişimin veya bir ülke ekonomisinin değerini düşürdüğünde, o girişimin veya o ekonominin gelecekteki performansına dair bir tahminde bulunurlar. Ancak bu tahmin, ekonomik oyunda aktörleri o denli etkiler ki bu düşüş gerçek bir güvenilirlik kaybı ve gerçek bir ekonomik değer kaybıyla sonuçlanır –dolayısıyla kehaneti gerçekleştirir. Peki kehanetin etkilerinden nasıl kurtulabiliriz? Kodun etkilerinden nasıl kaçabiliriz? Elbette bunlar iki farklı problem, ama ortak bir şeyi paylaşıyorlar.

Göstergebilimsel İflas Olarak Şiir

Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*'un önsözünde şöyle yazar: "Düşünceye sınır koyabilmek için, sınırın düşünülebilir her iki tarafını da bulmamız gerekir (yani düşünülemez olanı düşünebilmeliyiz)." ¹⁸ Daha sonra şunu önerir:

Dilimin sınırları dünyanın sınırlarını imler.

Mantık dünyayı doldurur: dünyanın sınırları onun da sınırlarıdır. Mantıkta, bu yüzden şunu söyleyemeyiz, "Dünyada bu, bu var, şu yok"

[...]

Düşünemediğimizi düşünemeyiz, o zaman, düşünemediğimizi söyleyemeyiz de. [...]

Özne dünyada değildir; dünyanın sınırlarıdır. ¹⁹

Dilin kudreti ve kapsamı öznenin tutarlılığına bağlıdır; vizyonuna, durumuna. Benim dünyanın kapsamı da benim dilimin kudretine bağlıdır. Dünyanın sınırlarının ötesine geçme süreci, Guattari'nin "kaosmosis" dediği şeydir. Guattari *kaosmosis*'ten "göstergebilimleştirme süreçlerinin yeniden alevlendirilmesi" olarak söz eder: Yani, göstergebilimsel ağı yeniden tanımlamaktan bahseder. ²⁰ Göstergebilimsel ağı, deneyim olanaklarını sınırlayan ve bu nedenle deneyimlenebilir dünyanın kendisini sınırlayan bir dolanıklıktır.

"Kaosmosis", kaos ile nefes almak anlamına gelir; –"osmosis", "birlikte nefes almayı" ima eder– fakat kaosla birlikte bu ozmosta yeni bir uyum, yeni bir duygudaşlık, yeni bir *sintoni* ²¹ ortaya çıkar. Bu "ortaya çıkış", kendi kendini yaşatan morfojenezin ²² bir sonucudur: mantıksal-dilsel koşullar onu görmeyi ve adlandırmayı mümkün kıldığında yeni bir form ortaya çıkar ve şekillenir. Yeni bir yaşam formunun ortaya çıkmasını, sadece finansal kapitalizmin teknik otomatizminden kaçan bir dil eylemi sağlayacaktır. Sadece, genel zekânın bedeninin –genel zekânın kudretini besleyen organik, varoluşsal,

¹⁸ Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, Çev: D. F. Pears ve B. F. McGuinness (London: 17 Routledge, 2001), 3. [Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, Çev: Oruç Aruoba, (İstanbul: Metis Yayıncılık, 2006).]

¹⁹ A.g.e., 68-69.

²⁰ Guattari, *Chaosmosis*, 85.

²¹ Syntony: Sintoni: Uyuma, rezonans –ç.n.

²² Canlılarda dış şekillerin tekâmülü. –ç.n.

tarihsel sınırlılığın– yeniden canlanması, yeni sonsuzlukların imgelemine mümkün kılar.

Dilin kudreti sınırsızdır, fakat dilin kullanımı tarihin ve varoluşun sınırlı koşullarında gerçekleşir. Bir sınırın oluşturulması ile dünya, bir dil dünyası olarak varlığa gelir. Dilbilgisi, mantık ve etik, bir sınır konmasına dayanır. Kod da

* *Conspiration*, entrika anlamına geliyor; ortak proje ve komplo anlamlarında kullanılıyor. Fakat kelimenin Latince etimolojisine de bakalım: *Cum-spirare* kelimesinde *cum*, “birlikte”; *spirare* de “nefes almak” demek. Yani bu kelime, “komplo kuranların birlikte giriştikleri eylem” anlamını içeriyor ama bir yandan “birlikte nefes alma” anlamına da geliyor. (‘Bifo’nun çevirmene notu)

dilin sınırlı bir kullanımıdır ve aynı zamanda, bir performans ve üretkenlik sınırının dayatılmasıdır. Sınırlar verimli olabilir, ancak sınırlama alanının dışında, dilin sonsuz olanakları ölçülemez bir şekilde devam eder.

Kod, dilbilimsel göstergelerin sözdizimsel kesinliğine işaret eder: Bağlantı. Uyumluluk ve tutarlılık ve sözdizimsel kesinlik, kodun operasyonel işlevselliğinin koşullarıdır. Kod, borçlu bir dildir. Sadece gereken sözdizimsel tutarlılığını doğru kılarak, dil kendi bağlayıcı amacını yerine getirebilir. Kalan fazlalık; dilin sınırsızlığına *meydan okunması*, tutarlılığın bozulması, olasılık ufkunun yeniden açılması demektir. Fazlalık, önceden biçimlendirilmiş bir birleşim oyununu değil, bağlantı oyununu (*herhangi* bir sözdiziminden anlam çıkarmak isteyen bedenlerin oyununu) oynar.

Şiir, sözcüklerin yerleşik anlamını aşmanın ironik eylemi sayesinde, müphemliğe yeniden açılır. Dilbilgisi, in-

san faaliyetinin her alanında, bir iletişim alanı tanımlamak için sınırlar inşa eder. Kapitalizm çağında, ekonomi, insan faaliyetinin farklı düzeylerini bir uçtan bir uca geçerek evrensel dilbilgisinin yerini almıştır: Dil de ekonomik değiş tokuş edilebilirliğiyle tanımlanır ve sınırlandırılır. Gelgelelim, sosyal iletişim sınırlı bir süreç olsa da, dil sınırsızdır: Potansiyeli, gösterilenin sınırlarıyla kısıtlanmış değildir. Şiir, dilin aşırılığıdır; gösterenin gösterilenin sınırlarından kurtulmuş halidir. Dilin aşırı gücünün etik formu olan ironi ise, anlamları yaratmak, atlamak ve değiştirmek için kelimelerin oynadığı sonsuz bir oyundur. Şiir ve ironi, göstergebilimsel iflas için, dilin sembolik borcunun sınırlarından kurtulması için araçlardır.

Modern çağ, tecrübe alanının nefes kesici bir şekilde genişlemesi ile gelişti: Yeni dünyanın keşfi ve basılı metinlerin yayılması, tecrübenin genişlemesinin ve tahayyülün zenginleşmesinin önünü açtı. Dolayısıyla bu da, "barok" olarak adlandırılan şaşırtıcı fantazmagoriye sebep oldu. On dördüncü ve on beşinci yüzyılların hümanist Rönesansı, peyzaj vizyonunda, mekân izdüşümünde ve dünyanın inşasında, insan bakış açısının merkezde olduğu iddiası üzerine

kurulmuştur. Bunu takip eden şiddetli Keşif Çağı ise ileriye dönük bakış açılarını çoğalttı.

23 Bkz. José Antonio Maravall, *Culture of the Baroque* (Manchester: Manchester University Press, 1986).

On altıncı yüzyılda, İspanyol kültürü, José Antonio Maravall'un "barok dünya görüşü"²³ olarak adlandırdığı, bakış açılarının baş döndürücü bir şekilde yaygınlaştığı bir çeşit tiyatroydu. Kırsal kesimden gelen insan kalabalıkları kentsel alanları etkileri altına aldı; ardından gelen kentsel deneyim kasırgası anlam enflasyonuna ve bir çeşit kimlik patlamasına neden oldu. Kolomb'un Amerikan toprağına ayak bastığı yıl,

İspanyol hükümdarlar kâfirlerin kovulmasını emretti. Ülke üç asırlık din sa-vaşından yeni çıkıyordu: Dinsel kimlik, etnik kimlik ve toplumsal kimlik artık modernitenin kargaşasına dahil olmuştu. Temel sorgulama, dini inanç ve etnik aidiyetle ilgiliydi: Tek kelimeyle söyleyecek olursak, saçma bir kavram ve psikolojik bir tuzak olan kimlikle. On beşinci yüzyılın sonundaki İspanya şartlarında "Sen kimsin?" iki yönlü bir soruydu. Bu, "Kökenin nedir?" demektir. Saf bir Hristiyan mısın yoksa ataların kâfirlerle karışmış mıydı? Bu aynı zamanda, "nasıl bir sosyal konuma sahipsin?" anlamına da geliyordu.

Pikaresk romanın (kentsel durumdan ve burjuvalar ile kent proleterleri arasındaki çatışmadan doğan edebi tür) sorunsallarının ve maceralarının temeli burada yatar. Bir *picaro*, hiçbir şey olmayan kişidir: Mülkiyeti, işi, hatta kökeninin kesinliği bile olmayan kişidir. Bu nedenle, *picaro* arayan bir kişidir. *Picaro*, aslında bir *buscôn*, bir arayıcıdır. Peki, *picaro* ne aramaktadır? Her şeyi aramaktadır, öncelikle kendisini –kendi kökenini, kendi kimliğini aramaktadır. Góngora'nın "delilik" (*locura*) dediği, Quevedo'nun da "büyü bozumu / gerçekleri görme" (*desengano*) olarak kavradığı şaşkınlık, bu bakış açılarının yersizyurtsuzlaşmasının ve uyarıların yaygınlaşmasının bir sonucuydu. Deleuze'e göre barok, geçiştir. Peki, neyden neye bir geçiş? Basım teknolojisi sayesinde kent nüfusunun büyük bir kesiminde yazılı metinler yayılırken ve coğrafi keşifler de bilinen dünyanın sınırlarını aşırı derecede genişletirken, Avrupa semiyosferinde devasa bir dalgalanma meydana geldi. Bu dalgalanma, kolektif aklın, Rönesans kültürünün ileri sürdüğü insan merkezli düzenin sınırlarının ötesine bakmasına neden oldu. Bu düzen insan yapımı barok modernitenin düzensizliği tarafından bozuldu: Sanat doğanın, *locura* (delilik) aklın, görünüş de varlığın yerini aldı. Kentsel labirentin, hayatta kalmanın ve birikimin arasında süren aralıksız savaşın içinde kaybolmuş olan akıl, açığözlüğe dönüştü, ölçü de kuvvetin yerini aldı. *Buscôn* ise –arayıcı– yeni durumun sembolü haline geldi.

Kıvrım, fraktal: Bunlar barok imgelemin figürleridir. Barok, hümanist düzenin baş döndürücü bir şekilde fraktallaşmasından türemiştir. Enflasyon ilk kez ekonomik ve göstergebilimsel bir fenomen olarak ortaya çıktı. Gezegenel bir boyuta fırlatılan İspanya ekonomisi toplumsal kargaşa ve enflasyonla sarsılmışken, İspanya *psikosferi* [*psycho-sphere*] de göstergelerin hızla çoğalmasıyla çığrından çıktı: Anlam enflasyonu, *locura*. Ekonomik enflasyon, daha az mal almak için giderek daha fazla paraya ihtiyaç duyulduğunda; göstergebilim enflasyonu da, daha fazla gösterge giderek daha az anlam aldığında meydana gelir. İspanya Altın Çağı sırasında *enfosferin* [*info-sphere*] çığınca hız kazanmasıyla uzakta kaos belirmişti ve barok tahayyülün kökleri, işte bu konjonktürdedir.

Ardından; bilimsel devrim, sanayileşme ve ulus devletler çağında burjuva rasyonalizmi hüküm sürdü ve barok duyarlık da modern sanat ve felsefenin kıyısında oyalanmak üzere geriledi. Fakat modernitenin sonunda rasyonalizm zayıfladı ve bugün yaşadığımız hümanizmin alacakaranlığında yeni, devasa bir değişim fark edilebiliyor. Akıl, finansal düzene teslim oldu; öyle ki, aidiyet kültürü evrensel aklın yerine geçti ve kimlikçi hınç, toplumsal dayanışmanın yerini aldı. Hümanizmin ve Aydınlanmanın bıraktığı miras, sosyalizmin mirasıyla birlikte geçerliliğini yitirdi. Gelgelelim sosyalizm, nasyonal sosyalizm biçiminde geri döndü: Trump, Putin, Salvini, Erdoğan ve Modi'nin söylemleri ve siyasi gündemleri. Neoliberal küreselleşme ile tahrip edilmiş olan ekonomik güvencenin iyileştirilmesi vaadi, bir aidiyeti olmayanlara karşı ulusun (kimlikçi seçiciliğin) güçlendirilmesi vaadine bağlandı.

Şimdiyse, soyutlamanın dijital krallığından ve kimliğin agresif geri dönüşünden doğan akdi duyarlığın kıvrımlarında, barok tarzı ile yeni bir ritm arıyoruz.

Belirsizlik ve Kaos

Newton ve Galileo'dan sonra, modern mekanik fizik, evrenin bütününe göstergeleştirebilen birleştirici bir dil –matematik dili– fikrine dayanıyordu. Daha sonra, biyoloji ve biyogenetiğin gelişimi, organizmanın gelişimini yöneten deterministik bir kod varsayımı üzerinde serpildi. 1950'lerde, fizik ve

biyolojinin kaynaşması DNA'nın keşfedilmesine öncülük etti. Beden o zaman yaşamın çözülmesini sağlayan üstü kapalı bir emrin, kodun konuşlanması ve gerçekleştirilmesi olarak görülüyordu. Doğaya yönelik bu mekanik bakış, her şeyin ölçülebilirliğine dayanan ekonomik bir pratikle örtüşmüştü: Ekonomik değer kaynağı olarak emek zamanı ve çalışma zamanının bir ürünü olarak ölçülen değer. Sanayi toplumunda ekonomik değer belirlenebilirliği, emek-zamanın ortalama bir terim olarak tanımlanabilirliği gerçeğine dayanıyordu. Bir nesnenin ekonomik değeri, onu üretmek için toplumsal olarak gerekli olan zaman hesaplanarak belirlenebilir.

Ne var ki, modern endüstrileşmenin sonunda, emek, zaman ve değer arasındaki deterministik ilişki artık gösterge-kapitalizminin kaotik boyutunda çözülmektedir. Değerin ölçülebilirliği çözüldüğünde, zaman tesadüfi ve münferit bir hal aldığı anda, belirlenim fikrinin ta kendisi zayıflamaya başlar. Bu, doğa bilimleri alanını da etkiler, öyle ki belirlenim söylemi terkedilir; yerini belirsizlik prensibi alır.

On dokuzuncu yüzyılda Pierre-Simon de Laplace, her bir durumu ve varlıkla-rın her bir olası evrimini tanıyabilen evrensel bir zekâ tasavvur etmişti:

Öyle bir zekâ ki, verili bir anda, doğaya can veren güçlerin tümünü ve onu oluşturan varlıkların ilgili durumunu kavrayabilecek; dahası bu verileri analize tabi tutabilecek kadar geniş ise, evrenin en büyük cisimlerinin ve en hafif atomlarının hareketlerini aynı formüle kapsayabilecektir. Böylesi bir zekâ için hiçbir şey belirsiz olmayacaktır, ve gelecek de, aynı geçmiş gibi, onun gözüne görünür olacaktır. İnsan aklı, astronomiye kazandırabildiği mükemmellik ile, bu zekânın zayıf bir sûretine dayanabilir.²⁴

24 Chunglin Kwa, *Styles of Knowing: A New History of Science from Ancient Times to the Present*, trans. David McKay (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2011), 205.

Bu evrensel zekâ, hem en büyük cisimlerin hem de en küçük atomların hareketlerini tek bir formül ile kapsayabilecekti ve böylece herhangi bir belirsizliği ortadan kaldırmış olmanın bir sonucu olarak geleceği önceden bilebilecekti. Bu zekâ iki anlamda determinist olacaktı: Hem en içteki belirlenimin nedeni olacaktı, hem de aynı anda doğada meydana gelen her bir deterministik ilişkiyi yöneten bilinç olacaktı.

Fakat Laplace'in deterministik rasyonalizmi yeni bir epistemolojinin doğumundan sağ çıkamadı: Modernitenin ilerlemeci düzeni parçalanmaya başladığında ve finansal piyasadaki istikrarsızlaştırıcı güç, sanayileşmenin ekonomik düzenini tehlikeye atmaya başladığında kaos kavramı bilimsel alana girmiş oldu. Belirsizlik kavramı, zihinle dünya arasındaki ilişkiyi karar verilemezlik yönünden yeniden düşünmek zorunda kaldı ve bu noktada kaos tartışmaya dahil oldu.

Bilimde de tıpkı hayatta olduğu gibi belirli bir olaylar dizisi bazen o kadar karmaşık bir düzeye ulaşır ki küçücük bir sapmanın muazzam, öngörülemeyen sonuçları olur. Böyle bir belirsizlik yaygınlaştığında "kaostan" söz etmiş oluruz. "Kaos", mevcut açıklayıcı yapılarımızın çözemeyeceği kadar karmaşık bir ortam anlamına gelir; akışların aklımızın işleyemeyeceği kadar hızlı dolaştığı bir ortamdır. Kaos kavramı beynimizin deşifre etmesi için fazla yoğun ve fazla hızlı olan bir karmaşıklığı ifade eder. Kaos, günümüzde modern uygarlıkların düzeninin dağılması sebebiyle sosyal bilimlerin alanında özel bir yer tutmaktadır.

Modern uygarlık, yasanın gücüyle gerçekliğin sömürgeleştirilme süreci olarak iki anlamda tanımlanabilir. Bilimsel yasa, fiziksel maddenin oluşumunu modelin tekrarlanmasına indirgemek istiyordu; oysa politik yasa, geleneksel bir norm öne süren ve ardından sosyal etkinliği buna uymaya mecbur kılan dilsel bir eylemdi. Doğal kaosun, hümanistik bir düzenle yapılan ölçüm ile zaptedilmiş oluşu ("ratio"nun Latince "ölçü" anlamına geldiğini hatırlayın), dünyanın Avrupalılar tarafından kültürel olarak sömürgeleştirilişinin önemli bir özelliğidir. Uygarlık, Kaos'un Düzen'e dönüşümüydü –ya da daha iyi bir ifadeyle, öyle olduğu düşünülüyordu. Bu dönüşüm, ölçeklemeye imkân veren (oranlama ve ölçüme sunma) dünyayı matematikleştirme eylemi anlamına geliyordu. Bilimsel bilgi, alâkalı olanın alanının sınırlandırılması, alâkasız olanın çıkarılması anlamına gelir. Benzer şekilde, politik zihin de toplumsal açıdan alâkalı olanın alanını sınırlandırmadan belirleyici olamaz. Sadece bilginin ve devletin bakış açısından alâkalı olan şey, modern zihin tarafından gerçekten detaylandırılmıştır. İrrasyonel olanı unuttun, mitolojiyi unuttun, çılgınlığı ve hezeyanı unuttun. Bu çoklu görünüşler, Aydınlanma'yı karanlıktan korumak için psikiyatrinin kurduğu tımarhanede tecrit edilecektir.

Machiavelli, Kader (*fortuna*) dünyasını İrade (*volere*) dünyasından ayırmıştı. Prens, Kaderi (kadınsı olan şans) eril iradeyle hizaya getiren (erkek) insandır – ölçmek, bir düzene koymak ve öngörülebilirlik için. Kader, daima insan aklının kıvrımlarında gizlenen kaostur; ve Prens yönetmek isterse, önce davranarak Kaderin sonsuz topraklarından bir şekilde dar olaylar zincirini oluşturmak zorundadır. İndirgenemez kaosun karanlık sonsuzluğu, yerleşik düzenin sınırında yatar. Ritm, Kader ve İrade, gerçeklik ve akıl arasındaki senkronizasyonu sağlayan kilit noktadır. Ancak gerçeklik alanının sadece küçük bir parçası akıl ile; Kaderin de sadece küçük bir parçası politik irade ile uyumlu hale getirilebilir. Bu küçük parça, Düzenin egemen zekâsı tarafından “alâkalı” olarak adlandırılan şeydir. Devlet daima bir yanılısamadır; çünkü politik bilinç, alâkalı toplumsal olaylardan küçücük bir zincir oluşturmaya ve bu alanı –medeniyet alanını– yönetilemeyen madde okyanusundan korumaya çalışır.

Göstergebilimsel akışın dijital yoğunlaşması, modern çağdan miras aldığımız ritmi bozmuş durumda. Rasyonalizmden ve politik akıldan kaçınılması ağ bağlantılı enfosferde çoğalan bilgiyi işleyemez ve yönetemez hale geldiğinde alâka düzeyinin koruyucu engelleri bozulur ve artık neyin alâkalı olup neyin olmadığını ayırt edemeyiz. Siber uzam zihinsel uyarıların sanal kesişimi; siber suç da bu uyarıların işlemenin zihinsel ritmi ise, siber zaman, günümüzdeki dijital siber uzamı işleme noktasına nasıl çıkartılabilir? Bildiğim kadarıyla zihinsel ritmimizi belirli bir fiziksel, duygusal ve kültürel sınırın ötesinde hızlandıramayız.

Siber uzamın hızlandırılması, zihinsel zamanın ritmini bozduğu zaman ve artık çevremizde neyin alâkalı neyin alâkasız olduğunu bilmediğimiz zaman, buna “kaos” diyoruz: Akışa anlam yükleyememe, alâka düzeyi çerçevemizin bozulması. Bu noktada ruhun özel bir titreşimi yayılır; “panik” olarak adlandırdığımız, kaosun öznel kaydı.

25 Rainer Maria Rilke,
"The Eighth Elegy", *Duino
Elegies and The Sonnets to
Orpheus* içinde, Çev. Stephen
Mitchell (New York: Vintage
International, 2009), 51.

[Rainer Maria Rilke, "Sekizinci
Ağıt", *Duino Ağıtları* içinde
(Almanca-Türkçe), Almanca
Aslından Çeviren: Zehra Aksu
Yılmaz (Türkiye İş Bankası
Kültür Yayınları, İstanbul,
2017).]

26 "Psychomancy" Franco
Berardi'nin yarattığı bir söz-
cük. -ç.n.

*Burada her şey mesafe;
orada ise nefesti.*

Rainer Maria Rilke, "Sekizinci Ağıt": 25

Apokaliptik Bilinçdışı

Toplumsal *psikomansi*²⁶ bir bilim değil; insanlığın süre-
giden tarihini toplumsal bilinçdışı perspektifinden ince-
lemek için zaman zaman oynadığım bir oyun. O yüz-
den beni çok ciddiye almayın. Toplumsal *psikomansi*,
rastgele bir olaylar alanının yorumlanması için rastgele
bir metodolojidir: Toplumsal psikosferde dolaşan, çek-
me ve itme kuvvetleri tarafından düzenlenen imgelem
akışlarının uyandırdığı zihinsel olaylar. Korkular, bek-
lentiler, arzular ve hınç, *psikomantik* imgelem alanında

dolaşırlar, dolayısıyla *psikomansi*'nin ortak akli haritalama sanatı olduğunu düşünüyorum. Toplumsal psikosferde neler olup bittiğini anlamazsak, dünya tarihini de tam olarak kavrayamayız: Paylaşılan anlam, rasyonel hedefler ve bilinçli motivasyonlar, toplumsal psikomaninin haritalamaya çalıştığı gayrı-maddi içerikler tarafından sürekli biçimde bozular ve yeniden şekillendirilir.

Şimdiki zaman, Karanlık Aydınlanma Çağı olarak kabul edilebilir: Modernitenin rasyonel Aydınlanması'nın, finansal matematiği gerekçelendiren ve yaşatanlar tarafından reddedildiği çağdır bu. Rasyonel kategoriler, toplumsal varoluşumuz üzerindeki kontrolünü yitirdi ve çağdaş post-rasyonel durumumuzu idrak etmek için farklı bir yaklaşıma ihtiyacımız var. Zamanımız bir tür apokaliptik duyarlılıkla geçiyor. En çok Patmoslu John'a atfedilen meşhur metni yorumlamasıyla tanınan kurum –uzmanlığı uzun zamandır sabit olan Katolik Kilisesi– son zamanlarda şaşkırtıcı, eşi görülmemiş olaylarla sarsıldı.

2005 yılında Karol Wojtyła, Sovyetler Birliği'nin Kötülük İmparatorluğu'na karşı uzun süre verdiği mücadelede zafer kazanan papa, tüm dünyada yayınlanan aşırı fiziksel ıstırap ve metanet gösterileri yaptı. Onun ölümünden sonra, Alman kökenli yeni bir papa, Hakikat'in tartışılmaz teklifini ilan ederek ve göreceliği kınayarak Roma'ya geldi. Ardından, Şubat 2013'teki karanlık bir gecede, Roma'nın kara göğü şimşeklerle aydınlanarak yarılrken, Papa Benedict başını eğdi ve hem kendi kırılğanlığını hem de insan zihninin kırılğanlığını kabul etti. Kaos dünyaya yayılıyordu ve yeryüzündeki tüm insanların

Yunancada "manteia" sözcüğü kehanet anlamına gelirken, "psyche" sözcüğü açıkça ruh anlamına gelir.

Bu sözcüğü şu anlamda yarattım: Ruh üzerine yapılan soruşturma temelinde geleceğe yönelik siyasal imgelem.–Franco Berardi

hayatlarını tahrip eden sayısız savaşın öfkesi ve sisi arasında, Hakikat sözcüğü algılanamaz hale geliyordu.

Tam o sırada, Kutsal Ruh yeni bir papa seçti: "İyi akşamlar, ben dünyanın sonundan gelen bir adamım" sözleriyle kendisini inançlı kalabalığa tanıtan bir Arjantinli. Şunu demek istiyordu: "Benim gibi insanların finansal kapitalizmin

27 Antonio Spadaro, "A Big Heart Open to God: An Interview with Pope Francis," *America* vol. 209, no. 8 (30 Eylül 2013), <https://www.americamagazine.org/faith/2013/09/30/big-heart-open-god-interview-pope-francis>.

28 Kurtuluş öğretisi anlamına gelen *soteriyoloji* Grekçe *sōtēriade* alınmıştır. Kelimenin kökü olan *sōzein* ve onun isim halleri olan *sōtēria* ve *sōtērion* kurtuluş anlamına geldiği gibi, *sōtēr* de kurtarıcı anlamına gelmektedir. Daha geniş bilgi için bkz: "Dinlerde Kurtuluş Anlayışı (Teorik Bir Giriş Denemesi)", Prof. Dr. Fuat Aydın: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/256110> -ç.n.

neden olduğu kıyameti yaşadıkları bir ülkeden geliyorum." Kilise tarihinde kendisini Francis olarak isimlendiren ilk papaydı: Yoksullara, sömürülenlere, dünyanın ekonomik güçleri tarafından baskı altına alınmış olanlara duyulan yakınlığın cüretkâr bir beyanıdır bu. Bu meydan okuma, teolojik temellerin cesaretle yeniden düşünülmesinden ayrı değildi. Papa Francis, Ekim 2013'te *Civiltà Cattolica* dergisi için Monsenyör Santoro'ya verdiği ilk röportajda, Hristiyanları inanç ve umuttan ziyade hayırseverlik üzerinde durmaya davet eden teolojik erdemlerden söz etmişti. Kilisenin, savaş zamanındaki bir askeri hastaneye benzediğini söylemişti: Misyonumuz yargılamak veya din değiştirmek değil; dini inançlarına, etnik kökenlerine veya milletlerine bakmaksızın insanların yaralarını iyileştirmektir.²⁷ Sözlerinde enternasyonalizmin bir anlık parıltısı görünmüştü ve sonraki yıllarda Francis, yayılan barbarlık çağında insani direnişin ve saygınlığın baş aktörü olarak ortaya çıkmıştı.

Davranışlarının politik anlamının ötesinde, Francis'in zamanımızın apokaliptik bilinçaltına seslendiğini ve bunu etik bir *soteriyolojiye*²⁸ veya *soteriyolojik* etiğe çevirmeye çalıştığını düşünüyorum. Yalnızca ötekinin kucaklamasında, yalnızca toplumsal dayanışmada kendimize bir sığınak bulabiliriz. Tanrı'nın sessizliği arka planda yankılanır ve çağdaş sanatsal duyarlılık farklı şekillerde aynı

dili konuşur. Nanni Moretti (*Bir Papamız Var*'da), Martin Scorsese (çok inandırıcı olmayan *Sessizlik*'te) ve Paolo Sorrentino (esrarengiz *The Young Pope*'da) farklı açılardan aynı konu üzerinde durmaktadır. Tanrı'nın sessizliği kaos olarak yankılanır; çünkü finansal kapitalizm algoritmasının apokaliptik kuvveti tarafından ele geçirilmiş olan kendi solunumumuzun ritminde nefes alamaz olduk.

Kaos ve Kavramlar

Felsefe Nedir?'in son bölümünde Deleuze ve Guattari yaşlanma üzerine düşünür. Düzen ile kaos arasındaki ilişki açısından yaşlılığa işaret ederler:

Tek istediğimiz, kendimizi kaostan korumak için bir parçacık düzen. Kendi kendisinden kurtulan bir düşünceden; kaçan, henüz tasarlanmışken yitip giden, unutmanın hanidir kemirdiği ya da bizim daha iyi bir şekilde kavrayamadığımız daha başkalarının içine itilmiş fikirlerden daha dehşet verici, daha ıstırap verici bir şey olamaz. Bunlar yitişleri ve belirişleri rastlaşan sonsuz *değişkenliklerdir*. Bunlar katettikleri renksiz ve sessiz boşluğun, doğası olmayan ve düşüncesiz boşluğun devinimsizliğiyle karışan sonsuz hızlardır. Zaman açısından fazla mı uzun yoksa fazla mı kısa olduğunu bilemediğimiz andır bu. Nabız gibi atan kırbaç darbelerine maruzuz. Durmaksızın yitiriyoruz fikirlerimizi. Durdurulmuş kanılara bunca yapışmak isteyişimiz bundandır. Tek istediğimiz fikirlerimizin, en az sayıdaki değişmez kurallar uyarınca ifade edilmesi.²⁹

"Kaos" burada hız cinsinden, aklın ve duygusal zihnin yavaş ritimlerine kıyasla bilgi alanının hızlanması açısından tanımlanır. Şeyler öyle hızla akmaya başlar ki insan beyni bilginin anlamını işleyemez hale gelir ve biz de kaos durumuna gireriz.

Peki, böyle bir durumda ne yapılmalı? Benim önerim akışa değil, nefesinize odaklanmanızdır. Dış ritmi takip etmeyin, normal nefes alın. Deleuze ve Guattari: "Kaosu karşı girişilen kavga düşmanla belli bir yakınlık olmaksızın yürümeyeceğe benziyor, çünkü kaniya karşı, hem de bizi kaosun kendisinden koruduğu

29 Gilles Deleuze ve Félix Guattari, *What Is Philosophy?*, Çev. Hugh Tomlinson ve Graham Burchell 23 (New York: Columbia University Press, 1994), 201. [Gilles Deleuze ve Félix Guattari, *Felsefe Nedir?*, Fransızcadan çeviren: Turhan Ilgaz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017].]

savındaki kaniya karşı, bir başka kavga geliyor ve daha bir önem kazanıyor.”³⁰ Kaos karşı savaş açanlar yenik düşecekler, çünkü kaos savaş ile beslenir. Kaos zihni yutarken (toplumsal zihni de) ondan korkmamalıyız, kaosun düzene boyun eğmesine uğraşmamalıyız. Bu işe yaramayacaktır, zira kaos düzenden daha güçlüdür. Dolayısıyla, kaosla dost olmalı, bu kasırgada kaosun kendinde mevcut olan üstün düzeni aramalıyız.

Deleuze ve Guattari aynı yerde, şiirin böylesi bir kaosla olan ilişkisini tanımlar: “Alabildiğine şiirsel bir metninde Lawrence, şiirin yaptığı şeyi betimler: İnsanlar ara vermeksizin onları koruyacak bir şemsiye yaparlar, bunun alt yüzüne bir gökkubbe çizer ve uzlaşımını, kanılarını yazarlar buraya; ama şair, sanatçı, şemsiyede bir gedik peydahlar, hatta özür ve esintili bir parçacık kaosu, ani bir ışık içinde gedikten beliriveren bir görüyü içeri almak uğruna gökkubbeyi bile yırtar.”³¹ Bu satırları okurken Wittgenstein’in *Tractatus*’undaki meşhur cümlesini hatırlamadan edemiyorum: “*Dilimin sınırları* dünyamın sınırları demektir.”³² İnsanlar kendilerini sınırlı dillerinin şemsiyesi altında durmaksızın koruyor ve dünyaları bu şemsiyelerin altlarına yazılıyor. Şairler şemsiyenin kumaşını ke-

³⁰ A.g.e., 203

³¹ A.ge.

³² Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, Çev. D. F. Pears ve B. F. McGuinness (London: 26 Routledge, 2001), 68. [Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, Çev. Oruç Aruoba, Metis Yayıncılık, 2006.]

³³ Deleuze ve Guattari, *Felsefe Nedir?*, Çev. Turhan Ilgaz, s.202

ser ve bu kesik gerçek gökkubbenin dayanılmaz görünüşünü ortaya çıkarır. Şairin eylemi kelimenin tam anlamıyla apokaliptiktir; başlangıçtan beri, insanlık tarihinin kozmik ilkel kökenlerinden beri, orada yatan gizli olasılıkların salıverilişini (ya da çözülüşünü) başlatır.

Şiir, anlama çeşitli muğlak yollar açar ve kavramlar da benzer şekilde hareket eder. Kavramlar bilişimizi çerçevelemek için yaratılmıştır: Etimolojik olarak konuşmak gerekirse bir kavram farklı varlıkların, maddi ve tamamen entelektüel varlıkların zaptedicisidir (“kavram”, tam olarak almak, kabul etmek anlamına gelen Latince *concipere* sözcüğünden gelir). Deleuze ve Guattari’nin yazdığı gibi: “Demek ki bir kavram öncelikle bir kaoid durumdur; tutarlı kılınmış, Düşünce haline gelmiş bir kozmosa, zihinsel kozmosa

gönderir. İyi de eğer hiç durmadan kaosla boy ölçüşmeseydi *düşünmek* ne olurdu? Akıl bize gerçek yüzünü ancak ‘kendi kraterinden kükrerken’ gösterir.”³³

Kozmos, hem varoluşsal hem de tarihsel düzeyde gerçekleşen yeniden bileşim sürecinin arka planıdır. "Kozmos" aslında düzen ve aynı anda hem insanlık tarihini hem de bireysel varoluşu aşan, her şeyi kapsayan boyut anlamına gelir. *Kaosmosis*, düzenli sistemin kaotik akışlara açılması ve kosmosa ayarlı bir ritim arayan organizmanın ozmotik titreşimidir. *Chaosmosis*'i ve *Felsefe Nedir?*'i, yeni binyılı felsefi açıdan öngören kitaplar olarak görüyorum: Şimdi felsefe, girdaptan korkmadan, baş döndürmesine tapınmadan ve büyüsüne teslim olmadan, kendini kaosun eşiğinde konumlandırmak durumundadır.

Felsefe Nedir?'de, iki ihtiyaç delikanlı, kaosa karşı girilen kavgadan söz eder, ama aynı zamanda kaosun yeni bir dost, yeni bir düşünce koşulu olabileceğini de öne sürerler. Modern düzen bizi kaostan korumak istiyordu. Biz de bu anlaşmayı kabul ederek, sömürü ve sefaletle dayalı bir düzeni dolaylı olarak kabul etmiş olduk. Açlıktan veya barbarlar tarafından öldürülmekten kaçınmak için, maaşlı emeği ve günlük rekabet savaşını kabul ettik. Fakat şimdi, maaşlı emek düzenine dayalı düzen çökmekte olduğundan ve modern rasyonalitenin evrensel çerçevesi de dağılmakta olduğundan, koruyucular avcılara dönüşüyor. Dolayısıyla düzen kaosa dönüşür, fakat bu kaosta saklı yeni bir uyumun anahtarlarını tespit etmemiz gerekiyor çünkü şimdi de karşılaştığımız zorluk şu: Sadece akıl ermez karanlığı gördüğümüz şu anda, bir düzeni görünür kılmalıyız. "Düzen" sözcüğü aslında yanıltıcı: Düzenden sözlemiyoruz, gerçekte ritmden sözediyoruz. İnsanlığın ihtiyacı olan şey, yeni bir ritmdir.

34 A.g.e., 201.

Kaos, yaratımı mümkün kılma kudretine sahiptir. Peki kolektif beyin, bilinçli olarak kolektif beynin kendisinin evrimine hakim olabilir ve buna uyum gösterebilir mi?

Kaos ve Yaşlanma

"Tek isteğimiz, kendimizi kaostan korumak için bir parçacık düzen"³⁴ diye yazar Deleuze ve Guattari. Yaşlanmakta olan filozoflar korunmak istedi. Peki

neyden korunmak? Dünyanın kaotik çehresinden mi? Sanmıyorum. Kaotik dünyadan değil beynin kaosundan korunmayı istediler.

Yaşlanan beyin kaosun failidir; zira beyin giderek daha yavaş ve daha az hassas hale gelir. Nöronal geometri tanımını yitirir ve çevreleyen dünyaya bu tanım kaybını yansıtır. Politika, kültür ve psikosfer alanlarında, kaosun mevcut patlamasının bir açıklamasını bulabiliriz. İnsan beyninin yaş ortalaması giderek artarken, sinirsel bilgi uyarılarının miktarı patlama gösteriyor. Geçtiğimiz yüzyıllarda, bunaklık o kadar nadir görülen bir olaydı ki, yaşlı kişi otomatik olarak bilge (ya da aptal) kabul ediliyordu. Fakat şimdi yaş piramidi neredeyse kare halini aldı; yaşlılık o kadar yaygın ki hem onların bakımını yapmak hem de demans, hafıza kaybı, Alzheimer hastalığı ve... kaos gibi genişlemekte olan alanlarla ilgilenmek giderek daha zor hale geliyor. Yaşlanma postmodern dönemin ayırt edici bir işaretidir: Enerji kaybı, hız kaybı, zihinsel karışıklık.

Kaos temelde bir tempo meselesidir. Ona "kaos" dediğimizde, bizi kuşatan çevremizin (bilhassa dikkat alanımızı işgal eden bilginin) deşifre edilmesi için, muhtemelen çözebilmemiz ve anımsayabilmemiz için çok hızlı olduğunu kastetmiş oluyoruz. Tarih bundan böyle bir anlatı olarak anlaşılabilir, onun yerine yorumlanamayan nöro-uyaran akışlarının özgülleşmesi anlamındaki göstergebilimsel bir kasırga biçimini alır. Bugüne dek kimse kaos içinde boğulmuş olma hissini Shakespeare'den daha iyi ifade edememiştir:

35 William Shakespeare,
Macbeth, ed. Stephen Orgel
(New York: Penguin Books,
2000), 92. [Rainer Maria
Rilke, *Duino Ağrıtları* (Almanca-
Türkçe), Almanca Aslından
Çeviren: Zehra Aksu Yılmaz
(Türkiye İş Bankası Kültür
Yayımları, İstanbul, 2017).]
* İngilizce metinde "player",
yani oyuncu.

Sön, cılız kandil, sön,
Hayat dediğin ne ki yürüyen bir gölge, bir zavallı kukla.
Bu sahnede: Bir saat boy gösterip, boyun kırıp gidecek!
Bir daha da duyulmayacak artık sesi. Bir aptalın anlattığı
Bir masal bu: Kuru gürültüler, deli saçmalarıyla dolu. 35

Kaos, ses ve öfke anlamına gelir; ama aynı zamanda anlamlamayla özel bir ilişkiye de işaret eder.

Küreselleşme, gezegende yaşayan tüm insanların günlük yaşamlarını ve etkinliklerini birbirine bağlamış olsa da; gezegende yaşayan kitlelerin imgelemimin izini sürerek, ortak bir tarihsel anlatım çerçevesine kadar geriye gitmek artık daha az mümkün olmuştur. Ani bir paradoksal değişiklikle, ekonomik küreselleşme aklın evrenselliğini ve enternasyonalizmin politik duyarlılığını bozdu: Milliyetçilik, ırkçılık ve dini köktencilik, dünyanın küreselleşmiş kitlelerinin sahip çıktığı kültürel kimlik belirleyicileridir. Böylece tarih aptallığa, bir aptalın anlattığı hikâyeye dönüşür.

Fakat biz tarihin bu aptallaştırmasının öte yanını görmeliyiz: Bu aptal, bilinen dilimize çevrilemeyecek bir şeyden bahsetmeye çalışıyor olabilir mi? Bu aptal; sesi ve öfkesi farklı bir yorumlama sistemi, farklı bir dil, farklı bir ritm gerektirdiği için, kavrayışımızı aşan bir şey söylüyor olabilir mi? Kuşkusuz şimdi, üçüncü milenyumun birinci yüzyılının ikinci on yılında, bir bütün olarak insan beyni ve tüm insanların bireysel beyinleri, etrafımızı saran evrenin hızlanan adımlarıyla boğulmuş görünüyor: Etrafını saran ortamın ritmi insan beynini geride bıraktı. O halde "kaos" derken iki farklı serbest hareketten söz ediyoruz. Bizi kuşatan ve onları sanki birer "ses ve öfke"ymiş gibi kavradığımız, göstergebilimsel akışların dönüşünü kastediyoruz. Ama aynı zamanda, etrafımızı saran bu çevresel ritmin, kendi mahrem, içsel yorumlama ritmimizle bağdaştırılmasına yönelik girişimlerden de söz etmiş oluyoruz.

הירליטה
שפופה
אבמא
אגיי

5

kaos ve kontrol

Modern Pan-Mantıksal Projeler

Modernite, biri Leibniz'in diğeri de Hegel'in tasarladığı iki pan-mantıksal proje tarafından gölgede bırakıldı. Hegelci *logos*, tarih trajedisinde somutlaştırıldı: Hegel'deki akıl, insanların gündelik yaşamını Tarihe (*Geschichte*) dönüştüren kanlı ve çetrefilli olaylarla kendini dirayetle ortaya koyar. Hegel'in pan-mantıksal projesi, biteviye bir şiddetle damgalanmış şimdiki gerçeğimize giden yolun kavramsal bir haritasını sunar. Bütünlüğe ulaşma dürtüsü –Hegelci *Aufhebung*'un gözlerini diktiği ufuk– bugün, Trump döneminde tekno-finans biçimindeki aklın tam gerçekleşiminin beslediği demans çağında, etkilerine tanık olduğumuz bir enkaz yarattı. Tarihsel pan-mantıkçılığın bu başarısızlığı, günümüzde patlama gösteren yaygın demans ve küresel iç savaş ile tasdik edildiğinden; bir buz kalesi kadar soğuk ve ısıltılı ikinci bir pan-mantıksal proje ortaya çıkmaktadır. Leibniz'in mirası olan hesaba dayalı yeniden-birleşim projesi.

Leibniz'e göre akıl, bedenlere müsaade edilmeyen soyut bir alanda konuşlanır. Ne var ki, bedenler artık hesaplama tarafından yönetilen bir dünyada yaşıyor. Hesaba dayalı teoloji de toplumsal yaşamı ve dili kapsamakta, bir belirlenim çağlayanı oluşturmaktadır. Bu belirlenim alanında, bedenler, ancak hüküm süren matematik teolojisinin düzeniyle uyumlularsa etkin şekilde hareket edebilirler; aksi takdirde indirgenemez artıklar olarak ötekileştirilirler. Leibnizci hesaba dayalı pan-mantık, eşzamanlı üretim ve kontrol mantığıdır. Bu mantık, bedenlerin fiziksel ve tarihsel gerçekliğiyle değil, gerçek bedenlerin uymak zorunda olduğu hesaba dayalı monadların virtüel koşuluyla ilgilidir.

Bu post-diyalektik yüzyılın manzarasına bakalım: Tarihsel bedenler, ilerleme ve *Aufhebung* olasılığını sonsuza dek yokeden küresel iç savaşın kaotik alanında çürüyerek berhava olurken; Leibnizci bir *ur-monad* da, bedenden ayrık yeniden-birleşimin sürekli olarak akışı gibi, virtüel sığınakta bağlayıcı bir birleştirme oluşturmaktadır. Leibniz'in monadı, bilginin sıfır boyutlu üretici gücüdür. "Cisimsiz otomat" ifadesi bizzat Leibniz'in imgeleminden gelir. Bu ifadeyi *Monadoloji*'de varlıkların matematiksel oluşumuna gönderme yapmak için kullanır: "Basit cevherlerin, yani yaratılmış monadların hepsine *entelechies* adı verilebilir çünkü kendi içlerinde belirli bir mükemmelliğe sahiptirler (*echousi to enteles*); onları kendi içsel faaliyetlerinin kaynağı haline getiren ve adeta cisimsiz otomatlar kılan bir yeterlilikleri (*autarkeia*) vardır."³⁶

Leibniz, "Doğanın ve İlahi İnaletin Akla Dayalı İlkeleri" adlı kısa makalesinde³⁷ "evreni kendi görüş noktasına göre temsil eden her bir canlı aynanın,

³⁶ G. W. Leibniz, *Monadology*, in *G. W. Leibniz's Monadology: An Edition for Students*, Ed. ve Çev: Nicholas Rescher (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1991), 87. [G. W. Leibniz, *Monadoloji*, Çev. Devrim Çetinkasap, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2011]]
³⁷ G. W. Leibniz, "Principles

yani her bir monadın, her cevheri merkezin algı ve iştahlarının diğerlerinin-kilerle uyumlu en iyi şekilde düzenlenmiş olması zorunluluğu da keza yüce müellifin mükemmelliğinden ötürüdür”³⁸ diye yazar. Leibniz, Tanrı adındaki bu her şeyi üreten bilgisayardan gelen, tüm evreni kateden ve her parçayı yeniden-birleşim metodolojisine göre bilgilendiren bir algoritmik düzenleme ilkesinden bahseder. Her şeyi kapsayan dijital yeniden-birleşim ilkesiyle mükemmel şekilde özetlenen bu üretken pan-mantıkçılık, titreşen canlı bedenlerin acılarını tanımaz, sömürü, yolsuzluk ve savaşın kaotik şiddetini algılamaz; bir tek teolojik ekonomi alanında çalışan, değer üreten ve etkileşime giren bilgi birimlerine, yapay yaşam ve sözdizimsel mübadele sağlayan veri akışını tanır. *Monadoloji*'de yazdığı gibi, “canlıların her bir organik bedeni, aslında tüm yapay otomatları aşan bir tür tanrısal makine veya doğal otomatır.”³⁹

of Nature and Grace, Based on Reason,” *Philosophical Essays* içinde, Ed. ve Çev: Roger Ariew and Daniel Garber (Indianapolis: Hackett, 1989), 211. [G. W. Leibniz, *Monadoloji*, Çev. Devrim Çetinkasap, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2011) içinde.]

³⁸ A.g.e.

³⁹ A.g.e.

⁴⁰ A.g.e.

Burada Tanrı, yeniden bileşimde mükemmel uyumlu birimler yayan ikili üretim prensibidir. Leibniz'in yazdığı gibi, “Tanrı tek başına tüm yaratılmış veya türev monadların ürün olduğu ilk birlik veya orijinal basit cevherdir.”⁴⁰ Dijital birleşimsel birbirine bağlamanın ve finansal kapitalizmin geç modern dinamiklerini mükemmel şekilde önceden tasavvur eden bu pan-mantıksal dünya görüşü, tamamen rasyonel dilbilgisi ilkesi gibi hareket etmesi gereken suni bir dil olan *characteristica universalis* olarak Leibnizci dil anlayışına dayanır.

Hegel'in kendine özgü pan-mantıkçılığı, ayrılma ve aşma metodolojisine (*Aufhebung*) dayanır ve birleşim biçimini diyalektik şekilde yorumlar: Hakikat, tarihsel sürecin sonunda çatışmanın ve yeniden birleşimin sonucu olarak ortaya çıkar. Dil ise tarihsel boyuta nüfuz eder ve tarihsel dinamiklerden etkilenir. Modernitenin vaadi çöktüğünde, akıl tasarısının yerini kaos, siyasal düzenin yerini de savaş aldığında, bu bağlayıcı birleşim ve tarihsel gerçekleşme alanlarını terkederiz. Bu noktada Bay Hegel'e veda ederiz ve hesaplama alanına gireriz; öyle ki burada akıl, tarihsel sürecin nihai noktası ya da insanların

bilinçli eylemleri tarafından takip edilen bir *telos* değil, tarihsel sürecin başlangıcı ve sayısız yeniden-birleşimin üretici kaynağıdır. Dijital akıl tarihsel aklın yerini alır ve tarihsel gerçekleşmenin (*Aufhebung*) tinsel zorunluluğu, insan dilini ve canlı olayları birbirine dolaştıran mantıksal bir makinenin matematisel zorunluluğuyla yer değiştirir.

Kaos ve Kontrol

*Teknik ve Uygarlık*⁴¹ kitabında Lewis Mumford makine-lerin egemen olduğu dünyayı gölgeler diyarı olan, hayatların yaşadığı, ölümlere ait bir yer olan Hades'le karşılaştırır. İşte tam da buradayız.

41 Lewis Mumford, *Technics and Civilization*, [*Teknik ve Uygarlık*, Çev: Emre Can Ercan, İstanbul: Açılım Kitap, 2018.]

Son elli yılda antroposfer dilin evrimine ve bilhassa tekno-semiyotik birbirine bağlamanın evrimine dayanan bir mutasyon geçirdi. Biz de dijital ağın oluşturulmasında ve nöro-bilgi uyarılarının yoğunluğunu ve yayılabilirliğini büyük ölçüde arttıran akıllı cep telefonu bağlantılarının çoğalmasında rol oynadık.

Bu etkileşimli ağ, gündelik yaşama yayıldı ve zihin ile dijital ağ arasında artan uyum hissiyle, bilişsel etkinliği yavaş yavaş yeniden biçimlendiriyor. Üç boyutlu sinestetik dalgıç için uygun taşınabilir araçlar sayesinde erişilebilen, sarmalayan sanal ortamların yayılması, simüle edilmiş ortamlara bağımlılığımızı arttırmamızın eşliğinde. Bununla beraber, yapay zekâ sistemlerinin ve bilişsel kendi kendine öğrenme makinelerinin inşası, android yaratım sürecini mükemmelleştirmek için tasarlanmıştır. Bu teknolojik adımlar, Leibnizci yeniden-birleşimci pan-mantıksal makine olan Nihaî Otomat'a zemin hazırlıyor. Gelgelelim, bir soru ortaya çıkıyor: Nihaî Otomat'a yönelik eğilim, organik beyinlerin bedenleşmiş evrimiyle uyumlu olacak mı? Kendi kendine öğrenen sentetik android, dil ve iletişim alanını özümseyecek ve ona tümüyle hükmedecek mi? Yanıt sadece teknik olamaz, zira dilsel makinelerin evrimi, refleksleri teknik olarak belirlenemeyen bilinçli ve duyarlı organizmaların evrimiyle (belki de dolaşıklık ile) etkileşime girer.

Soyutlama son zamanlarda anlamlı bir mesafe kat etmekte. Ekonominin finansallaşması soyutlama alanındaki bu genişlemenin en belirgin kanıtıdır. Fakat hayatın soyutlamaya giderek daha çok boyun eğmesi artık ters tepki yaratıyor: Yaşam soyutlamaya tepki gösteriyor ve bu canlılığın geri dönüşü de, kimliğin –ulusal, dini, ırksal– agresif bir yeniden doğrulanması biçimini

42 Bir organın ya da bir parçasının sinirle döşenmesi. –ç.n.

almış durumda. Bedenin geri dönüşü –evrensel akıldan ve bedensel şefkatten kopmuş, beyinden yoksun beden– dünya çapında postmodern faşizmin ortaya çıkmasıyla sonuçlanıyor. Burada, iki eğilim teknolojik olarak içiçe geçmiş durumda ve kültürel açıdan farklılaşıyorlar:

Birincisi, sinir sistemindeki dijital ağın inervasyonuna⁴² ve bunun ardından gelen beyin aşırı-bağlantısına dayanır; ikincisi de, bedensiz beyinden ayrılmış olan bedenin çılgın patlamasına dayanır. Bu patlama, insan uygarlığının siyasal düzenini tahrip eden kimlik çılgınlığında kendini gösteriyor. Aklın evrenselliğine duyduğu her tür inancı yitirmiş olan, karar verme alanına hiçbir erişimi olmayan insanlar; ulus, ırk ve din mitolojisine dayanan hayalî kimliklere sarılıyorlar.

Bu nedenle, kontrol sistemlerinin soyut düzeni, küresel metropolün aşırı uyarılmış aklının kaosuyla bir arada varoluyor ve birbirlerine karışıyorlar. Genişleyen otomasyon ve kontrol alanı, toplumsal yaşamın nöro-totaliter bir düzen biçimine teslim olmasının önünü açıyor olabilir. Günümüzdeki politik ve zihinsel kaosun kaynayan magmasında, teknoloji ayrı bir kusursuz düzen alanı olarak ortaya çıkıyor; bu düzen, gündelik hayat meselelerinin parçalar halindeki olaylarına tutarlık ve süreklilik kazandırıyor, öyle ki, bilinç ve politik irade aşırı karmaşık otomasyon ile başa çıkamayacak hale gelecek olsa bile. İki alan, canlı kaos ve teknolojik düzen birbirinden ayrılıyor ama birbirini besliyor.

Uzun vadede ne olacak? Bedensiz beyin yıkıcı gücü insan uygarlığını parçalara ayıracak ve dünyayı bir nükleer tahribat ya da cehennemî kirliliğin ve daimi savaşın uçurumuna mı sürükleyecek? Ya da bedenden ayrılmış beyin soyut gücü, kimlik deliliğinin üstesinden gelip gezegenimizin her bir sakininin bireysel beyinlerini Nihâî Otomat'ın her yeri saran kuvvetine teslim mi edecek?

Ben daha çok iki eğilimin bir arada var olmasını ve etkileşime girmesini tercih

ederim. Uygarlık hayatta kalacak ama artık insana ait olmayacak. İnsanlık hayatta kalacak fakat giderek daha az uygar olacak –eğer duygusal zihin ve nöro-makine arasında yeni bir ayar bulamazsak.

Nöro-Totalitarizm

Bildiğim kadarıyla, son elli yılın politik düşünürlerinden hiç kimse, suni organizmaların ve çürüyen kent ortamlarının birlikte evrilmesini tasvir eden Philip K. Dick'in anlaşılabilirliğinde, günümüze benzeyen bir gelecek senaryosu tasavvur edemedi. Onun yapıtlarından, *bios* ve hesaba dayalı makinelerin birbirine karışan sürekliliğine ait bir imgelem ediniriz.

Bugün teknoloji savaşa, savaş da teknolojiye rehin olmuş durumda. Nöro-totaliter eğilimler, aslında insan bilişi ve ağa bağlı otomatlar arasındaki etkileşimde iş başındalar; yine de genel dönüşüm, politik bir düzen durumuna yol açmamaktadır. Aksine, bunun tersi gerçekleşmektedir çünkü toplumu oluşturan organik ve nörolojik madde nihayet teknolojik kontrolü aşmaktadır. Teknoloji organik vücuda nüfuz eder ve onun bilişsel aktivitesini modeller, ancak beden durmaksızın özümsemeyen maddeler salgılar: Yaşamın, Eros'un, bilinçdışının aşırılıkları. Bu aşırılıklar aksamalara ve bozulmalara neden olmaktadır. Her yere nüfuz eden teknolojik kontrol ne kadar çok olursa, aksamalar da o kadar çok yayılma eğilimi gösterir. Sosyal hayat ne kadar çok tekno-kontrol ve otomasyona bağlı olursa, aksamalar da o kadar çok felakete neden olabilir. Belirsizlik biyo-sosyal alana içkin, tekno-otomasyon matematiksel determinizme dayanmaktadır. Küçük bir miktar belirsizlik, çok büyük aksamaya neden olabilir. Otomatik sistemler giderek birbirine daha fazla bağlı olduğundan, aksamalar da yayılma ve çoğalma eğiliminde oluyor. Otomatikleştirilmiş dünyanın eşzamanlı bir düzen ve kaos alanı olduğunu öne sürmemin nedeni tam da bu –bağlantı alanındaki düzen ve birleştirici bedenlerin titreşen alanı ile bağlantılı alanın etkileşimindeki kaos.

Makinelerin yapıldığına inanırken, insanların da yetiştigiğine inanmaya; makinelerin yalnızca yönlendirildikleri şekilde hareket ettiklerine inanırken,

insanların özerk olarak hareket ettiklerine inanmaya alışkınsınız. Bu varsayımlar artık gerçekliğe tekabül etmiyor. İnsanlar giderek daha az özerk hareket ederken, teknik protezlere giderek daha fazla güveniyor; makineler ise öğrenmeyi öğreniyor ve kendi kendini çoğaltma güçleriyle donatılmış oluyor.

Peki, makineler kendi kendilerini yönetecek, kendi kendilerini onaracak ve kendi kendilerine öğretecek denli gelişirlerse ne olurdu? Makineler emirlerini beyin kaosuna dayatacak olsalar ne olurdu?

43 Arjun Kharpal, "Elon Musk: Humans must merge with machines or become irrelevant in AI age," CNBC, 13 February 2017, <https://www.cnbc.com/2017/02/13/elon-musk-humans-merge-machines-cyborg-artificial-intelligence-robots.html>.

Neuralink projesi, beyin-bilgisayar arayüzleri oluşturmayı hedefliyor. Sinaptik zincirlerin doğrudan elektro-uyarımı, bilim-kurgu literatüründe uzun zamandan beri tasavvur edilen bir konu olmuştur. Tıbbi alanda Parkinson'un, epilepsinin ve diğer nörodejeneratif hastalıkların etkilerini iyileştirmeye yardımcı olması için elektrot dizileri ve diğer implantlar kullanılmıştır. 2017 yılında, Tesla CEO'su Elon Musk açıkça tekno-determi-

nist anlamda insan kaderinden söz etmişti; yapay zekânın yükselişinden sağ çıkmak istiyorsak kendimizi sibernetik organizmalara dönüştürmemiz gerektiğini öne sürmüştü. "Zamanla, muhtemelen biyolojik zekâ ve dijital zekânın daha yakın bir birleşimini göreceğimizi düşünüyorum. Bu, çoğunlukla bant genişliği, beyniniz ve dijital versiyonunuz arasındaki bağlantının hızıyla ilgili," demişti.⁴³

Alçak Uçuştan Dalışa

Şimdiki sanal gerçeklik arayüzlerinin üretimi muhtemelen insanlığın büyük bir bölümünün psikosferini istila edecek; zira gerçek dünya o kadar sıkıntı verici hale geliyor ki, yapabilenler daha katlanılabilir bir evrene göç edecekler. Web 2.0, sınırsız bir sosyal etkileşim enfosferine erişim sağlamışken, Web 3.0 da muhtemelen tamamıyla simüle edilmiş deneyimlerden oluşan bir erişim sunacaktır: Sinestezi, algısal evrenlere dalış.

Yirmi beş yılda dijital ağın artış gösteren yayılışı, bilinçli ve duyarlı organizmalar arasındaki sözcemele-alımlama-yorumlama biçimlerinde bir mutasyona neden oldu. Bağlayıcı akıl, toplumsal moleküllerin birleşemeyinceye ve duyuşsal birleşme alanına erişemeyinceye dek, göstergebilimsel mübadele çizgisine nüfuz etmiş ve onu yeniden şekillendirmiştir. Bu dijital mutasyonun yeni bir aşaması ortaya çıkıyor: Duyu merkezinin kendisi hesaba dayalı simüle edilmiş deneyim ortamlarına bağlanıyor. Sentetik yaşam.

Web 2.0 sürekli alçak uçuş yapılmasına izin veren bir durum yaratmıştı: Özne, tüm bilgi ve mübadele alanını tam olarak deneyimleyemez ve üzerinden öyle bir alçaktan uçar ki, yaklaştıkça alan o kadar genişler ve kurtulur. Genişbant ile sağlanan bilgi döngüsünün hız kazanması durumu, sürekli takip etme işini ortaya çıkardı: Kullanıcı sadece giderek daha da hızlı giden bir akışın izleyicisidir, bu yüzden daima geç kaldığını düşünür, ele geçirilemeyen bilgi sağanağının peşinde sonsuz bir kovalamacaya yakalanır. Genişbant ve yüksek hızlı Web, bizi sürekli bir senkronize olamama durumuna itti. Buna karşın, Web 3.0'ın muhtemel sarmalayan ağı hızlanmayı durdurabilir ve kullanıcıyı şimdiki zamana geri dönmeye zorlayabilir; eğer yazılım tarafından üretilen, kopyalanabilen bir şimdiki zaman ise : Sarmalayan, gerçek zamanlı olarak tecrübe edilmesi gereken bir yaşam simülasyonu.

Tamamen işlevsel dürtülerin bulunduğu bir ortama atılmış dil faktörü, duyuşsal yoksunluğa, duyuşsal reflekslerin ruhsal yoksullaşmasına maruz kalmıştır. Dijital ortamda yetişmiş, ihtiyatlı, ölçülebilir durum değişikliklerine tepki vermeye alışkın birey, varoluşsal nüanslara ve birleştirici iletişimin belirsizliğine olan duyarlılığını kaybetme eğilimindedir. Sarmalayan Web, sinestetik tecrübelerle olanak tanımak, algısal ortamların paylaşılmasını ve suni evrenlerin izdüşümünü sağlamak için tasarlanmıştır. Sonuç olarak müşterek simüle edilmiş tecrübelerin sarmalayan Web'ine erişim, algılayan ve tasarlayan organizmanın tekil macerası olarak tecrübe kavramını baltalayacaktır. Bu durumda felsefi bir soru ortaya çıkacaktır: Deneyimi deneyimleyebilir miyiz? Yaşamayacağımız, hatta tasavvur bile edemeyeceğimiz fakat bilgisayar mühendisleri ve yaşam tasarımcıları tarafından bizim için düşünülmüş bir hayatı yaşayabilir miyiz?

Piyasaların verimliliğini ve makinelerin rasyonalitesini kullanarak, insanlığı insanlığından kurtarmaya çalışan teknokrasi terörü. Bu, gayrimeşru devrimin tam anlamıyla daimi sabit değişmeziydi, mantıksızlığa karşı duyulan bu sabırsızlık, bu ilk ve son kez ondan tamamıyla arınma arzusu.

Jonathan Franzen, *Saflık*.

Epidemiler

Seksenlerin ilk yıllarını Manhattan'da geçirdim. Çok heyecan verici zamanlardı. Milan merkezli bir müzik dergisi için yazar olarak gitmiştim oraya. New York'un *Postpunk No Wave* sahnesi ve sokak sanatı, Keith Haring'in graffitisi, Rammellzee ve Basquiat üzerine yazıyordum.

1977'de New York finansal iflasını ilan etmiş, çok sayıda endüstriyel yatırımcı finansal açıdan daha sağlıklı şehirlere kaçmıştı. New York'a geldiğimde, geçirdiği kentsel çürüme çarpıcıydı: Şehrin geniş alanları, terk edilmiş mezarlıklara

benziyordu; ıssız fabrikalar ve boş dükkânlarla doluydu. Ama Ed Koch adında ileri görüşlü bir siyasetçinin parlak bir fikri vardı: Kenti sanatçılara ve maceracı gençlere açtı ve onları şehir merkezindeki mahallelere, özellikle *East Village*'i ve *Lower East Side*'i yeniden canlandırmaya davet etti. Kentsel yenileme için özel ödenekler ve düşük kiralar teklif edildi. Binlerce kişi kente akın etti ve yeniden çatı katlarına yerleşti; buraları yaratım, teknik ve varoluşsal deneyimler, kültürel mübadele alanlarına dönüştürdü. Müzisyenler, sanatçılar ve bilişimciler, kenti olası gelecekler için bir çeşit laboratuvar haline getirdi. Görsel sanat ve müzik, her türlü uyuşturucu ve erotik zevk bu mahallelere gece gündüz yayıldı.

Ardından AIDS çıkageldi. AIDS, zevki tehlikeli kıldı ve son yirmi yıldır dünya çapında büyüyen erotik, eşitlikçi dostluk topluluğunu çözerek öz algısını riske attı. Birleştirici iletişim biçimlerinden bağlantının dijital saflığına geçiş, bu retrovirüsün yayılmasıyla başladı. Epidemi fiziksel temas korkusunu doğurduğunda ve mutluluğu hayal etme olasılığını ortadan kaldırdığında toplumsal enerjiler bedenlerin birlikte nefes aldığı alandan bedensiz iletişim alanına göç etti.

Seksenli yıllara damgasını vuran, özelleştirme ve güvencesizliğin önünü açan tüm kültürel dolaşıklığın AIDS krizine indirgenebileceğini söylemek istemem; fakat krizin, zevki hastalıkla özdeşleştirilmesi toplumsal yaşamı yavaş yavaş çöle çevirdi. Onlarca yıllık toplumsal dayanışma ve özgür aşk sona ermişti ve ardından dijital mutasyon gelmişti; bu da dijital teknolojinin insan iletişimi alanına yayılması sonucunda bağlantının, birleşimin yerine geçmesine sebep oldu. Cinsel temasla bulaşıyor olsa bile AIDS esas olarak psiko-medya salgınıydı. Retrovirüs iletimine dayanıyordu ancak korkunun iletişimiyle sonuçlandı. Ötekinin bedeniyle kurulan temas tehlike olarak algılanmaya başlayınca

–ve bu tehlike algısı toplumsal bilinçdışında kökleşince– dil de birleşimden bağlantı alanına geçti. Bu aşamada üzüntü toplumsal ruha yerleşti.

Depresyon artık gündelik deneyime arzu yatırımı yapmayan bilinçli organizmanın kendini çevreleyen dünyada anlam bulma becerisini kaybettiği durum olarak tanımlanabilir. Aslında anlam, şeylerde veya dil göstergelerinde bulunmaz. Anlam, bir yorumdan diğerine bitmek bilmeden yapılan yer değişiminden, kararsız ve müphem hareket alış-verişinden üretilir. Arzu, yorumlamanın bu sürekli hareketini sağlayan enerjidir. Anlam da, dil etmenleri arasında kurulan duygusal iletişimin sonucudur. Anlam, duygusal birleşim boyutunda ortaya çıktığı için, bedenler topluluğu ayrıştırıldığında anlamlı mübadele olasılığı hızla dağılır. Bu da depresyonun başlangıç noktasıdır.

Saflık ve Depresyon: Beyaz Amerikan Ruhü

Saflık (2015), kanımca Jonathan Franzen'in en iyi romanı değil. Yine de bu kitap, yazarın evrenini tam olarak anlamanın anahtarı olabilir. *Saflık*, Franzen'in önceki kitaplarına yeni bir ışık tutuyor; öyle ki, Amerikan ruhunun çürü-yüşünün ve Amerikan beyninin eriyişinin ana hatlarını çizmeye yönelik muazzam eserinin genel tasarımını ortaya koyuyor. Roman, beyaz Amerikan duyarlılığını, yeniden su yüzüne çıkan ırkçı psikozu ve bunu takip eden dijital soyutlama alanına kaçışı analiz etmenin ipuçlarını sunuyor. *Saflık*, Franzen'in önceki iki romanı *Düzeltilmeler* (2001) ve *Özgürlük*'ün (2010) depresif zihinsel manzarasının ardında yatan saplantıya ışık tutuyor.

Saflık, hakikate, ahlaki dürüstlüğe ve algısal berraklığa duyulan Protestan tutku üzerine bir romandır. Belirsizlik tozunu silip süpürmek, kesin olmayanı ortadan kaldırmak, çok sayıda olasılığı reddetmek: Bunlar, dijital biçimlendirme alanına girme koşullarıdır. Saflık tutkusu muğlaklığı silmeyi amaçlar, ama aynı zamanda canlı dünyada hiçbir şeyin saf olmadığı ve hakikatin var olmadığı konusundaki şahsi farkındalığı da ortadan kaldırır. Franzen saflık evrenini açıklamak için bağlantı yaklaşımının, toplumsal dayanışmanın neoliberal yıkımının ve kirlilik korkusundan doğan cinsel empati felcinin insan zihnine

yavaş ve acılı bir şekilde yerleşmesinden söz eder. Franzen'in yazdığı gibi: "İnternetin ve bağlı olduğu teknolojilerin amacı, insanlığı o zamana kadar hayatına anlam vermiş ve bu şekilde hayatı haline gelmiş işlerden –bir şeyler yapma, bir şeyler öğrenme, bir şeyler hatırlama gibi– 'özgürleştirmek'ti. Artık tek anlamlı iş, arama motoru optimizasyonu gibiydi (...) eğer yeterince paraya ya da teknik beceriye sahipsen –ancak ve ancak o zaman- internetteki kişiliğini, dolayısıyla da kaderini ve ölümden sonraki sanal hayatını kontrol edebildin. Optimize et ya da öl. Öl ya da öldür."⁴⁴

Dijital bağlanabilirlik, sinirsel enerjinin önceden biçimlendirilmiş segmentlerinin sürekli bir yeniden birleşimini gerektirir: Belirleme kodunun yerini toplumsal yaşamın belirsizliği alır ve sonunda neoliberal bireycilik, otomatikleştirilmiş fraktallaşmaya yol açar. Franzen'in bahsettiği ve romana adını veren üzücü "özgürlük" tam da budur. Dijital benlik; acı ve yıkım sarmalından kaçmak, Margaret Thatcher ve AIDS çağında harekete geçirilen dinamikleri kavramak için arta kalan insanî empati, şefkat ve dayanışmadan arınmak zorunda bırakıldı. Birlikte nefes almak tehlikeli hale geldiğinde, herkes tek başına nefes almak zorunda kaldı; bireysel solunumun ritmi ekonomik rekabetin hızını takip etmek zorunda kaldı.

Franzen'in eserini okumak, Trump dönemindeki Amerikan zihniyetine ve bilhassa Amerikan bilinçdişine ne olduğunu anlamının en iyi yoludur. Franzen'in romanları çağdaş depresyonun moleküler dinamiklerinin –Trump yandaşlığının öznel geçmişinin– titiz bir incelemesi olarak okunabilir. Her biri çağdaş psikosferin derialtı tünellerine giden bir yolculuk olan Franzen'in eserlerinde, dilin göstergeleriyle çağdaş Batı kültürünün depresif dönemecinin kaynağına inilir ve bu dönemeç desifre edilir. Franzen, *Saflık*'ta şöyle yazar: "Atomaltı benliğinde hiçbir kronoloji sabit değildi."⁴⁵ Atomaltı benlik, Öteki'yle birleşebilme yeteneğini kaybetmiş ve fraktallaşmıştır. Arkadaşlığın yasaklandığı yalnız bir dansta, iç benlik bunun yerine dijital zamanın saf soyutlamasıyla senkronize olmak zorundadır. Franzen, *Düzeltilmeler*'de ve *Özgürlük*'te Amerikan depresyonunun fenomenolojisini ana hatlarıyla özetler. *Saflık*, felsefi bilincin aşırılığı

⁴⁴ Jonathan Franzen, *Purity* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2015), 450. [Jonathan Franzen, *Saflık*, Çev: Emrah Serdan, Sel Yayıncılık, 2018, İstanbul, ss: 554-55.]

⁴⁵ A.g.e.

ve ilgi uyandıran bir anlatının eksikliği bakımından, edebi açıdan ikna edicilikten yoksundur. Yine de Franzen'in kurmaca evrenine girmek için en iyi kiptaptır ve Amerikan depresyonunun hem soykütüğü hem de ontolojisi üzerine, geniş kapsamlı bir makale niteliğindedir. Bu çok önemli bir noktadır: Depresyonun zihinsel bir ıstıraptan ibaret olmadığını anlamalıyız; depresyon aynı zamanda hakikate yaklaşmanın bir yoludur ve Varlığın kendisine dair

46 Yun. Varlık –ç.n.

bir söylem olarak (*ontos*'la⁴⁶ ilgili bir söylem olarak ve dolayısıyla hakikat olarak) yorumlanabilir (ona böyle muamele edilebilir).

Franzen'in dikkatimi çeken ilk romanı *Düzeltilmeler*'di. Amerikan zihniyetinin çürümesinin metaforu olan bu kitap Lambert ailesinde Noel yemeğinin bir yıl boyunca süren hazırlığını anlatır. Ailenin otuzlu yaşlarında üç oğlu, panik ile depresyon arasında salınan bir yaşam sürdürmektedir. Depresif ve kayıtsız orta sınıf Orta Batılıların mükemmel bir örneği olan baba, yavaş yavaş yaşlılığa yol almakta; gitgide daha kırılgan ve tehlikeli bir şekilde, iki dakika önce ne yaptığını hatırlayamamaktadır. Anne ise nihayetinde psikofarmakolojinin merhemini keşfetmiştir. Yapay zekâ Silikon Vadisi'nde araştırmanın ve yeniliğin merkezi alanı haline gelirken, Amerika'nın canlı beyni çürümekte, kaygı ve depresyona yakalanmakta, öfkeyle günah keçilerinin ve intikamın peşine düşmektedir.

Franzen'in kitaplarının Don DeLillo'nun 80'lerde başlattığı edebi soruşturmayı ilerletmekten ibaret olduğu söylenebilir –ve bu kısmen doğrudur da. Fakat o zamanla şimdi arasında yeni bir şey vuku buldu. DeLillo, Jean Baudrillard'ın çağdaşdır; metinlerinde modern rasyonalitenin çözülüşü ve postmodern anlamsızlığın bununla eşzamanlı genişlemesi, soluk soluğa ironik bir heyecanla anlatılır. Baudrillard ve DeLillo, birbirlerine benzer şekilde, toplumsal parçalanmayı ve toplumsal psikolojinin dağılmasını öngörmüştü. DeLillo'nun metinlerinde, Baudrillard'ın inkilerde olduğu gibi, kıyamet başarısız bir ütopyacı tahayyülün bakış açısından gözler önüne serilir. Ancak Franzen sonraki kuşağın ruh halini ifade eder: Ona göre ortak anlamın yitimi artık bir skandal, bir felaket yahut heyecan verici bir macera değil, Batı toplumunun (ve diğerlerinin de) kendini tesis ettiği kalıcı bir koşuldur. Baudrillard'dan otuz yıl sonra Franzen, postmodern kuramcının distopyasını, aşılmaz bir norm olarak ve

kaçış çizgileri olmadan tekrar eden bir döngü olarak düşünmektedir.

Saflık'ta maceranın uzun zaman önce, hâlâ hatırlanabilen ancak sahnelenemeyen bir zamanda gerçekleştiğini keşfederiz. Uzak geçmişteki bu macera, onu deneyimleyen roman karakterlerinin (Andreas Wolf, Abigail, Tom Abernat) ruhunda izler bırakmıştır; fakat şimdi acı veren, sahte bir bilinçle yaşamaktadırlar. Romanın yeni nesil insanları, Olay'dan sonra doğar. (Olay, 68 Mayıs'ı mıdır? Verimli kültürlerarası hareketler midir? Hippi rüyası mıdır? İnternet'in 90'lı yıllardaki bereketli doğuşu mudur? Evet, bunların hepsi ve daha fazlasıdır.) Bu neslin, Olay'dan önceki ve Olay esnasındaki insan tecrübesinin kendine has dokusuna –iffetsizlik, çifte anlam, boş ön sevişme ve yarı-erotik birleşme deneyimine– dair bir belleği yoktur. Dijital yeniden yapılanmadan önce tecrübe edilebilen eski dünya, göstergelerin birden fazla anlam taşımaya izin verilen bir semiyotiğe sahipti; bu da yorumlamanın belirsizlik nedeniyle hem bulanıklaştığını hem de zenginleştiğini gösteriyordu. O dünya her tür kılın dünyasıydı: Uzun saçın, bıyığın, koltuk altı kıllarının, *los barbudos*'un⁴⁷, siyahî Afro saç modelinin, vahşi yelenin dünyası. Dijital alanda kıl yasaktır, saç kesimi zorunludur ve semiyotik belirsizlik bir tabudur. Bulanık belirsizlik veya karmaşa, dijital dünyanın bağlayıcı makinelerinin ve beyinlerinin mantığıyla bağdaşmaz.

Saflık'ın ana konusu, Pip Tyler'in (tam olarak söylemek gerekirse, Saf Tyler'in) zihnidir. Pip, yirmi yaşlarındadır, bilişim teknolojisini çok iyi kullanır ve güvencesiz bir iş aramaktadır. O doğmadan önce saf olmayan bir dünyanın varolduğuna, fakat kendisinin o dünyadan tamamen kopuk olduğuna dair belli belirsiz bir hisse sahiptir. Zihninin estetik, etik ve bilişsel yapılandırılması, geçmişin saf dünyasına uygun değildir.

DeLillo'nun çalışmalarında nefes kesici bir hiçlik uçurumu mevcuttur; Franzen'de ise şaşkınlık yoktur artık; çünkü zaten uzun süreli bir hiçliğe sabitlenmiş durumdayızdır. Dijital zihinde olay yoktur; sadece *enfonöral* uyarılar kayıtlıdır. Bir olay meydana geldiğinde mümkün olan en kısa sürede onu bilinçten silmek gerekir. Örneğin, *Özgürlük*'te genç Joey, 11 Eylül 2001'de

⁴⁷ "Barbudos", sakallı devrimcilerdir. Terim, Küba Devrimi'nin isyancı güçlerini tanımlamak için kullanılmıştır. –ç.n.

olanların hatırasını silmek konusunda istekli görünür, zira bu olay zihnine işlenmiş beklentilere sekte vurur: Onu öngörülebilirlik zincirini bozan, kodlanmış yaşamın pürüzsüz düzenini parçalayan bir olayı içselleştirmeye hazırlayan hiçbir şey yoktur. Joey, 11 Eylül'ü akla hayale sığmaz bir "arıza" olarak tecrübe eder:

48 Jonathan Franzen, *Freedom* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2010), 232 ve 233. [Jonathan Franzen, *Özgürlük*, Çev: Sevin Okyay, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 252-253.]

Daha sonra dertler üst üste yığılınca, ona sanki, çocukluğunda doğuştan hakkı gözüyle bakmayı öğrendiği talihi de, gerçek olamayacak kadar yanlış, aşırı bir talihsizlik darbesi tarafından gölgede bırakılmış gibi geldi. Bu talihsizliğin ne kadar yanlış olduğunu, nasıl da sahtekâr olduğunu teşhir edilmesini ve dünyanın yeniden düzelmesini bekledi ki, umduğu üniversite tecrübesini yaşayabilirdi. Bu da olmayınca, kesin hedefe odaklanmayı reddeden bir öfkenin pençesine düştü. Geriye dönüp baktığında suçlu Bin Ladin'miş gibi duruyordu ama tam olarak değildi. Suçlu, daha derinde olan, siyasi olmayan, yapısal olarak kötücül bir şeydi; kaldırımdaki, masum masum yürürken ayağına takılan ve insanı yüzüstü yapıştıran bir tümsek gibi.**48**

Arkadaşlığın Olmadığı Bir Özgürlük

Franzen'in kaleme aldığı "özgürlük", arkadaşlığın olmadığı bir özgürlüktür – yani anlamdan yoksun bir özgürlüktür. Kitaplarındaki keskin diyaloglar, varoluş zevkini paylaşma yeteneğini yitirmiş bir insanlığın acı aynasıdır. Bu yaşamda başa gelen olaylarda anlam ve zevk bulma imkânı sunan şey, karşılıklı anlayış alanı oluşturan diyalojik bir ilişkidir. Anlam, kişilerarası yorumlamadır; bilincin ortak yoludur. Varoluşun tek başına hiçbir anlamı yoktur: Anlamsızlık çölünü kat ederken öğrendiğimiz hakikat, budur. Fakat bu hakikat ancak çölde vahalar bulabildiğimiz müddetçe korkutucu olmaktan çıkar: Dostluk, aşk, entelektüel ve erotik paylaşım, ittifak, ortak bir peyzajın izdüşümü. Bu vahalar, duyumsal bilinçliliğin ve ortak tahayyülün önkoşuludur.

Anlam dostluğa, arkadaşlar arasındaki diyaloga dayanır. Franzen'in "özgürlüğü" dostluğun sıcaklığından yoksundur, bu yüzden algılanabilecek

herhangi bir anlam yoktur. Romanın ana karakteri Patty, anlam ve paylaşım arayışı sırasında eşini aldatır. Arayışı başarısız olur, zira bu dünyada hiç kimse neşeyi paylaşmaya muktedir değildir; sinizm de arkadaşlığa galebe çalar. Terapistinin ondan bir otobiyografi yazmasını istediğinde Patty, zaman deneyimini klinik açıdan karakterize edebilir: “Zaman, otobiyografinin, öldürmüş olduğu öğleden sonralarına dair bolca tecrübesiyle depresif (aynı anda bitmez tükenmez ve mide bulandırıcı şekilde hızlı olan; tıka basa, saniye saniye, içerikten yoksun) olarak tanımlayabildiği tuhaf bir şekilde geçti.”⁴⁹ *Özgürlük*, kadının ihanetine dairdir; bu ihanet özgürlük arzusunu ifade eder. Tıpkı *Madame Bovary*’de olduğu gibi burada da kadının özgürlük ıstırabını buluruz; fakat Flaubert’in Emma’sı farklı bir rahatsızlıktan mustarıptı: Uyarıcı yoksunluğundan, o dönemin Fransız taşrasındaki yaşamın varoluşsal boşluğundan kaynaklanan can sıkıntısından mustarıptı. Patty, tam tersine aşırı uyarıcılardan, aşırı vaat yükünden, asla paylaşılacak bir maceraya ya da eğlenceye dönüşemeyecek sınırsız “fırsatlar” ufkundan kaynaklanan depresif bir endişe duymaktadır.

Yazarların kişisel biyografileri önemli olmayabilir ama Franzen’in biyografisi ilginç. *Uzaktaki* adlı makale derlemesinde naklettiği şahsi tecrübesi, karakterlerinin yaşadığı olaysız dünyaya dair açık bir giriş sunar. Aşk, rekabet ve depresyon, hayat hikâyesinde de edebi hayallerinde olduğu gibi iç içe geçmişlerdir. Burada, edebi eserlerinin toplumsal arka planını bulabiliriz. “Otobiyografik Kurmaca Üzerine” başlıklı makalesinde Franzen evliliğinin sonunu hatırlar.

49 A.g.e.

Doksanlı yılların başlarında yapmam gereken ilk şey evliliğimden kurtulmaktı. Duygusal sadakat bağlarını koparmak ve yemini bozmak genelde kolay değildir; eşim bir yazar olduğundan dolayı durum benim için daha da karmaşıktı. Yaşam boyu birbirimize bağlı kalacağımız sözünü vermek için çok genç ve toy olduğumuz farkına varmış gibiydim; fakat edebi tutkularım ve romantik idealizmin baskın geliyordu. 1982 güzünde evlenmiştik, yirmi üç yaşına daha yeni girmiştim; edebi başarılar üretmek için bir takım gibi çalışmaya koyulmuştuk. Planımız hayat boyunca yan yana çalışmaktı. Bir yedek plana ihtiyaç yok gibiydi, zira karım –muhtemelen benden çok önce– başarıya ulaşması kaçınılmaz, yetenekli ve kültürlü bir New York’luydu; ben de kendi başımın çaresine bakabiliydim. Böylece ikimiz de roman yazmaya koyulduk; karım yazdığı romanları yayımlatmadığında

ikimiz de şaşırarak ve hayal kırıklığına uğradık. 1987 güzünde bir yayınevi kitabımı yayımlamayı kabul ettiğinde, ben hem heyecan hem de suçluluk hissettim. [...] Şansımıza hayat duruma el koydu da birbirimizi ya da başka birini öldürmeden ayrıldık.⁵⁰

Franzen'in buradaki acımasız tasviri, rekabetle aşk arasındaki patojenik ilişkiyi açığa vurur. Tam bir Amerikan aşkını, tehlikeli bir çiftte bağa dayandığından ötürü soğuk ve zalim olan bir aşkı tarif eder:

50 Jonathan Franzen, "On Autobiographical Fiction," *Farther Away* içinde (New York: Farrar, Straus ve Giroux, 39 2012), 131–32. [Jonathan Franzen, "Otobiyografik Kurmaca Üzerine", *Uzaktaki* içinde, Çeviren: Zarife Biliz, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2015].

51 Jonathan Franzen, "Pain Won't Kill You," *Farther Away* içinde, 6. [Jonathan Franzen, "Acı İnsanı Öldürmez", *Uzaktaki* içinde, Çeviren: Zarife Biliz, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.10].

52 A.g.e. s.11.

Rekabette sadakat ve sadakatte rekabet. Son derece protestan, saf ve beyaz bir aşk.

Bu görüşe göre diğer canlılar esasen ekonomik öznelere, rakipler olarak kabul edilir. Gündelik konuşmalarında duyulan "beğenme" salgını ve "seni seviyorum" şelalesi, duygusal kabızlığın ve temel toplumsal vahşetin diğer tarafını oluşturur. "Pain Won't Kill You" ["Acı İnsanı Öldürmez"] yazısında (Kenyon Koleji mezuniyet gününde yaptığı konuşmada) Franzen benzer bir şeye değinir: "Son model aygıtlar hakkında seksi kelimesinin ne kadar yaygın kullanıldığını; bu aletlerle yapabileceklerimizin (...) birkaç yüzyıl önce yaşamış insanlara büyü gibi görüneceğini; öte yandan, mükemmel giden bir erotik ilişkiyi tanımlamak istediğimizde de bir büyüden bahsetmek istediğimizi hatırlatmak isterim."⁵¹ Franzen'in meselesi, Amerika'da duygusallığın cihaz [*gadget*] estetiğiyle bağlantılı olması ve kendi kendini kopyalayan bir dil virüsü haline gelmiş olmasıdır. Şöyle devam eder: "Bununla ilgili bir başka fenomen de *Facebook* sayesinde, "beğenme"

fiilin bir halet-i ruhiyeden fareyle yapılan bir harekete, bir duygudan bir tüketim ifadesine dönüşmesidir. Genel olarak, beğenmek, ticari kültürde sevginin ikamesidir. Tüketim ürünleriyle ilgili en çarpıcı şey, beğenilmek üzere tasarlanmalarıdır ve bu da en çok elektronik aletler ve uygulamalar için geçerlidir."⁵² Franzen'in Amerikası püriten arınmadan, tarihin duygusal hafızasının silinmesinden neşet eden dünyadır. Dayanışmanın yerine sözlü müzakere ve teamülün geçtiği, temel dostluk yoksunluğuna dayanan bir dünyadır bu.

Amerikan toplumu başlangıcından beri sözler üzerine kuruludur: Birincisi Tanrı'nın sözü; daha sonra da Amerikan kimliğini bir *tabula rasa* olarak tanıtan Bağımsızlık Bildirgesi'nde formüle edilen anayasal aklın sözleri. Amerikan kimliğinin bu bütünüyle sözel motoru (ki, Samuel Huntington'ın *Who Are We?* adlı kitabında iyi tanımlanmıştır), nihayetinde mükemmel biçimine –dijitale– dönüşen antropolojik ve epistemolojik bir durumdur.⁵³ Burada yeni-insan ortaya çıkar, çünkü bağlayıcı mutasyon başkalarının birleştiren sıcaklığını hissetme becerisine, Öteki'yi duygusallığa indirgenemeyecek bir sürpriz olarak kabul etme yeteneğine son verir. *Özgürlük*'te Franzen şunu gözlemler: "İstatistiksel açıdan bakıldığında Amerikan özyönetim deneyi başından beri çarpıktı; çünkü yeni kıta için kalabalık Eski Dünya'yı keşfedenler, sosyal genlere sahip insanlar değil, başkalarıyla iyi geçinmeyen insanlardı."⁵⁴ Bu sözler bana Cormac McCarthy'nin romanlarını anımsatıyor: McCarthy, beyaz Amerikan toplumunun antropolojik zeminini oluşturan duygulanım karşıtı ve vahşi çölde yeşeren sefil şiddeti daha basit ama daha doğrudan bir yoldan anlatan bir yazardır. Franzen, McCarthy'nin ötesine geçer, zira ruhsuz barbarlık ile dijital kültür arasındaki bağı gösterir. Dijital mutasyon, insanlık tarihindeki en mükemmel soykırımla –Kuzey Amerika kıtasında yaşayan yerli halkın yok edilmesi ve onların saf yokediciler Tanrı sözüyle ikâme edilmesiyle– başlayan ve yaşamsal açıdan ıssız bir manzarayla son bulan bir hikâyenin doruk noktasıdır.

Amerikan deneyinden sonra dünyaya ihraç edilen yeni-insan kültürü, bilincin tekil psikojenezinin inkârı ve yok edilmesi üzerine kuruludur. Bilinç tek bir formda olabilir ve bağlayıcı prosedürlerle ikame edilebilir; fakat bilinçdışı yokedilemez. Tarihin ve canlı belleğin bağnaz bir şekilde feshedilmesi; Amerika'nın yerli nüfusuna, ithal edilmiş milyonlarca siyah kölesine, fiziki çevresine ve gezegenin kendisine uygulanan şiddete dair hafızayı ortadan kaldırmaz. Dolayısıyla Amerika'nın vahşileştirilen bilinçdışı, rasyonel veya politik mecranın yokluğunda infilak eder.

⁵³ Samuel Huntington, *Who Are We?: The Challenges to America's National Identity* (New York: Simon ve Schuster, 2004).

⁵⁴ Franzen, *Freedom*, s. 444. [Jonathan Franzen, *Özgürlük*, Çev: Sevin Okyay, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2012.]

Franzen başka bir makalede dijital mutasyonun gündelik jestlerde nasıl ortaya çıktığını hatırlatır:

Doksanların sonunda New York'un her yerinde nikotin kültüründen cep telefonu kültürüne kesintisiz bir geçişin izleri vardı. Bir gün önce insanların gömlek cebinde Marlboro, ertesi güne Motorola vardı. Yalnız başına oturan bir kız bir gün önce elini sigarayla meşgul ederken, ertesi gün cep telefonu, siz olmadığınız aşikâr biriyle çok önemli bir konuşma yaparak oyalanıyordu. ... 1998'de ben daha sigarayı yeni bırakmışken, metroda oturmuş, telefonlarını sinirli şekilde açıp kapatan, tüm telefonlardaki emzik benzeri antenleri kemiren ya da telefonlarını sanki annelerinin eliymiş gibi tutan diğer yolcuları izlemiş ve onlara karşı acımaya yakın bir şey hissetmişim. **55**

Franzen, arkadaşı Elisabeth'in gündelik konuşmalarına sirayet eden "Seni seviyorum" salgınının o kadar da kötü olmadığını düşündüğünü söyler: Bunu, beyaz Amerikan kültürünün temel Protestancılığına sağlıklı bir tepki olarak görmektedir. Franzen'in cevabı serttir: "Elisabeth'e saygı duyuyorum ama bence hiçbir şey bundan daha yüzeysel söylenemezdi. Seni seviyorum sal-

55 Franzen, "I Just Called to Say I Love You," *Farther Away* içinde, 145. [Jonathan Franzen, "I Just Called to Say I Love You," *Uzaktaki* içinde, Çev: Zarife Biliz, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.145].

56 Franzen, *Purity*, 448. [Jonathan Franzen, *Safılık*, Çev: Emrah Serdan, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2018].

gını her ne kadar duygusal anlayışın temel tezahürünün en zararsız olsa da en uç noktadır, bir tür duygulanım taklididir; Amerika onu ortadan kaldırmak için ortaya çıkmadan önce insan doğasının bir özelliği olan hassasiyetin üniformalı sahteciliğidir." **56**

Safılık, zihnin bağlayıcı yeniden biçimlendirilişinin toplumsal dayanışmanın neoliberal yıkımına sebebiyet veren ıstıraplı sürecini tasvir eder. Toplumsal varlıklar birer rakip olarak tanımlandığında ve kirlenme korkusu cinsel empatinin yerini aldığı anda, bağlayıcı mutasyon gerçekleştirilebilir. Sinik saflık ve mahrem ilişkilerde soğukluk, dijital çağı açıklayan ve tanımlayan psikolojik özelliklerdir. Dijital mutasyon çok yaygın; çünkü herhangi bir ideolojiye ya da politikaya dayanmıyor. Bu bir tercih değil, otomatizmdir; yasalardan veya ahlaki ilkelerle değil, dilin ve varlığın nörofiziksel yapısıyla ilgilidir. *Safılık*'ta Franzen şöyle yazar: "Sistemle işbirliği

yapabilir veya ona karşı çıkabilirdiniz, ama asla yapamayacağınız tek şey, güvenli ve keyifli bir hayatın tadını çıkarsanız ya da bir hapishanede bulunsanız da, onunla ilişki kurmaktan kaçınmaktı. Sosyalizmin yerine ağları kullandığınızda İnternet'e ulaşırdınız." 57

Neoliberal söylem birey retoriğiyle yüklüdür, ne var ki neoliberal pratik aslında bireysel özgürlüğü yokeder. Piyasa alanında, rekabet ve konformizm aynı madalyonun iki yüzüdür. Günümüzde bireyler artık özerk yaşam projelerinin peşinden koşmaz. Bireyler bugün güvencesiz zamanın fragmanlarıdır; durmaksızın yeniden birleştirilen fraktallardır; ekonomik kazancın egemenliğinde bir etki yaratmak için mükemmel bir şekilde çalışması gereken bağlantı birimleridir. Bireycilik kültürünün marazlı tabiatı uzun vadede ortaya çıktı: Bireysel başarının tek değerlendirmeye ölçütü rekabete uyum sağlamaksa, bireyselliğin anlamı nedir?

Belirsizlik yavaş yavaş kodun belirleyiciliğince ikâme edilir; dijital benlik de başarısızlık girdaplarından kurtulmak için insani empati, şefkat ve dayanışma kalıntılarından arındırılmalıdır. Ancak bireysel narsizmin başarısızlığı malûmdur.

Batakılık

Franzen *Özgürlük*'te şöyle yazar: "İnsanlar bu ülkeye ya para için gelir ya da özgürlük için. Eğer paran yoksa, özgürlüklerine daha da öfke içinde, dört elle yapışırsın. Sigara seni öldürse bile, çocuklarını besleyecek paran olmasa da, çocukların suikast silahlı manyaklar tarafından vurulsa da. Yoksul olabilirsin, ama kimsenin senden alamayacağı tek şey, hayatının içine gönlün nasıl istiyorsa öyle sıçma özgürlüğüdür. Bill Clinton'ın çözdüğü şey de buydu –kişisel özgürlüklere karşı çıkararak seçim kazanamayız. Özellikle de silahlara karşı, aslında." 58

57 Franzen, *Purity*, 448.

[Jonathan Franzen, *Safılık*, Çev: Emrah Serdan, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2018].

58 Franzen, *Freedom*, 361

[Jonathan Franzen, *Özgürlük*, Çev: Sevin Okyay, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 387].

Amerika Birleşik Devletleri, genelde teknolojinin yeniden canlandırıcı enerjisinin kaynağı olarak ve adaletsizliği demokrasinin gücüyle sağlamlaştıracak bir ülke olarak görülüyor. İlk olarak, Obama'nın zaferi bu yanılsamayı doğruladı. Fakat Amerika'nın ilk siyahî başkanı canavarı uyandırdı: Ülkenin beyaz bilinçdışı onun akıl almaz başarısına isyan etti, şimdi de bu canavar sadece sahte Amerikan rüyasını değil, aynı zamanda sivil barış olasılığını da tüketiyor. Teknolojinin yeniden canlandırıcı enerjisi Batı'nın nihilist kasırgasıyla, beyazların düşüşü ve bu düşüşle başa çıkmanın yetersizliğinden kaynaklanan intihara benzer depresyon tarafından emiliyor. Cormac McCarthy'nin kitaplarında anlattığı karanlık Amerikan ruhu 9/11'den bu yana çıldırma durumunda: George Bush'un kendi kendini yenilgiye uğratan savaşlarında, 2008 finans krizinde, Trump'ın yükselişinin arifesinde ırkçı polis şiddeti dalgası sırasında.

Savaş, *Özgürlük*'te arka planda görülebilir, fakat uzak bir savaştır bu: Irak'ın sistematik yıkımı ve Cheney'nin çocuk oyuncuğu olacağını vaat ettiği savaşın diğer korkunç sonuçları, uzak bir yankıdan ibarettir. "Bu arada ülke savaştaydı," diye yazar Franzen, ama bu, yuvarlama hatası içinde, tek zayıfın diğer tarafta olduğu tuhaf bir savaştı.⁶⁰ Pek çok Amerikalı (as-

59 Bir dans türü. –ç.n.

60 A.g.e.

lında, Amerikalıların çoğunluğu), Irak'ın ve milyonlarca masum yaşamın mahvolmasına sevindi, zira savaş 11 Eylül aşagılanmasına verilen dolaylı bir cezaydı. Birçoğu Saddam Hüseyin'in El Kaide'yle hiçbir ilgisi olmadığını dile getirdi, ancak bu ayrıntı Cheney ve Bush gibileri için önemli değildi. Bu savaşın tek kazananları *Halliburton*, *Blackwater* ve benzeri nekro-girişimlerdi. Savaşın özelleştirilmesi, neo-liberal reformun zirvesi ve Batı uygarlığının sona ermesinin başlangıcı oldu; ki bu, şimdi Trump çağında rahatlıkla görülebilir.

Franzen *Özgürlük*'te ne Irak Savaşı'nın ne de harekete geçirdiği somut koşulların ne anlama geldiğini anlayan savaş spekülâtorlerinden sözedir: "Ülke, iki ülkede iğrenç kara savaşları yapıyordu, gezegen bir ekmek kızartma makinesi gibi ısınıyordu ve burada 9:30'da [bir kulüp], muzlu ekmek pişiren Sarah görünümünde yüzlerce çocuk, tatlı özelemleri ve masum haklarıyla vakit geçiriyordu –ne için? Duygu için. Çok özel bir müzik grubuna katışksız ibadet etmek için. Bir Cumartesi gecesi bir veya iki saat boyunca, onlardan daha

yaşlı olanların sinizm ve öfkesini reddetme ritüelinde, kendi kendilerine kalmak için.”⁶¹ Cehalet ve sinizm sıkı sıkıya iç içe geçmiş durumdadır ve ortalama beyaz Amerikan aklı, her ikisinin de daimi tiyatrosudur. *Özgürlük*’teki Joey yeni nesil Amerikan girişimcilerin özeti gibi görünür:

Joey, Irak’ın ele geçirilmesinin, her haliyle tahmin ettiği şekilde çocuk oyuncuğu olduğunu görmekten memnundu. ... Basra’da dükkân vitrinlerinin neye benzediği hakkında en ufak bir fikri yoktu; ama örneğin, arabaların bombalandığı ve yazın sıcaklığın elli beş derece olduğu bir şehirde Breadmaster stili dondurulmuş dökme cam vitrinlerin iyi sonuç vermeyeceğinden emindi. Ancak modern ticaretin zirvaları, akıcı bir şekilde konuştuğunu memnuniyetle fark ettiği bir lisandı ve Kenny ona, tek önemli olan şeyin muazzam faaliyet ve anında sonuç alma olduğu konusunda güvence vermişti. “Dün için iyi bir fikirmiş gibi görünmesini sağla,” demişti Kenny, “o zaman biz de nasıl görüldüğünü yakalamak için burada, olay yerinde elimizden geleni yaparız. Jerry bir gecede serbest pazarlar istiyor, biz de ona bunu vereceğiz.” (“Jerry”, Paul Bermer’dı; yani Kenny’nin Bağdat’ta tanıştığı ya da tanışmadığı kodaman.)⁶²

Cehalet ve sinizm, orayla sınırlı olmasa da esasen ABD’de şimdinin saldırgan manzarasında birbirine geçmiş durumdadır.

61 A.g.e.

“Cehalet” sözcüğünün anlamı burada incelenmelidir:

62 A.g.e.

“Cehalet”, bilmediğimiz bir alanı ifade eder; ya (şimdiye kadar) bilmek imkânsız olduğu için ya da bunu bilecek kadar meraklı ya da zeki olmadığımız için. “Moruk” Trump’ın zihniyetinde vücuda gelen Amerikan cehaleti ikinci türdendir. Şimdi sorun, bilginin alanı genişledikçe bilginin hızının artmasıyla ve aynı zamanda eğitim sisteminin özelleştirilmesinin ve medyanın insan zekâsına saldırısının toplumsal beynin eleştirel kabiliyetini azaltmasıyla daha da şiddetlenmiş haldedir. Yani cehalet görülmemiş düzeyde büyüyor.

63 Andreas Huyssen, “The

Fakat “sinizm” sözcüğünün anlamı nedir? Peter Sloterdijk’in *Critique of Cynical Reason* adlı kitabının önsözünde Andreas Huyssen, Sloterdijk’in sinik tasvirini şöyle tanımlar: “Depresif semptomların akışını kanalize edebilen ve arayışlarına dair daimi dirdırlarına rağmen toplumda işlevini yerine getirmeye devam eden *borderline* melankolik.”⁶³ Franzen’in siniğe dair yaptığı tasvir de aynı

derecede ilginçtir: Joey'nin sinik arkadaşı Jenna ona tavsiyede bulunur: "Dünya adil değildi ve asla adil olmayacaktı, her zaman büyük kazananlar ve kaybedenler olurdu ve şahsen, kendisine verilen trajik açıdan sonlu hayatta kazanan olmayı ve etrafını kazananlarla sarmalamayı tercih etmişti." ⁶⁴ Jenna'nın "kazanma" anlayışı, sinizmin özüdür. "Kazanan ol", beyaz kültürün temel öğü-

Return of Diogenes as
Postmodern Intellectual",
Peter Sloterdijk, *Critique of
Cynical Reason*'a önsöz, Çev.
Michael Eldred (Minneapolis:
University of Minnesota
Press, 1987), xii.

⁶⁴ Franzen, *Freedom*, 402.
[Jonathan Franzen, *Özgürlük*,
Çev: Sevin Okyay, Sel
Yayıncılık, İstanbul, 2012]

⁶⁵ Sloterdijk, *Critique*,
217–18.

düdür –"Kazanma", tüm ahlaki yargıların ortadan kaldırılması anlamına gelir, ahlak da eyleminin tamamen işlevsel bir değerlendirmesi olarak görülür. *Critique* kitabında Sloterdijk sinizmi "aydınlanmış yanlış bilinç –modernize edilmiş mutsuz bilinç" olarak tanımlar. Bu öyle bir bilinçtir ki, "kendini koruma dürtüsü altında, sürekli bir ahlaki öz-inkâr içinde, tükenmesine rağmen kendisini çalıştırmaya devam eder... Sinizm, plebyen "bireycilik" olarak başlar: Pandomimvari, oyunbaz ve cin fikirli." ⁶⁵ Sinik kişi, etik hakikate değil, egemen hakikate inanır; sinizmi bir anlamda Sanat'ın Doğa'ya boyun eğmesi, dilin yaratıcılığından vazgeçmesi ve dilbilimsel işlevselliğin otomasyonuna teslimiyeti olarak tanımlayabiliriz. Bu arada ironi, dilin doğadan ayrıldığı ve etik ilkenin tekilliğe saygı duymayı içerdiği bir farkındalıktan doğar.

Amerikalılar Donald Trump'ı seçtiler çünkü Trump ironinin duhul edemeyeceği, kültür, insanlık ve şefkatin erişemeyeceği bir şeyin mükemmel somutlamasıdır. Trump'ın ahmaklığı Amerika'nın sınırsız güç mitolojisiyle yüce acizliğinin tecrübeyle sabit gerçekliği arasındaki kopukluktan ileri gelen öz nefretin bir etkisidir. Trump taraftarlığının sinizmi, neoliberal Kaos İmparatorluğu'ndan yeşerir: Kazanan olarak algılanan karakterle özdeşleşen kaybedenlerin kendilerini saldırganca ifade etmesidir; aşağılananların baş-aşağılayanla özdeşleşmesidir.

Post-Gerçekçi Hakikat ve Etik Tercih

Saflik ile hakikat arasında bir ilişki vardır, ayrıca Amerikan halkının yalan söyleyen siyasetçiler konusundaki özel tercihi iyi bilinir (yoksa, bilinirdi mi demeli?).

Başkan Clinton, kendisinin siyasi rolüyle bağlantısı olmayan mahrem bir konu hakkında yalan söylediği için meclis soruşturmasında yargılanmıştı. Son zamanlarda, Trump'ın kampanyasında ve ofisinde geçirdiği ilk yılda önemli bir rol oynayan yalanlardan, sahte haber ve gülünç manipölasyon selinden sonra, siyasal hakikat konusu yeniden merkezi bir yer edinmiştir. Sosyal ağlardaki ve tüm enfosferdeki bok fırtınalarının çoğalmasıyla hakikat rejimi sarıldı; gazetecileri ve düşünürleri post-gerçekçi bir söylemsel dünyada yaşayıp yaşamadığımız sorusuyla başbaşa bıraktı.

Online dergi *Granta* tarafından yayınlanan bir makalede Peter Pomerantsev şöyle yazıyor: "Bir gerçek avcısının bir yalanı tespit ettiği zaman aralığında binlercesini daha yaratılır ve 'dezenformasyon çağlayanları'nın çokluğu, yalanın engellenemez hale gelmesini sağlar. Önemli olan, yalanın tıklanabilir olmasıdır ve bunu belirleyen de insanların mevcut önyargılarını nasıl beslediğidir."⁶⁶ şu sonuca varır: "*Brexit* kampanyasında 'AB'nin her hafta aldığı 350 milyon sterlini Ulusal Sağlık Sistemine aktarma' vaadi verildiğinde; referandumu kazandıktan sonra bu vaadi *Brexit* liderlerinden biri 'hata' bir diğeri de 'niyet' olarak adlandırdığında, 'gerçek-sonrası' ya da 'hakikat-sonrası' dünyasında yaşadığımız apaçık hale geldi. Bu, politikacıların ve medyanın yalan söylediği bir dünya değil sadece –her zaman yalan söylüyorlardı; bu, doğruyu söyleyip söylemedikleriyle ilgilenmedikleri bir dünya."⁶⁷ Hakikat-sonrası söylemin kötü yeni alanında eski güzel gerçeklere yer olmadığı argümanına katıldığımdan emin değilim.

⁶⁶ Peter Pomerantsev, "Why We're Post-Fact", *Granta*, 20 Temmuz 2016, <https://granta.com/why-were-post-fact/>.

⁶⁷ A.g.e.

"Gerçeklik" veya "gerçek" derken ne kastediyoruz? Gerçekler insan teamülleri alanında üretilir; terim, Latince 'yapmak' anlamına gelen *facere* sözcüğünden gelir. Bir gerçek, toplumsal bireylerin olgusal *semiosis* 'inin ürünüdür. Gerçeklik de insan organizmalarından ve göstergebilimsel makinelerden

türeyen sayısız simülasyon akışı izdüşümünün kesişiminin psikodinamik noktasıdır. Gerçeklik, *semiosis* ve iletişim eyleminden önce varolmaz; bilakis, çoklu öznelliklerden doğan bir kurgudur. Postmodern filozofların olgusal hakikate olan inancı baltalayarak etik yaşamın ve demokrasinin temellerini tahrip ettiğini düşünenler, sebepleri ve sonuçları birbirine karıştırıyor: Filozoflar, etik yaşamın teolojik temelini tahrip etmedi, yalnızca etik hayatın teolojik bir temeli olmadığını, etik yaşamın yorumlamaya ve varoluşsal paylaşımına dayalı bir seçim olduğunu ifade ettiler.

Mantıksal sebep sonuç dizisi karıştırılıyor ve hakikatin temeli unutuluyor. Yani etik seçim, bazı teolojik kesinliklere veya bazı belirgin gerçek anlamlara dayandırılmaz. Etik seçim duyarlılık çatışmalarına, kendi dünya simülasyonumuzun ve gerçeklik tasarımımızın göreceliğine dair ironik bir farkındalığa dayanır. Etik farkındalığın kaynağı mutlak teolojik veya tarihsel değerlere uymak değil, başkalarının iyiliğinden ayrıştırılmayan empatiye dayalı öz-sevgidir.

Hakikat, seçimlerimizi etik yönden harekete geçiremez, bunu sadece dayanışma yapabilir. Sorun emeğin yaygın bir şekilde güvencesizleşmesi ve herşeyi kapsayan bir rekabet kültürü tarafından toplumsal dayanışmanın tehlikeye atılmış olmasıdır. Bu nedenle politik eylem kudretsiz ve etkisizdir. Politik eylem bir zamanlar seçme, karar verme ve yönetme olasılığına dayanıyordu; ancak bugün istatistiksel tahmin, teknolojik otomatizm tarafından verilen karar ve devletin kendiliğinden yönetimi, seçimin yerine geçti. Bağnaz çerçeveye bozuldu ve barok kaos, politik sahneyi ele geçirdi.

7

katliam: yalnız takılanlar

“Kar tanesi jenerasyonu” ifadesi dijital antroposferde büyüyenlerin psikolojik kırılganlıklarını ifade eder: Üniversitelerde, öğrenciler zihinsel sorunları olduğunu, dünya görüşlerine ters düşen fikirlerden ve reklam ortamının yarattığı yapay beklentileri sorgulayan olay ve haberlerden ciddi şekilde sıkıntı duyduklarını ifade ediyor. Akıl sağlığı hizmetlerini ne kadar kullanırlarsa özgüvenleri o kadar azalıyor.

2016 yazı, imhaya doğru atılan yeni bir adım oldu. Fransa ve Almanya’da bir dizi terörist intihar saldırısı ve Orta Doğu’da kısmî savaşlar. Akdeniz’den gelen göç dalgası ve Avrupa hükümetlerinden acımasız ret. *Brexit* süreci ve Türkiye’nin İslâmcı temayüllere sahip milliyetçi bir diktatörlüğe dönüşmesi. Brezilya’daki yumuşak darbe. Sonuncu ama bir o kadar önemlisi, Trump’ın Amerika sahnesindeki müthiş yükselişi.

Sonra 2017 yazının en sıcak günlerinde gazeteler ve televizyon istasyonları birdenbire *Pokémon GO*’nun piyasaya sürülmesine odaklandı. *Pokémon*

GO'nun gördüğü ilgi, etrafı çevrili, güvenli zihinsel yaşam alanlarının yaygın bir şekilde oluşturulmasına yönelik bir beklenti olarak görülebilir: Simüle edilmiş, kendi içine kapalı dünyalardan ibaret paylaşım alanları; tarih sahnesinden çekilme sürecinin teknolojik veçhesi. Kapsayıcı teknolojiler kitlesel inkâr için bir araç olarak görülebilir. Ayrıcalıklı izleyici, zihninin gezegenin etrafında beliren felaketler tarafından ele geçirilmesinden kaçınır ve içinde dolaşılabilen deneyimlerin sanal ortamını yaratır. *Pokémon GO* oyuncusu, teknoloji bağımlısı kabininin dışına çıkar ve sanal böceklerin veya kuşların peşinden koşar. Gerçek kırsal alanda gerçek kuşlar kaybolurken ve gerçek bir macera tecrübe edilemezken, Nintendo macera ve yaşam simülasyonunu sunar.

Polanski'nin rahatsız edici filmi *Acımasız Tanrı*'da Kate Winslett, sürekli cep telefonunu kontrol eden, izleyen ve ona dokunan sevimsiz bir avukat olan kocası hakkında bir yorum yapar: Uzakta olan, yakında olandan her zaman daha önemlidir onun için. Kimse dijital hücresel yakınsamanın kentsel alanda yarattığı etkiyi daha iyi ifade edemez. Bilgi uzaktır; yakında olanı ulaşılamaz kılan dek ivmelenen ve yoğunlaşan bir sinir uyarandır. Toplumsal zihnin yeniden biçimlendirilmesi devam etmektedir ve bu yeniden biçimlendirme sadece göstergibilimsel değişiminin etkileşimli alanına yatırım yapmakla kalmaz. Daha da derinleşir, bilişsel alanının kendisine yatırım yapar: Algı, bellek, dil, uzamda ve zamanda konumlanma. Birleşimsel deneyimin sürekliliği, bağlantının fraktal eşzamanlılığıyla bozulur. Duygusal alan, bilişsel otomasyon bu evrimsel sürecine katılmıştır: Bilgi uyarımları çoğalır, sinir sistemi de sürekli heyecan ve erteleme durumuna girer.

San Diego Eyalet Üniversitesi, Florida Atlantik Üniversitesi ve Widener Üniversitesi tarafından yapılan anketlere göre 1990 ile 1994

arasında doğanlar, son yüz yıldaki en düşük cinsel aktivite oranına sahip. *Sex by Numbers*'da (2015), Cambridge Üniversitesi'nden David Spiegelhalter adındaki bir profesörün yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, dünya nüfusunda ortalama cinsel temas sıklığı 90'larda ayda beşken, 2000'lerde dörde, şimdiki onyılda ise ayda üçe düşmüştür. ⁶⁸ *Pornhub*'ın açıkladığı verilere göre 2015

68 David Spiegelhalter, *Sex by Numbers: What Statistics Can Tell Us about Sexual Behavior* (London: Prole Books, 2015). [David J. Spiegelhalter, *Sayılarla Seks: Cinsel Davranışların İstatistiği*, Çev: Selim İ. Kabak, Ayrıntı Yayınları, 2018.]

69 Ryan Hoover, "Artificial Intelligence Natives", *Medium*, 16 Ekim 2016, <https://medium.com/@rrhoover/artificial-intelligence-natives-10a-9843aa9a1>

yılında porno film izlemek için dört milyar saat harcanmış ve site yirmi bir milyar kez ziyaret edilmiştir. Saatler süren medya seksinden sonra gerçek seks için çok az zaman kalır. Aylak aylak konuşmak için, okşamak için ve ön sevişme için zaman yoktur.

Güvencesiz emek alanında, zaman çoğunlukla maaş peşinde koşmaya hasredilirken, kavrayış ve sinir enerjisi sürekli biçimde toplumsal rekabete yatırım yapar –bu yüzden birleşme, yavaş erotizm ve zevke zaman kalmaz. Yeni bin yılın neslinde [Y kuşağında], dünya çapında postseksüel bir kültür ve postseksüel bir estetik şekilleniyor. Ryan Hoover adında genç bir adam bir blogda şöyle yazıyor:

Ben bilgisayar ve internetle büyüdüm ve bunlar dünya görüşümü ve ilişkilerimi şekillendirdi. "Dijital yerli" olarak kabul ediliyorum. Teknoloji çoğu zaman bizi bir araya getirir, ama aynı zamanda nesilleri birbirinden ayırır. Y kuşağını telefonla aramayı deneyin. Yakında gelecek nesiller Yapay Zekâ dünyasına doğacak. Çocuklar, yapay varlıklarla gerçek ve yakın ilişkiler kuracaklar. Ve birçok durumda bu kopyalar gerçek insanlardan daha iyi olacak. Daha akıllı, daha nazik ve daha ilginç olacaklar. Peki, "Yapay Zekâ yerli" insani ilişkilerin peşinde koşacak mı? Seks yapacaklar mı? ⁶⁹

Keskin bir ironiye sahip bu metinde Hoover, mevcut evrimin iki cephesini görür. Yeni nesil insanların yapay varlıklarla yakın ilişkileri var ve insanlar arasındaki müphem, üzücü ve bazen de acımasız ilişkileri terketme eğilimindedir. İnsanlar suni bağlama gömüldükçe insani duyarlılık azalır. İnsanlar otomatlarla etkileşime girdikçe birleştirici becerilerini, ironi ve baştan çıkarma

işaretlerinin farkına varma yeteneklerini unuturlar. Titreşime dayalı duyarlık, bağlayıcı hassasiyetin yerini alır. Evet, evet anlamına; hayır da hayır anlamına gelir. Bu bir kısırdöngüdür. Ne kadar yalnız ve gergin olurlarsa, duygusal ilişki kurmadıkları androidlerin arkadaşlığını o kadar fazla arayacaklar; duygusal ilişki kurmadıkları androidlere sahip oldukça, daha da yalnız ve gergin hale gelecekler. Seks, arızalı ve muğlak bir evrenin parçasıdır; bağlantının mükemmelliğiyle uyuşmayan bir alandır.

Haziran 2016'da *Wired* dergisi çevrimiçi buluşma hakkında bir araştırma yayınladı:

Match.com gibi siteler 1995'te ilk kez sahneye çıktığında, tek başına yaşayanlar için kayda değer olan (ve olmayan) ötekilerden oluşan tuhaf bir ağ yarattı. Belirli bir yaş aralığı seçiyordunuz; peki; boyla ilgili beklentinizi seçiyordunuz; güzel; ancak seçenekleriniz çoğaldı. İnternetin herşeyi içeren gücü sayesinde Gotik-severler, triatloncular ve elektrikçilerle yatırım bankacıları ve şefler arasında dolaşıyordunuz; ama birdenbire sizin desteklediğinizden başka bir spor takımını destekleyen biriyle ya da ülkenin öteki ucunda yaşayan biriyle yazışmak o kadar da saçma gelmez oldu. Bu insanlar sizin gittiğiniz üniversiteye gitmiyordu ve arkadaşlarınızı (ya da annenizi) tanımıyorlardı. Fakat yirmi yıl sonra bu kadar çeşitlilik içeren potansiyel buluşma havuzu ne daha fazla genişledi ne de derinleşti –aptalca özelleşmiş bölgelere bölündü.

Makalede seçkinler için tasarlanmış bir buluşma sitesi örnek olarak veriliyordu:

Bilmeyenler için söyleyelim: *The League*, buluşma uygulamalarının “çok popüler” insanlar için tasarlanmış, etrafı sarmaşıklarla çevrili golf kulübüdür. Diplomalarınızın nereden geldiğini, unvanlarınızın prestijini ve en önemlisi sosyal medya üzerindeki etkinizi dikkate alan titiz bir tarama süreci –“ tüm bu kirliliği sizin yerinize biz üstleniyoruz,”– yürürlüktedir. *The League*'in Kasım 2014 lansmanından iki ay sonra, bekleme listesinin uzunluğu 75.000 kişiyi bulmuştu.

Açık olalım; bu iyi bir şey değil –elitizm marazlı olduğundan değil sadece. *The League* gibi uygulamalar çevrimiçi buluşmanın tüm vaat ve heyecanına aykırı. [...]

The League daha paralı bir topluluğa seslenen hizmetlerden sadece bir tanesi; ayrıca *Sparkology*, *The Dating Lounge* ve *Luxy* ("Tinder'dan tek eksikçi fakirler" –şaka değil) var. En seçici olanı, *Raya*, sadece davetli olanları içerir; davet edilmenizin koşulu, çok takipçili *Instagram* hesabına sahip ünlü biri olmanızdır. Ancak spesifikleştirme sadece züppe-ler için değil. Uygulamalar artık insanları aynı astroloji burçlarına (*Align*), bilim-kurgu tut-

70 Elise Craig, "Niche Dating Apps Like the League Are Icky and Bad for Love", *Wired*, 7 Haziran 2016, <https://www.wired.com/2016/06/why-tinder-is-bad>

71 Jonathan Franzen, *Freedom* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2010), 348–49. [Jonathan Franzen, *Özgürlük*, Çev: Sevin Okyay, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2012]

kunluğuna (*Trek Passions*), benzer yeme alışkanlıklarına (*Veggiemate*) ve esrar sevgisine (*My420Mate*) göre eşleştirmek için var. Ortak ilgilere sahip olmak kötü bir şey değildir –özellikle, diyelim ki, dini kimlik sizin için önemliyse– ama her potansiyel eşleşmenin sakallı biriyle (*Bristlr*) ya da boyu en az 190 cm. olan biriyle olmasından emin olmak, sadece seveceğimizi düşündüğümüz insan dilimiyle etkileşim kurmak demektir. Bu yanlış ve aynı zamanda etkisizdir, çünkü gerçek şu ki çoğumuz aslında ne istediğimizi veya kimi istediğimizi bilmek konusunda hayli kötüyüz.**70**

Çevrimiçi takılanlar Öteki'yi aramak yerine genelde ayna ararlar. Narsisizm yabancı ve beklenmedik olanın reddiyle birleşir.

Jonathan Franzen *Özgürlük*'te çevrimiçi kuşağın cinsel imgesini erotizm barındırmayan aşırı seksüelleşmenin ve cinsel soğukluk içeren aşırı porno uyarımının bir karışımı olarak betimler: "Tifil takımı, tıpkı kokain gibi daima baştan çıkarıcı ve daima kifayetsizdi. Bıraktığı zaman onu emsalsiz bir rüya gibi hatırlardı ve burnunda tüterdi; ama başlar başlamaz hiç de rüya gibi olmadığını, aslında kısır ve boş olduğunu hatırlardı; nöro-mekanik, ölüm tadında. Hele bugünlerde, genç piliçler düzüşme konusunda hiperaktifti, türe özgü her pozisyonu hızla elden geçiriyorlardı, bir bunu bir şunu yapıyorlardı, çocuksu vajinaları vücut parçaları olarak bile kaydedilmeyecek kadar kokusuzdu ve dikkatle tıraş edilmişti."**71**

Ölüm Bir Haktır

2016 yazında gerçekleşen sayısız şiddet ve intihar eylemleri arasında bilhassa biri beni çok üzdü: O Haziranın sonunda Kıryat Arba yerleşiminde Muhammed

Nasser Tarayrah adlı on yedi yaşındaki Filistinli bir çocuk, on üç yaşındaki bir Yahudi kızı yatağında uyurken bıçaklayarak öldürdü ve ardından kendini de İsraili bir askere öldürttü. Olay şaşırtıcı değildi: Kiryat Arba, Filistinli ailelerin evlerinden çıkarıldıktan sonra Yahudi ailelerin yasadışı yollarla yerleştiği bir yer, Tarayrah da aşağılanma, sefalet ve aciz bir öfke ortamında büyümüştü. O halde Tarayrah'ın eylemini terörizm eylemlerinden biri olarak tanımlayabilir miyiz? Hayır, aksine, bu bir çaresizlik eylemidir.

Kudüs'ün etrafında politik bir lideri olmayan rastgele patlayan güvencesiz intifadada,* her yaştan Filistinli, askeri veya siyasi terimlerle açıklanamayacak eylemlerde bulunuyor: Bıçaklarıyla evlerinden çıkıp İsrail vatandaşlarını öldürmeye çalışıyorlar ve genelde başarısız oluyorlar. Bu bıçaklı gerillalar her zaman farklı bir amaçla ulaşıyor: Dişlerine kadar silahlı İsrail askerleri tarafından öldürülürler. Bu bir başkaldırı mıdır? Ben öyle adlandırmazdım. Başkaldırı, uzun süreli dayanışmaya dayanan ve genellikle bir rejimi devirmek isteyen bir süreci ifade eden kolektif bir eylemdir. Bıçak intifadası durumunda elimizde sadece bireysel aktörler vardır, silahları açıkça askeri hedeflere ulaşmada beceriksiz olan, yalnız savaşçılar vardır. İrççi İsrail Devleti'nin sefaletinin, aşağılanmasının ve sistematik şiddetinin baskısı altında acı çeken bu genç Filistinlilerin kendilerini öldürdüğü açıktır: Polis tarafından intihar ettirilme. Aslında, genç Tarayrah, bir çocuğu öldürmeden önce, davranışını olabilecek en açık şekilde açıklamıştı. *Facebook* sayfasına sarsıcı bir cümle yazmıştı: "Ölüm bir haktır, ben de hakkımı istiyorum." 72

Çağdaş toplumdaki günlük yaşam dokusunu parçalayan sözde terörün gizli anlamını kavramak için daha fazla bir şeye ihtiyacımız var mı? Terörizm yoluyla intihar, aşağılanmadan ve şehirdeki sefaletin, güvencesizliğin cehenneminden kaçmanın tek yolu.

Precarious kelimesinin farklı anlamları var. Kökeninde, Latince "dua etmek" anlamına gelen *praecari* kelimesi var. Zayıf hissettiğinde, korktuğunda, mücadelede galip olması imkansızken dua eder, kişi. Bu yüzden, yeni emek biçimlerini precarious sifatiyle anıyoruz. Emekçi zayıf, güvencesiz, yalnız; savaşamayacak ve galip olamayacak halde. Fakat burada precarious kelimesini kullanırken, İsrail faşizminin yoksullaştırdığı ve sürekli saldırdığı Filistin halkının tek tepki olanağını intiharda bulmasından bahsediyoruz; tıpkı biraz ilerde "bıçak intifadası" olarak andığımız durumda olduğu gibi. ('Bifo'nun çevirmene notu)

72 Don Lieber, "Kiryat Arba Killer Had a Death Wish, Facebook Posts Show," *Times*

Doğurganlık ve Nihâî Savaş

Mussolini bir zamanlar şöyle yazmıştı: "Eğer beşikler boşsa, ulus yaşlanır ve çürür." 73

Faşizm, geçtiğimiz yüzyılın burjuvazisi tarafından ötekileştirildiğini hisseden gençlerin sahip olduğu gücün saldırganca bir tezahürüydü; bugünün Trump

of Israel, 30 Haziran 2016, <https://www.timesisrael.com/kiryat-arba-attacker-had-a-death-wish-facebook-posts-show> içinden alıntılanmıştır.

73 Simonetta Falasca-Zamponi, *Fascist Spectacle: The Aesthetics of Power in Mussolini's Italy* (Berkeley: University of California Press, 2000), 257n45 içinde alıntılanmıştır.

tarafırlığı ise küreselleşme çağındaki iktidarsız yaşlı beyazların umutsuzluğunun bir ifadesidir. "Trumpizm" ifadesi, hareketin üstünlüğe duyduğu zayıf arzuyu ifade eder: Cahillerin kendi cehaletleri adına sahip çıktıkları bir üstünlük, saldırgan bir şekilde rekabetçi olup başarıya ulaşmak için gerekli entelektüel araçlardan yoksun olanların üstünlüğü.

Geçtiğimiz yüzyılda faşizm, temelde ekonomik ve politik iktidardan dışlanan, yine de ulusal savaşlarda yer almak zorunda bırakılan genç erkeklerin şiddetli bir saldırısıydı. "Fütürist Manifesto"da cinsel güç ve politik saldırganlık, faşist tahayyülde birbirine bağlıydı. Faşizm, gerçek bir aidiyet duygusunu ifade ediyordu: Cemaat duygusu, kan ve ulus mitolojisine dayanıyordu ama cemaatlerinin yaşamı gerçek ve yoğundu. Cehalet ve hümanizmin evrensel

anlamını kavrayamama, canlı bir aidiyet deneyimi içinde gerçek bir enerjiye dayanan biriciklik kültürünün sonuçlarıydı.

Artık öyle değil. Bugün Trump yandaşlığının somutlaştırdığı gerici saldırganlığın nitelikleri farklı bir psikosfer ortaya koyuyor.

Her şeyden önce demografik veriler değişti: Batı dünyasının yaşlanan beyaz insanları, bir tür iktidarsızlığa ve kendine nefrete dayalı zihinsel kargaşaya saplanıyor. İnsanlar milliyetçi partilere oy veriyorlar; bir topluluğa ait olmanın sıcak hissiyatını duyumsadıkları için değil, şu an geçmişe ait olan bu duyguyu özledikleri için oy veriyorlar. Gemi azıya almış bireycilik çağında büyüdüler, neoliberal bencilliğin vaatlerine güvendiler ama sonra kaybeden

olduklarını anladılar; neoliberal bireysel başarı vaadine güvendiler ve kandırıldılar. Şimdi ise yeni bir umuda, yeni bir hayalgücüne sarılmak için çok geç: Paylaşabilecekleri tek şey nefretleri, intikam arzuları. Aldatılmış beklentiler ve hüsrana uğramış bireycilik, dayanışmanın yeniden ortaya çıkmasına değil, sadece umutsuz bir özlem ve köpürmüş bir ölüm arzusuna yol açıyor.

Batı'nın psikoseksüel evriminde demografik bir düşüş yaşanıyor ve toplumsal bedenin huzursuzluğu, aşırı kalorili yiyeceklerin ve beyaz ırkın kaygılarını hafifletmek için oburca içtiği ilaçların bir sonucu. Aynı zamanda, bu demografik düşüş cinsel anoreksinin kısmî bir sonucu; doğurganlığın azalmasıyla da ateşlenmiş benziyor. Kısa bir süre önce *CNN*, Batılı erkeklerin sperm sayısının "düştüğünün" tespit edildiği bir çalışmayı yayınladı:

Salı günü yayınlanan yeni bir analize göre Kuzey Amerika, Avrupa, Avustralya ve Yeni Zelanda'daki erkeklerin sperm sayısı düşüyor. *Human Reproduction Update* dergisinde yayınlanan analizde, bu erkekler arasında sperm yoğunluğunda % 52'lik bir düşüş, 2011'e kadar ki yaklaşık kırk yıllık bir sürede de toplam sperm sayısında % 59'luk bir düşüş yaşanmıştır.⁷⁴

Batı'nın bilinçdışı infiltrasyon⁷⁵ ve genetik kirlenme korkusuyla lanetlenirken Avrupa'da son zamanlarda doğurganlıkla ilgili söylentiler yeniden ortaya çıktı. Seküler Fransa'da kadınların doğurganlığı, doğuma yönelik kamusal finansmanla canlandırıldı. Katolik Polonya'da iktidar partisi, Polonyalı bebekleri olan çiftlere az miktarda para veriyor. Avrupa ulus-devletleri düşük doğum oranlarından ve nüfus azalmasından endişe duyuyor ve insanları üremeye ikna etmek için kaynak yatırımı yapıyor. İtalya İçişleri Bakanlığı Salvini, hükümetinin Afrikalı göçmen köleler değil, daha fazla sayıda İtalyan (beyaz) çocuk istediğini ilan ediyor.

Peki, üremenin ürememekten daha iyi olduğu inancının kaynağı nedir? Bu benim için bir muamma, fakat ırkılığın psikotik yeniden ortaya çıkışını hesaba katmadıkça bu saplantının anlaşılamayacağını düşünüyorum. Nüfusun azalmasından neden korkmalıyız?

74 Susan Scutti, "Sperm Counts of Western Men Plummeting, Analysis Finds"; *CNN*, 25 Temmuz 2017, <https://edition.cnn.com/2017/07/25/health/sperm-counts-declining-study/index.html>.

75 1. Bir dokuda kendisi için anormal olan maddelerin toplanması hali, infiltrasyon; 2. Süzmek, süzülme. -ç.n.

Nüfustaki azalmanın ekonomik ve mali bir sorun yaratabileceği iddia edilebilir, ancak öyleyse çözüm elimizin altında: Biz Avrupalılar, göçü teşvik etmeli ve sefalet ve savaşın azgın olduğu ülkelerden daha fazla insanın kabulünü ve entegrasyonunu örgütlemeliyiz. Bu çözüm, Avrupa Kalesi'nin Afrika, Orta Doğu ve Asya ülkelerinden gelen göç dalgasına karşı benimsediği paranoyak reddin tam tersidir. İtalya'da göçmenler ülkenin sosyal güvenlik geliri-nin önemli bir bölümünü karşılıyor. Bu nedenle evlat edinmeyi teşvik etmeli, prosedürleri kolaylaştırmalı, halihazırda Türkiye veya Libya'daki toplama kamplarında kaybolmuş yüz binlerce bebeğe Avrupa vatandaşlığı vermeliyiz. Gelgelelim, Avrupa siyasi liderleri ve Avrupa halkının çoğunluğu bu çözümü tek taraflı olarak reddediyor. Neden? Dile getirilemeyen yanıt, beyaz ırkın neslinin tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olduğudur. Ne korkunç.

İrksal kimliği koruma aptallığı dünya çapında cahillerin enerjilerini seferber ediyor ve cehalet kendini yeniden üretmeye çalışıyor.

Kimlik Bir Tuzaktır

Kimlik kavramı bir dalavere, bir yanlış anlamadır. Kimlik, geçmişteki birtakım kişilik özelliklerinin geleceğin tahayyülüne yansımasıdır. Kimlik yoktur, sadece kimliklendirme vardır. Kimlik, psikolojik ihtiyaçlara veya politik niyetlere göre, karmaşıklığı genellikle öngörülebilir bir davranış modeline indirgeyen bir tanımlama sürecidir. Kültürler mütemedi bir oluş sürecinde varolurlar ve kültürel evrim yumurtalıklara veya sperme yahut ten rengine bağlı değildir – okullara, kitaplara, arkadaşlığa, kaynakların ve teknolojinin paylaşımına bağlıdır. Kimlik, ortak bir geçmişe ait muhayyel bir algıya dayanır; kültürel oluş ise toplumsal hayatın bugünkü anına kayıtlı gelecekleri öngörür.

Kimlik, genellikle dayanışma duygusunu yitiren bir toplumsal yapıyı bir arada tutan psiko-politik bir inşadır. Kimlik, dışlanma ve saldırganlıkla kendini gösterir. İşçiler ortak ilgi alanlarına dair bilinci yitirdiklerinde kendilerini beyazlar ve siyahlar, Sırpalar ve Hırvatlar, Müslümanlar ve Hristiyanlar olarak görmeye başlar. Toplumsal savaş kaybettiklerinden, muhayyel kimliklere ait

olmaları temelinde yeni savaşlara hazırlanırlar. Bir babaya ihtiyaçları vardır çünkü kardeşlik duygularını yitirmişlerdir. Kardeşlik temelinde dayanan tekil-lik, özgürlüğe ve arzuya dayandığı için kimliğe ait olmayan ve kimliğe ihtiyaç duymayan bir tür arkadaşlık biçimi olan toplumsal dayanışmayı kurmanın başlangıç noktasıdır.

Baskıcı olmayan bir topluluk, sadece kimliksizleştirme yoluyla ortaya çıkabilir. Otoriter olmayan bir toplum, varlık (*being*) topluluğuna değil sadece oluş (*becoming*) topluluğuna dayanır; bellek topluluğuna değil, yalnızca deneyim topluluğuna; teritoryal topluluğa değil yalnızca geçici olarak bir yerde bir araya gelen ve daha sonra isterlerse istedikleri zaman tekrar dağılılabilen ve bu-luşabilen göçebe insanların topluluğuna dayanır.

Muhayyel bir aidiyet hissine duyulan saplantılı ihtiyaç, geçen yüzyılın Faşizmi ile bugünkü Trumpizm arasındaki ana bağlantıdır; ancak bu aynı zamanda paradoksal olarak ikisi arasındaki temel farktır. Yirminci yüzyılda kimlik miti (ulusal, etnik, dini) ortak yaşamın yaşam deneyimine dayanıyordu, ancak bu mitin yirminci yüzyılda yeniden ortaya çıkışı, farklı bir geçmişe sahip: Enternasyonalist kültürün yenilgisinin bir sonucudur, ancak artık hiçbir gerçek ortaklık veya bölge deneyimine dayanmaz.

8

welcome 2 hell
(cehenneme
hoşgeldiniz)

Biyoritm ve Algoritma

"Ritm", zamanın *kaosmik* tekilleşmesi anlamına gelir: Ritm, zamanı, etrafını çevreleyen kaosa uyumlanmaya çalışan, soluk alan tekil bir organizmanın titreşimi olarak tarar.

Wilhelm Fliess'in on dokuzuncu yüzyılın sonlarında biyoritmlere dair geliştirdiği kuram genelde sahte bilim olarak kabul edilse de ben biyoritm kavramının metaforik potansiyelini takdir ediyorum. Organizmalar canlı maddelerden oluşur ve bireysel bir organizmanın titreşimleri etrafındaki diğer bireysel organizmaların titreşimleriyle ritmik bir ilişki içine girer. Bilinçli ve hassas organizmaların bu biyoritmik birleşimi, titreşimli bir ilişkidir: Bu yolla, bireysel organizmalar ortak bir ritm, ortak bir duygusal kavrayış temeli ararlar ve bu arayış olası (veya imkânsız) bir senkroni ile sonuçlanan bir tür salınımdır. Biyoritmin birleştirici alanı içinde anlamlama ve yorumlama, titreşimsel süreçlerdir. Anamlama işlemi bağlantı sağlayan makinelerden geçtiğinde yeniden

biçimlendirme işlemine uğrar ve indirgenme –algoritmanın sözdizimsel mantığında bir indirgenme– anlamına gelecek şekilde mutasyon geçirir.

“Algoritma” sözcüğü, eserleriyle gelişmiş matematiği Batı'ya tanıtan Arap matematikçi Hârizmî'nin adından gelir: “Hârizmî'den” anlamına gelen ve Algorismus olarak Latinceleştirilmiş bir sözcüktür. Bununla beraber, ben farklı bir etimoloji ve farklı bir anlam tercih ediyorum. “Algoritma”nın benim için “acı” anlamına gelen Yunanca “algos” sözcüğüyle ilgisi var. Bundan başka, “algid” sözcüğü hem fiziksel hem de duygusal soğukluğu ifade eder. Bu yüzden “algoritma” sözcüğünün soğuk ve acı ile ilgisi olması gerektiğini düşünüyorum. Algoritmik acı, organizmanın daralması, titreşimsel sözcemele etkeninin katılaşması ve deneyimin sürekliliğinin gizli hesaplama mantığına indirgenmesinden kaynaklanır.

76 Canlılık. -ç.n.

Şu anda toplumsal birleşimimiz bağlantı makineleri tarafından yönlendirilirken, insan etmeni de yeniden biçimlendirme sürecinden geçiyor. Jane Bennet *Vibrant Matter*'da şöyle yazar:

İnsan failliğinin gerçekte ne olduğunu ya da insanların fail olarak davrandıklarında gerçekte ne yaptığını hiç kimse bilmiyor. İnsan failliği, tüm analizlere rağmen gizemini korur. İnsan failin nasıl eylediğini bilmiyorsak, insan olmayanların damgasını vurduğu süreçlerin niteliksel açıdan farklı olduğundan nasıl bu kadar emin olabiliriz?

Bir asamblaj, faillik yeteneğini onu oluşturan maddeliklerin canlılığına borçludur. Bu cemaate benzer faillige, Çin geleneğinde *shi* denir... *Shi*, belirli bir şeyin düzenlemesine özgü üslup, enerji, eğilim, güzergâh veya *élan*'dir.⁷⁶ Aslen askeri stratejide kullanılan bir kelime olan *shi*, ruh halleri, rüzgârlar, tarihsel eğilimler ve silahlanmalardan oluşan bir

birleşimin *shi*'sini okuyabilmesi ve kullanması gereken iyi bir general tanımında ortaya çıkmıştır: *Shi*, içindeki belirli bir unsurdan ziyade bir uzamsal-zamansal konfigürasyondan kaynaklanan dinamik kuvveti adlandırır.

Tekrar söyleyecek olursak, bir asamblajın *shi*'si titreşime sahiptir.⁷⁷

77 Jane Bennett, *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things* (Durham, NC: Duke University Press, 2010), 34–35.

Algoritma toplumsal birleşme alanına girdiğinde insanî etkileşim biçimleri yeniden şekillendirilir ve algoritmik mantık titreşimli birleşimi ele geçirir; biyoritmik salınımı bloke eder ve sonsuz varyasyon aralığını 0 ve 1'in ikili değerine indirger.

Algoritmanın göstergibilimsel sürece dahil edilmesi, *se-miosis* ve yaşam sürekliliğini sekteye uğratar: Canlı olmayan (titreşimsiz) bir göstergibilimsel birim olan algoritma, anlamlamanın canlı sürekliliğini bozar. Bağlantısal alanda, yorumlama, göze çarpmayan durumların sözdizimsel tanınmasına indirgenmiştir. Titreşimsel gösterge, dijital süreksizlik mantığına dayanan sözdizimsel doğruluk diline uyarlanmak için pekiştirilir. Bu uyarlamada belirsizliği ve ironiyi çözme ve yorumlama becerisi kaybolur. Fark, yineleme kurallarına göre yorumlanır ve şiirsel yanlış anlamayı (ya da aşırı-anlamayı veya artık (*surplus*) anlamayı) mümkün kılan belirsizliğin sınırı körelir ve bu belirsizliğe son verilir.

Semiyosfer, algoritmaya göre yeniden biçimlendirildiği için biyoritmin titreşimli doğası boğulur. Nefes sekteye uğrar ve şiir donar –yeni anlam kıtalarının keşfedilmesine yol açan hatadır şiir; yeni hayalgücü ve yeni olasılıkları içeren aşırılıktır.

Zekâ ve Bilinç

Yuval Hariri *Homo Deus*'ta şöyle der: "Bugüne kadar yüksek zekâ her zaman gelişmiş bir bilinçle birlikte anıldı. Yalnızca bilince sahip varlıklar satranç oynamak, otomobil kullanmak, hastalıklara teşhis koymak ya da teröristleri belirlemek gibi yüksek zekâ gerektiren işleri yapabiliyordu. Artık bu tür görevleri insanlardan çok daha iyi yapan ancak bilince sahip olmayan yeni zekâ türleri geliştirmeye başladık. Tüm gelişmeler kısa bir süre sonra bilinci-olmayan

algoritmaların bir ağın noktalarını birleştirme konusunda insan bilincini aşabileceğini gösteriyor.”⁷⁸ Burada ilginç olan nokta zekâ ile bilinç arasındaki ayırımıdır. Zekâ, modelleri tanıma ve karar verilebilir alternatifler arasında seçim yapma becerisidir. Karar verilebilir alternatifler arasında karar vermek, biçimlendirilebilen ve dolayısıyla bir algoritma tarafından yerine getirilebilen bir görevdir. Bilinç ise, karmaşıklığını basit ve yetersiz bir tanıma indirgememe izin verilirse, karar verilemeyen alternatifler arasında karar verebilme yeteneğidir.

Akıllı makinenin yapay zekânın niceliksel etkinliğinde belirsiz dinamiklerin kullanılmasına bağlı olarak inceltilmesinin ve küçültülmesinin, androidlerin bilinçli davranmasına yol açabileceği iddia edilebilir, ancak bu mantık doğru değildir. Bu felsefi olarak yanlıştır, zira bilinç bir davranış değildir, kendini algılama ve kendini yargılama, kendi kendine zevk alma ve kendi kendinden nefret etmedir. Bu, “bilinç” olarak adlandırılan şeyin –etik ve nihayetinde estetik açıdan– ayırt edici özelliğidir. Böyle bir algıyı taklit etmek mantıksal olarak imkânsızdır; çünkü bu, akıllı makineyi programlama hareketinden önce bir benliğin varlığını varsayar. Hariri, fikrini sürdürür: “İkisi [zekâ ve bilinç] bir arada olduğu müddetçe, hangisinin daha kıymetli olduğunu sorgulamak felsefeciler için öylesine bir meşgaleden ibaretti. Ancak yirmi birinci yüzyılda bu soru siyasi ve ekonomik bir meseleye dönüşüyor. Ordular ve şirketler açısından değerlendirildiğinde cevabın çok net olması insanın gerçeklikle yüzleşmesini sağlıyor: Zekâ olmazsa olmaz hale gelirken bilinç zorunlu olmayan bir tercih artık.”⁷⁹

⁷⁸ Yuval Noah Harari, *Homo Deus: A Brief History of Tomorrow* (New York: HarperCollins, 2017), TK [Yuval Noah Harari, *Homo Deus: Yarının Kısa Bir Tarihi*, Çev: Poyzan Nur Taneli, Kolektif Kitap, İstanbul, 2016].
⁷⁹ A.g.e.

Aydınlanmayı Yeniden Sorgulamak

1942’de yazılmış, fragmanlardan oluşan ve coşkulu bir kitap olan *Aydınlanmanın Diyalektiği*’nde Horkheimer ve Adorno neden “insanlığın gerçek bir insanlık durumuna girmek yerine yeni bir barbarlığa battığını” açıklar:

İktisadi üretkenliğin artışı bir yandan adil bir dünya için gereken koşulları yaratırken, öte yandan teknik aygıtta ve onun kontrolünü elinde tutan sosyal gruplara nüfusun geri kalanı üzerinde ölçsüz bir üstünlük sağlamaktadır. Bireyler ekonomik erkler karşısında bütünüyle etkisizleştirilmekte. Bu güçler toplumun doğa üzerindeki egemenliğini

80 Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno, *Dialectic of Enlightenment: Philosophical Fragments*, ed. Guzelin Schmid Noerr, Çev. Edmund Jephcott (Stanford, CA: Stanford University Press, 2002), xiv ve xvii [Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno, *Aydınlanmanın Diyalektiği*, Çev. Nihat Ülner, Kabalıcı, 2010.]

81 Alain Finkielkraut, *The Defeat of the Mind*, Çev. Judith Friedlander (New York: Columbia University Press, 1995).

ni akla hayale gelmez bir düzeye çıkarmakta. Birey kullandığı aygıtın önünde görünmez hale gelirken, geçimi bu aygıt tarafından hiç olmadığı kadar iyi bir şekilde karşılanır. Bu adil olmayan durumda kitlelerin acizlikleri ve onlara dağıtılan metaların niceliğiyle birlikte güdülebilirlikleri de artmaktadır.⁸⁰

Horkheimer ve Adorno, Aydınlanma'nın kendi içinde kendi yıkımının tohumunu taşıdığını açıkça belirtmiştir: Kantçı rasyonalizmin, soyutlama kültürünün ve yasa kültürünün merkezindeki müdahale, aklın toplumsal bedenden ayrılmasıdır. Evrensel akıl, Aydınlanma değerleri marifetiyle canlı bedenden ayrılmıştır.

Romantizm, aklın tarihten ve tecrübe edilen zamandan ayrılmasına bir tepki olarak, tinsel yaşamın organik karakterini kurtarmaya gelmişti: Romantikler kültürel olayların mekânını ve zamanına sahip çıktılar ve düşüncenin bir zamansallığa ve konuma sahip tinsel yaşam sürecinden ayrılamayacağını iddia ettiler.

Milliyetçilik de Romantiklerin aidiyet iddiasından ortaya çıktı ve nihayetinde Alain Finkielkraut'un *The Defeat of the Mind*⁸¹ adlı kitabında söylediği gibi, kimlik politikaları düşüncenin yerini aldı. Romantik ulusal kimlik kültürü, aklın evrenselliğine bir tepkiydi; yersizyurtsuzlaşmış evrensel rasyonalite ilkeleri için teritoryal bir temel bulma girişimiydi.

Aidiyet ve evrensellik diyalektiği geç dönem modernlik tarihini kateder –ta ki şimdilerde küreselleşmenin aklın evrenselliğini ekonomik hukukun bütünlüğüne dönüştürmesine dek. Sermaye birikiminin sahte evrenselliği

ulus-devletlerin politik egemenliğine bir son verirken, kültürel yaşamın çeşitliliğini finansal değerlendirme kuralına indiriyor. Tam da bu noktada küresel bir gerici hareket ulusal egemenliğin ve kültürel kimliğin ıslahına dayanarak patlak veriyor. Kimlik (ulusal, vd.), bu kavşakta, aklın küresel olarak piyasaya tabi olmasına karşı yetersizce ortaya koyduğu isyanın ardından, yeniden doğar. Ancak bu kimlikçi tepki, bir çifte yanılısamaya dayanmaktadır. Öncelikle, kültürel kimlik, çürüten küresel özelliklerin barok kombinasyonuna dayanan bir inşadır. İkincisi, ulusal egemenlik, ekonomik mübadelenin entegrasyonunu bozmadan ve küresel savaş durumuna girmeden restore edilemez. Nitekim, şu an olan şey tam da budur: Her yerde savaşlar patlak veriyor ve dünya haritası yavaş yavaş zorlu bir çatışma ağına dönüşüyor.

Küresel piyasa, tüm kural ve ahlaki ilkelerin yokedilmesine yol açan neoliberal deregülasyon sonrasında geriye kalan tek evrensel değerdir. Ancak, piyasanın evrenselliği insanlığı homojenleştirmiyor, bunun yerine yaşam farklılıklarımızı eziyor ve çoğunluğun gelişimini engelliyor. Son on yılda insanları pazarın diktatörlüğünden kurtarmak için birçok girişimde bulunuldu, ancak finansal-dijital tahakkümden çıkış yolu bulunamadı. Dolayısıyla kimliğin aldatıcı hayaletini sahiplenmek, piyasanın evrensel değerini altetmenin ya da en azından onun pençesinden kaçmanın tek yolu gibi görünüyor.

Horkheimer ve Adorno'nun *Diyalektik*'ine dönelim: "Aydınlanma bu geriye doğru gerçekleşen moment üzerine düşünümü üstlenmezse kendi kaderini çizmiş olur. İlerlemenin yıkıcılığı üzerine düşünmek ilerlemenin düşmanlarına bırakıldığında, gözü kapalı biçimde pragmatikleştirilmiş düşünme ortadan kaldırarak aşan karakterini ve bu nedenle hakikatle olan ilişkisini kaybeder. Teknoloji konusunda eğitilmiş kitlelerin akıl sızırılmaz bir şekilde her çeşit despotluğun büyümesine kapılmaya hazır olmalarında, kendilerini tahrip eden ırkçı paranoyaya olan ilgilerinde, kavranamayan tüm anlamsızlıklarda bugünkü kuramsal anlayışın zayıflığı açıkça görülmektedir." ⁸² Adorno ve Horkheimer'in

82 Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno, *Dialectic of Enlightenment: Philosophical Fragments*, ed. Guzelin Schmid Noerr, Çev. Edmund Jephcott (Stanford, CA: Stanford University Press, 2002), xiv ve xvii [Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno, *Aydınlanmanın Diyalektiği*, Çev. Nihat Ülner, Kabalıcı, 2010.]

kınadığı Aydınlanma'nın öz-yıkımı Trump döneminde zirveye ulaşıyor: Bilimin ve teknolojinin aydınlatıcı güçleri bir kez daha ikiyüzlülüklerini ifşa ettiler ve nihayetinde demokrasiyi ve hümanist öz-belirlenimi tüketiyorlar.

Kurumsal finansman güçleriyle birlikte işleyen dijital aydınlanma, canlı organizmanın duyarlılığına o kadar derinden zarar verdi ki, organizma vahşiliğe giremeye başladı. Soyutlamanın ışığı otomatın ekranlarını mükemmel bir şekilde aydınlatır, ancak etrafımızı saran karanlık, her şeyi kapsıyor. Karanlık Aydınlanma, ışığın göz kamaştırıcı genişlemesinin bir etkisi olarak, şimdi etrafımıza düşen karanlığın entelektüel farkındalığıdır. James Bridle'in *New Dark Age*'de son zamanlarda ileri sürdüğü gibi: "Bugün kendimizi geniş bilgi havuzlarına bağlanmış halde buluyoruz, fakat düşünmeyi öğrenmiş değiliz. Aslında, tam tersi doğrudur: Dünyayı aydınlatmak niyetiyle tasarlanmış olan, pratikte onu karartır." **83**

83 James Bridle, *New Dark Age: Technology and the End of the Future* (London: Verso, 2018), 10.

Ya Sosyalizm ya Barbarlık

Antroposen kavramının ahlaki imaları üzerine düşünmek istiyorum. Tarafsız bilim perdesi altında bu kavram, artık çok geç olduğuna dair farkındalığımızı açığa vuruyor.

Esasen, "antroposen" terimi kendi jeolojik çağımızı ifade etmeyi amaçlıyordu. Şimdilerde, jeolojik bakış açısından, insanın gezegenin çevresi üzerinde yaptığı etkinin tersine çevrilemeyeceği varsayılıyor. Sera gazı salınımının birikimi, dünya atmosferinin kimyasal bileşimini ve dolayısıyla yaşam ortamını geriye dönülmesi mümkün olmayacak bir şekilde değiştirdi. Ancak jeolojinin fersah fersah ötesine geçen antroposen kavramı, geri dönüşsüzlüğe dayanan bir metodolojinin anahtarlarını çizmekte.

Bildiğimiz gibi "geri döndürülemez" sözcüğü politik sanatla bağdaşmaz. Politik iradenin ve politik edimin yarattığı etkinin tanım itibarıyla geri döndürülebilir olduğu varsayılır: Bir dil eylemi, önceki dil eylemine son verebilir ve

onun etkilerini bozabilir; bir karar verme eylemi önceki karar alma işlemine son verebilir. Ancak konu atmosferin kimyasal bileşimine geldiğinde –ve bu arada, toplumsal zihnin psiko-kimyasal bileşimine geldiğinde– insan iradesi kudretsizdir; bozulma da hiçbir şey ifade etmez olur.

Modern kapitalizmden çıkış, bir trajedi etkisi yaratacaktır; zira sömürgeci şiddetin bağladığı düğümler, travmalar olmaksızın gevşetilemez. 1914'te emperyalist gerilimlerin rakip milliyetçilikler arasında bir dünya savaşına neden olduğu ve şiddetli toplumsal devrimlerin önünü açtığı zamandan beri biliniyor bu. Fakat trajedinin kapsamı yüz yıl önce tahmin edilemiyordu, şimdi de tahmin edilemiyor. Yüz yıl önce, kapitalizm ve modernite farklı kavramlardı; öyle ki, modernizmin antropolojik çerçevesi içinde kapitalizmden bir çıkış düşünülebilirdi. Bugünse kapitalizmden politik bir çıkış söz konusu değil gibi görünüyor, çünkü yeni antropolojik çerçevede politik kararın yerini otomatik yönetim aldı. Bu noktada kapitalizmin sonu ancak uygarlığın sonu olarak düşünülebilir.

Geçen yüzyılda, 80'li yıllarda "postmodern" ve "post-kolonyal" sözcükleri kültürel sözlüğe görkemli bir giriş yaptı; modernite haşarı biçimlerinden barışçıl bir çıkışın yakın olduğunu ima ediyordu. Öyle değildi, çünkü beş yüz yıllık küresel sömürünün ve servet yoğunluğunun mirasından geri dönüş yok gibi görünüyordu: Çevresel yıkım, toplumsal yaşamın yoksullaştırılması ve psikosfere yönelik sistematik saldırganlık. 1980'lerden bu yana "post-" önekinin aşırı kullanımı, toplumsal üretim ve iletişimin teknolojik dönüşümüyle birlikte gelen mutasyonun talep ettiği trajik geçişi gözardı etti.

1968'de biri "Ya Sosyalizm ya Barbarlık" dedi. Bu bir *jeu de mots* (kelime oyunu) değildi. Berrak bir tahmindir. O yıl, insani ilerlemenin ve eleştirel katılım olarak demokrasinin zirvesiydi; o zamandan beri sürekli bir kültürel bozulma, politik gerileme ve sosyal yoksulluk süreci yaşıyoruz. Neden? 68'de insanlık, teknolojik bilgiyle toplumsal bilinç arasındaki maksimum yakınsama noktasına ulaştı. O zamandan beri teknolojik güç giderek artarken toplumsal bilinç de nispeten azaldı. Sonuç olarak, teknoloji artık toplumsal yaşam üzerinde artan bir güce sahipken, toplum artık kendisini yönetemiyor. 68'in tarihsel

kavşağında toplumsal bilincin teknolojik değişimi kontrol altına alması ve onu ortak iyiliğe yönlendirmesi bekleniyordu. Fakat tam tersi oldu: Hem sol partiler hem de sendikalar teknolojiyi uzmanlaşma ve toplumsal çıkarlara sunma fırsatı olarak değil, tehlike olarak gördüler. İşten özgürleşme, "işsizlik" olarak etiketlendi, Sol da durdurulamaz teknik dönüşüme karşı koymaya çalıştı.

84 Divarikasyon (medikal):
Bitişik olması gereken iki şeyin birbirinden uzaklaşması, ayrılma. –ç.n.

Demokrasinin tekno-antropolojik değişimi yönetemediği kanıtlanırken, önceden varolan toplumsal biçimlerini dağıtmaya devam eden finansın ve teknolojinin deregülasyonu da devam etti. Neoliberal özelleştirmenin bir etkisi olarak eğitim sistemi, kâr ihtiyacına tabi kılındı, eleştirel düşünce de araştırma ve geliştirmeden ayrıldı. Bu noktada, toplumsal bilinç ve teknolojik yenilik arasındaki divarikasyon⁸⁴ giderek genişledi. Bu toplumsal deneyin amacı rasyonellik alanını genişletmek ve kaosu azaltmak idiye, deneyin sona erdiği sonucuna varabiliriz. Rasyonelitenin ve insani denetimin (bilim, teknoloji, sanayi ve bilgi) genişlemesini mümkün kılan araçlar, hayatı soyutlamanın kapsamına neden olmuştur. Ve yaşam sıcaklığı sadece aklın kalesinin buzlu duvarlarının dışında bulunabilir.

Apokaliptik Zamanlarda Etik

Uygarlık çökmüyor, sadece uygarlaşmadan sapıyor. Bugün uygarlık barbarlığın tutunmasını güçlendirirken, uygarlaşma dağılıyor. Uygarlığı destekleyen teknolojik altyapı çökmeyecek; ancak insan aklının ve iradesinin kontrolünden çıkmakta. Madalyonun diğer tarafında, insanların ancak kendilerini insanlıktan çıkardıkları sürece hayatta kalabileceklerini hayal etmemiz gerekiyor.

Modernite, insanın doğanın tahakkümünden kurtarılmasından ibaretti: Orman kanunları, Leviathan'ın rasyonelliğiyle askıya alınmıştı. Şimdi, insan yapımı makine ikinci bir doğal gereksinime dönüşüyor gibi görünüyor: Artık insan aklının kontrolü altında olmayan, kendini tekrar eden ve kendi kendini yöneten otomatizmin kontrolü altında olan bir hiper-Leviathan. Politik

eylemin toplumsal ilişkilerin seyrini değiştirmekte güçsüz görünmesinin nedeni tam da bu: Şirket ekonomisi ve dijital teknolojinin birleşimi, iradenin yö-rüngesini terk etti ve sonuç olarak insan kültürü, ontolojik özgürlük ve politik iradenin etkinliğiyle tanımlanan hümanizm alanını terk etti. Modernite pro-jesi doğa yasalarını askıya almayı amaçlıyordu, siyaset de toplumsal söz-leşmelerin alanını genişletmekle mükellef tutuluyordu. Toplumsal ilişkiler, doğanın değil, dilin alanına aittir ve dilsel sözleşmeler doğal yasalarla be-lirlenmez. Bu yüzden modernite boyunca toplumsal alan içinde orman ka-nunları kısmen dirençle karşılandı ve neredeyse askıya alındı. Gelgelelim, kapitalizm küreselleştiğinde ekonomi de bilgiyi sermaye birikimi kuralına ta-bi kılarak teknolojiyi kendine maletti. Bu noktadan itibaren tekno-ekonomi ikinci bir doğanın gücünü ve kaçınılmazlığını elde etti.

Son derece paradoksal biçimde, insanın doğadan bağımsızlaşmasına ola-nak tanıyan güçler, tıpkı bir zamanlar olduğu gibi orman kanunları kadar ka-tı ve acımasız biçimde bir tür suni doğaya dönüştü. Sayısal makinenin ara-yüzleri şimdilerde toplumsal iletişim hücrelerinin her zerresine yayılıyor ve bilişsel etkinliği duyarsız bir dijital formata teslim edi-yor. İnsan yapımı makinenin karmaşıklığı insan zihninin **85** Dylan Thomas, "Do not go ölçme ve eleştirel detaylandırma becerilerini aştığında, kararsızlık ve ölçülemezlik alanına gireriz; modern hü-manizm çöker. 70'lerin sonunda neoliberal gündem kendine bir yer edindi-ğinde Darwinizm de sosyal felsefeyle karşılaştı ve orman yasası "deregü-lasyon" olarak adlandırıldı: Sosyo-biyolojik mücadelenin sürdürülmesi için politik kalenin sökülmesi. Ekonominin kurlsızlaştırılmış alanında insan bi-lincinin kanunları ortadan kalkar; ancak bu özgürlüğe yol açmaz. Tekno-dilsel otomatizmler bilinçli iradenin ve rasyonel yasanın yerine geçer. Otomat, mü-kemmel deregülasyonun nihai sonucudur: Ormanın otomatik yönetişimi.

Peki ormandan çıkış var mı? Bu sorunun gözden geçirilmesi gerekiyor: Otomatlaştırılmış orman çağında etik yaşam olasılığı var mı? Bazıları "o gü-zel geceye usulca girme"memizi, Dylan Thomas'ın nakaratının ruhuyla is-yan edip direnmemiz gerektiğini söylüyor, "öfkelen, öfkelen ışığın ölümü-nün karşısında." **85** Aşağılanma ve acze karşı gösterilen bu asi tavır beni hayli

gentle into that good night”,
The Poems of Dylan Thomas
içinde, ed. John Goodby (New
York: New Directions, 2017),
193.

86 Gilles Deleuze ve Félix
Guattari, *What Is Philosophy?*,
Çev. Hugh Tomlinson ve
Graham Burchell (New York:
Columbia University Press,
1994). [Gilles Deleuze ve Félix
Guattari, *Felsefe Nedir?*, Çev.
Turhan Ilgaz, YKY, 2019.]

hayal kırıklığına uğrattıyor. Aşağılanma, dünya çapında Trumpizm'i körükleyen enerjidir. Güç, burjuva endüstriyel ilerleme kültürünün en derin karakteriydi; fakat toplumsal boyuttan teknolojik yapıya geçti, canlı organizma da yavaş yavaş acze saplandı. Dünyanın beyaz egemenleri aciz hissettikçe aşağılanıyor, kendi aczine karşı öfkeleniyor ve “yeniden büyük Amerika”yı (ya da

İtalya'yı ya da başka herhangi bir yeri) vaat eden küstah bir bunağa oy veriyorlar. Aşağılanma, düşünme becerisini ve barışçıl insanları boğmaya başladığında –inançsız biri için öğrenmesi muhtemelen zor bir ders olsa da– “alçakgönüllülük” denen panzehire ihtiyacımız vardır. Alçakgönüllülük, modern zihinde nefret uyandırır. Fetih ruhu, inovasyon ve girişim kültürü tıpkı son iki yüzyıl boyunca saldırgan bir benlik gururu ilan eden devrimci hareketler gibi, alçakgönüllülüğü reddetti. Bu arada muhafazakâr bağnazlar alçakgönüllülüğü, sıklıkla insan adaletsizliğine teslim olma anlamına gelse de, tanrının iradesine teslimiyet olarak öğütledi. Öyleyse “alçakgönüllülük” tanrıya inanmayan ve insan adaletsizliğini kabul etmeyi reddeden biri için ne ifade edebilir? En basit haliyle söylersek, “alçakgönüllülük”, insan gücünün içsel

sınırlarının ve aynı zamanda eylemlerimizin, bedenlerimizin ve bilincimizin geçiciliğine dair farkındalık anlamına gelebilir. Alçakgönüllülük, esasen kaosu yönetme yanılsaması anlamına modern gücün yoruculuğuyla başatmenin bir yolu olarak görülebilir.

Modern rasyonalizm aslında hiçbir zaman kaosa başegdirmedi; modernler sadece kaos patlamasını ertelemeyi başardılar. Şimdi bu kaos tam burada; Deleuze ve Guattari'nin son kitaplarında kaos ve beyine dair söylediklerini akıldan çıkarmamalıyız.⁸⁶ Kaosun üstesinden gelmek istiyorsak, kozmosun ritmine uyum sağlamamız gerektiğini; kaotik ritmik ivmelenme içinde nefes almak (birlikte nefes almak) istiyorsak, kaosu sadece bir düşman olarak değil, aynı zamanda ve öncelikle de bir müttefik olarak görmemiz gerektiğini önerirler.

Alçakgönüllülüğün şefkatle bir ilgisi vardır. Şefkat, aslında kaosu iradeye teslim etmek konusundaki ortak yetersizliğimizi paylaşma anlamına gelir: Tutkuyu paylaşma, edilgenliği paylaşma. Bence bir şekilde toplumsal otonominin nihai temeli aktivizmde değil, pasifizimde yatmaktadır. Tıpkı Melville'in *Bartleby*'inde "yapmamayı tercih ederim"⁸⁷ ifadesindeki gibi. Bu pasifliğin Hristiyanların "İnayet" dediği şeyle bir ilgisi var. İnayet, rastlantıyla uyumlu hale gelmektir; tekil *atman*⁸⁸ ve kozmik *prana*⁸⁹ ile uyum durumudur. Arzunun ritmi tanrının iradesinin ritmiyle örtüştüğünde, Hristiyan bilgeliği "İNAYET"ten söz açmış olur. Materyalist açıdan bakarak; İNAYETİN, kozmik oyunla uyumlu bir tekil varoluş anlamına geldiğini söylemeye cüret ediyorum.

İlk astım krizimi geçirdiğimde kendimi bir süre paniğin eşliğinde hissetmişim ve içime olabildiğince fazla hava çekmek için acele etmişim. Sonra benden daha akıllı olan kız kardeşim, şunu söyledi: "O kadar nefes almaya gerek yok; sakinleşmeye ve yavaş, dingin bir şekilde nefes almaya çalış." Öyle yaptım ve nefes alabildim.

Temmuz 2017'de Hamburg'daki G20 zirvesinde, yüzlerini ve bedenlerini griye ve beyaza boyamış binlerce sanatçı, zombi yürüyüşü yapmıştı. Ertesi gün kentin sokaklarında binlerce genç kadın ve erkek "Welcome 2 hell" [Cehennem hoşgeldiniz] yazan bir pankartın arkasında yürüdü. Geçtiğimiz yirmi yılda Seattle'dan Genova'ya oradan İşgal Hareketi'ne kadar, küresel hareket, dünyanın cehennem dönüşürülmesini durdurmaya çalıştı. Yürüdük, slogan attık, küresel krizin her yayılımında onaylanan kavramları ve ilan edilen öngörülerini söyledik ve ifade ettik. Karşılık olarak çoğumuz dövüldü, bastırıldı, hapsedildi ve öldürüldü. Sonunda, herkes şimdi cehennemde.

⁸⁷ Bkz. Herman Melville, "Bartleby, the Scrivener: A Story of Wall-Street," *Great Short Works of Herman Melville* içinde, Ed. Warner Berthoff (New York: Perennial Classics, 2004), 39–74.

⁸⁸ *Atman*: Sanskritçe nefes anlamına gelen bir kökten türer ancak '*atman*' canlı her varlıkta bulunan bireysel öze, varlıkların ezelden beri taşıyageldiği değişmez niteliğe işaret eder. Hindu düşüncesinde ve Yoga felsefesinde benlik üzerine yapılan derin meditasyon çalışmalarının esas konusu '*atman*'dir. Türkçede 'benlik' olarak karşılabilirse de bilhassa Sufi düşüncesindeki 'ruh' anlayışı varoluşun başından beri taşınan bir öznel olarak '*atman*'i kavramamız için bize en yakın düşünsel yaklaşımı sunar. –İnan Mayıs Aru.

⁸⁹ *Prana*: Sanskritçe nefes

Gelecek nesiller için en ivedi soru şudur: Bu cehennemde nasıl mutlu olunur? Bu cehennemde mutlu bir şekilde hayatta kalmanın otonom mekânları nasıl oluşturulur? Bir sonraki soru da, tarihin en kötü fırtınası patlamışken, eşitlik ve dostluk mesajını nasıl koruyabilir ve aktarabiliriz?

anlamına gelen bir kökten türeyen bu sözcük Hindu düşüncesinde canlı olan her varlıkta bulunan evrensel yaşam enerjisine işaret eder. Çin düşüncesindeki "çi" kavramıyla büyük benzerlikler taşır. Yoga felsefesinde özel olarak nefesle ilişkilendirilse ve solunum sistemi, "prana"nın en bariz biçimde görülebileceği somut örneği sayılsa da bununla sınırlı tutulmayıp kan dolaşımı sisteminde ve daha az somutluk taşıyan başka biçimlerde de tezahür ettiği kabul edilir. Türkçede Farsça ve Orta Pehleviceden gelen "can" kavramında en yakın karşılığını bulur. –İnan Mayıs Aru.

9

nefes vermek

90 Rainer Maria Rilke,
"Onuncu Ağıt", *Duino Ağıtları*
içinde (Almanca-Türkçe),
Almanca aslından Çeviren:
Zehra Aksu Yılmaz (Türkiye
İş Bankası Kültür Yayınları,
İstanbul, 2017).

*Son nefes
Ve biz, mutluluğun tırmandığını,
düşünenler, hissederdik o duyguyu,
bizi nerdeyse dehşete sürükleyen
mutlu biri düştüğünde.*

Rainer Maria Rilke, "Onuncu Ağıt". 90

Otomat ve Barbar

11 Eylül'den bu yana kıyamet zamanlarında yaşıyoruz. O gün, Batılı güçler ve fanatik cihatçılar arasında bir savaş başladı. Usame bin Ladin, George W. Bush'a karşı meydan okudu ve kazandı. İntihar niteliğinde ve bitmek bilmeyen Terörle Mücadele Savaşı'nın başlamasından bu yana geçen on beş yıldan fazla zamandan sonra, kabul etmek zorunda olduğumuz, dile getirilemeyen

bir gerçektir. Bin Ladin öldü elbette; ama provokasyonunun, Bush-Cheney klanının aptallığının ve en önemlisi yenilmez kaos gücünün bir sonucu olarak, dünyanın en güçlü ülkesinin battığı acıları, ikâmet ettiği göksel yerden izlerken gülümsüyor. Unutmayın: Kaos savaşla beslenir ve kaosa karşı savaşla besleyenler yenilir.

2016 yılında bir tür küresel iç savaş olarak nitelendirilebilecek yeni bir aşamaya girdik: Terör, dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunda kontrolü ele almış durumda ve Batılı güçler sinizm ve umutsuzluk arasındaki kavganın askerî güç meselesi olmadığını anlayamıyorlar hâlâ. Batı egemenliği, gezegen halkının çoğunluğunu mutlak bir umutsuzluğa sürüklerken, neoliberal pazar da aynı anda her türlü silahın sinik yayılımını sağlamıştır. Son kuşaktan çok sayıda insan –bilhassa İslâm dünyasında, ama sadece orada değil– yaşamaktan çok ölmeyi tercih edecekleri bir umutsuzluk içinde. Durdurulamaz olmalarının, kazanmalarının nedeni tam da bu. 24 Ağustos 2017’de *CNN*, Kuzey Kore’nin devlet haber ajansı *KCNA*’nın bir açıklamada bulunduğunu bildirdi: “ABD, düşmanlarının nükleer silahlarla ve balistik füzelerle donanmış olduğunu unutmamalı” ve “topraklarının güvenli olduğuna ve ölümün başkalarının başına gelen bir şey olduğuna dair eski düşünme tarzından uyanmalı.”⁹¹

91 Zachary Cohen, “North Korea Mocks Trump’s Twitter Habits, Condemns US Military Drills,” *CNN*, 24 Ağustos 2017, <https://www.cnn.com/2017/08/23/politics/north-korea-condemns-us-south-korea-drills/index.html>.

İngiltere’yi (Avrupa Birliği’nde kalmak isteyenlere karşı Avrupa Birliği’nden çıkmak isteyenler), ABD’yi (üstünlükçülere karşı liberaller), İspanya’yi (Katalan nüfusunun yarısına karşı sendikacılar) ve dünyanın diğer birçok ülkesini bölen şey, siyasi bir bölünme değil;

nihayetinde demokratik bir ideolojik çatışma bağlamında yönetilebilecek bir muhalefet. Toplumun temellerini parçalayan ve öyle ya da böyle ölümcül iç savaş biçimlerine doğru giden, kültürel bölünmedir bu. Birleştirilemez olan bu bölünme, kültürel açıdan küreselleşmenin süreçleriyle başa çıkamayanlarla kültürel olarak öyle yapmaya hazırlanmakta olan kentsel azınlıklar arasındaki karşıtlık olarak görülebilir. Söz konusu esasen ekonomik bir bölünme değil: Küreselleşmeyi reddedenlerin hepsi küreselleşmeden ötürü dezavantajlı konumda olanlar değil ve daha da önemlisi, küresel ufkun dahilinde yaşamaktan vazgeçenlerin hepsi küreselleşmeden çıkar sağlıyor da değil. Bilakis, bu bölünme esas olarak gelecek için yeni bir kozmopolit boyut tasavvur etme becerisi ve yetersizliği arasındadır. Ancak Batı nüfusunun çoğunluğu şimdi küreselleşmeye isyan ediyor ve egemenliği imkânsız bir şekilde geri kazanmaya çalışıyor. İstediklerini elde edemeyecekler, zira istedikleri şey imkânsız; ancak acz öfkeyi, ırkçılığı ve saldırganlığı daha da körükleyecek.

Dolayısıyla kendime soruyorum, kıyamet önlenebilir mi; ona hakim olunabilir mi? Antroposen kavramının ima ettiği gibi, artık çok geç. İncil'in dediği gibi "Rüzgâr etkiler, kasırga biçecekler."⁹² Çevresel tahribat, askeri yıkım ve toplumsal enkaz, artık geri dönüşü olmayan ve kendi kendini besleyen bir karaktere bürünmüş durumda; etkilerini genişletme ve olası karşı önlemleri bertaraf etme eğiliminde. Barbarlık toplumsal ilişkilere giderek daha fazla egemen olmakta, ekonomik üretim makinesi de kaçınılmaz otomatizmler tarafından giderek daha fazla yönetilmekte.

Otomat ve Barbar, zamanımızın iki ayrı varoluş biçimidir: Nöro-totalitarizm ve küresel iç savaş, geleceğin ufkunda görünen yaşam biçimleridir.

İnsanın Evriminde Otomatik Pilot Var mı?

Ocak 2018'deki Davos konferansında sunulan bir *Oxfam* raporuna göre eşitsizlik 2016'da doruğa çıktı: O yıl üretilen servetin yüzde 82'si, dünya nüfusunun (halihazırda zaten dünya servetinin üçte ikisine sahip olan) yüzde biri

⁹² Hoşea 8:7 (New Living Translation).

tarafından gaspedildi.⁹³ Bu bir şaka veya mübalağa değil: Bu, finansal mutlakliyetin çılgın doğasının belgelenmiş bir kanıtıdır. Finansal kapitalizm tıpkı su tahliyesi pompası gibi, her saniye ivmelenerek insan toplumunun organizmasından hayatı emmekte.

Sorulması gereken soru şu: İnsanlar bunu neden yapıyor? İnsanlığın büyük bir çoğunluğu sefalete doğru gerilerken, neden insanlığın küçük bir bölümü akıl almaz bir servet biriktiriyor? Ortak kaynakların bu muazzam temellükünü harekete geçiren şey ne? Gerçekten de bir itici güç var mı; yoksa bu irrasyonel ve ahlaksız etkiyi finansal birikimin kendi mantığı mı yaratıyor? Son olarak, bu yaşamda hiçbir zaman mal veya zevkle mübadele edilemeyecek kadar çok milyarı biriktirmenin ve istiflemenin anlamı nedir?

93 Oxfam International, *Reward Work, Not Wealth*, January 2018, <https://www.oxfam.org/en/research/reward-75-work-not-wealth>.

Elit bir azınlığın elindeki bu aşırı servet yoğunluğunun açgözlülükle açıklanabileceğini düşünmüyorum. Bu irrasyonel eşitsizliği, daha ziyade, evrimsel hayatta kalma içgüdüleri olarak mı açıklamalıyız? Hatta, insanlığın evrimsel içgüdülerinden sözedebilir miyim; böyle bir şey var mı? Muhtemelen hayır ama insan evriminde bir tür otomatik pilot bulmaya çalışıyorum. Hayatta kalma içgüdüleri bugün tetikte, zira (kolektif bilinçdışımızda kanıtları inkâr etme ve bu bilgiyi reddetme eğiliminde olsak bile) dünya gezegenindeki uygar hayatın bir sona yaklaştığını hissediyoruz. Kolektif bilinçdışımız insan ırkının nihai soykırımının, pek çok durdurulamaz ve geri döndürülemez süreç nedeniyle yaklaştığını duyumsamakta: Nükleer silahların yayılması, küresel ısınma, su kıtlığı, demografik genişleme, çölleşme ve son olarak aynı derecede önem taşıyan zihinsel çöküş, depresyon ve panik salgını. Bu noktada bir insanın bilinçli olsun veya olmasın gezegenin cehenneminden kaçmaya hazırlanması tamamen anlaşılabilir bir durum. Ama cehennemden kaçmaya hazırlanmak, tahayyül edilemeyecek denli pahalı. İnsanlığın yüzde biri bu kaçışa hazırlanıyor ve bunu yapmak için büyük miktarlarda maddi kaynağa ihtiyaçları var.

Tüm bunlar distopyacı bilimkurgu olabilir mi? Belki. Yine de, son elli yılda distopyacı bilimkurgunun toplumsal ve politik varlığımızın en doğru yol

haritalarını ürettiğini unutmayın.

Şimdi Günther Anders'in *We, Sons of Eichmann*'da ne demek istediğini anlıyoruz: "Gelmekte olan Reich'in dehşetinin eski Reich'in dehşetini büyük ölçüde gölgede bırakacağını öngörmek mümkün. Kuşkusuz, bir gün, mükemmel 'birlikte-makineleşmeleri'nden gurur duyan çocuklarımız veya torunlarımız, yukarı-

94 Günther Anders, *We, Sons of Eichmann: An Open Letter to Klaus Eichmann*, Çev: Jordan Levinson, <http://anticoncept.phpnet.us/eichmann.htm>.

95 Angela Nagle, *Kill All Normies: Online Culture Wars from 4Chan and Tumblr to Trump and the Alt-Right* (Alresford: Zero Books, 2017), TK. İçinden alıntılanmıştır

karılardan dünün imparatorluğundaki 'Üçüncü' Reich'a baktıklarında, bu onlara sadece küçük bir taşra deneyi gibi görünecek." 94 Geçen yüzyılın ikinci yarısında sonsuza dek mağlup ve hükümsüz olduğunu düşündüğümüz Hitler'in Nazizmi, imha konusunda bir deneydi sadece. Bu deneme başarısız oldu ama şimdi uygulanması için koşullar hazır. "Weev" takma adıyla bilinen gamalı haç dövme Nazi hacker trol, bir *Alt-Right* blogunda şunları yazmıştı: "Bu insanları fırına koymalıyız... Malthusçu bir krize doğru yol alıyoruz. Plankton seviyeleri düşüyor. Arılar ölüyor. Meksika'da tortilla isyanları var, buğday fiyatları son otuz yılın en yüksek seviyelerinde... Yanıtlamamız gereken soru şu: Dünyanın altı milyar insanından dördünü en adil şekilde nasıl öldürürüz?" 95

Bence bu, finansal yönetim başlığı altında ileri sürülen gündemin yarı ciddi, yarı bilinçli alt metnidir. Trump kültürü (oksimoron için beni affedin), finansal kapitalizmin çekirdeğindeki dinamikleri açığa çıkaran Karanlık Aydınlanma'dır.

Etik Kıyamet

Neoliberal reform kırk yıldır etik bir kıyameti sürdürüyor: Hem empati hem de evrensellik –etik davranışın iki kökü– yokolmakta. Empati, yani Öteki'nin bedeninin bedenimizin bir uzantısı olarak algılanması, giderek artan bir tehdit altında. Neoliberal reformcular rekabeti günlük yaşamın merkezine koyduğundan ve dijital bağlantı sosyal iletişim alanındaki fiziksel birleşimin yerini aldığından, empatinin psiko-kültürel koşulları zayıflatılmış oldu. Aynı şekilde, etik kuralların evrenselliği de küreselleşme süreçleri tarafından tümenden

koparıp atılmıştır. Küreselleşme, ekonomik rekabetin önceliğine dayanır ve etkili rekabet ahlaki, politik ve diğer türdeki tüm kuralların ortadan kaldırılmasını gerektirir. Etik yargıyı yoketmeye yönelik bu eğilim kendi kendini besler ve bu nedenle geri döndürülemez gibi görünür; ekonomik randıman, eylemlerin etik etkilerini gözardı etmeye dayanır, dolayısıyla etik davranış etkisini yitirir.

1946'da *Suçluluk Sorunu: Almanya'nın Siyasal Sorumluluğu Üzerine* başlıklı bir metninde Karl Jaspers, tarihsel nazizm ile tipik nazizm arasında bir ayırım yapıyordu.⁹⁶ Tarihsel nazizmin yenilgiye uğradığını, ancak yeterlik kültürünün henüz yenilmediğini; bu yeterlik kültürünün tipik nazizmin çekirdeğini oluşturduğunu söylüyordu. Ekonomik rekabet hiçbir politik düzenlemeyi, hiçbir etik sınırlamayı kabul etmez: Sinizm, yani etiğin sistematik olarak hiçesayılması, nazizmin ve neoliberal rekabet kültürünün ortak özelliğidir. Aralarındaki fark, nazizmin siyasal şiddete ve askeri diktatörlüğe dayanması, bugünün küresel rekabetinin ise teknolojik otomasyonların toplumun canlı bedenine gömülmesine dayanmasıdır.

Temmuz 2017'de Hamburg'daki G7 zirvesine karşı yürüyen isyancıların, herkesi cehennemeye buyur eden bir pankart taşımalarının nedeni budur. Şimdi yanıtlamamız gereken soru şu: Cehennemde herhangi bir etik davranıştan sözedebilir miyiz? Aklıma gelen ilk yanıt, hayır. Hayır, çünkü cehennemde empati kendi kendine zarar verir. Empatik duyarlık aslında çevredeki ıstırap akışlarına açık bir kapıdır. Cehennemde insanların giderek yayılan şiddetten ve çevredeki ıstıraptan zarar görmekten kaçınmak için kendilerini korumanın ve empati kapılarını kapatma eğiliminde olmalarının nedeni bu.

1993 yılında *Parable of the Sower* [*Ekincinin Meseli*] adlı kitabında Octavia Butler şiddet, açıklık ve acıyla dolu bir dünyanın distopik bir önsesizisini sunar; burada insanlar etraflarını saran cehennemeye o denli alışkındır ki duygusal bağımdan kayıtsız ve aptaldırlar. Kitapta genç bir kız, doktorlarının "organik

⁹⁶ Karl Jaspers, *The Question of German Guilt*, Çev: E. B. Ashton (New York: Fordham University Press, 2000).
[Karl Jaspers, *Suçluluk Sorunu: Almanya'nın Siyasal Sorumluluğu*, Çev: Emre Zeybekoğlu, İthaki Yayınları, 2015.]

sanrı sendromu” olarak adlandırdığı ender görülen bir hastalıktan mustarip-tir. Karakter, durumunu şöyle anlatır:

[Babam] her zaman hiper-empati sendromumun başımdan savabileceğim ve unuta-bileceğim bir şey olduğunu iddia etmiş veya belki de buna inanmıştı. Ne de olsa payla-şım gerçek değil. Diğer insanların acılarını veya zevklerini paylaşmama izin veren bir si-hir veya duyu ötesi algı değil bu. Hayali bir şey. [...]

97 Octavia Buter, *Parable of the Sower* (New York: Grand Central, 2000), 11–12.

Babamın düşündüğü, istediği ya da umduğu şey ne olursa olsun, hiper-empatimle ilgili bir şey yapamıyorum. Başkalarının hissettikle-rini gördüğüm ya da hissettiklerine inandığım şeyleri hissediyorum. Hiper-empati, doktorların “organik sanrı sendromu” dediği şey. Büyük lanet. Canımı yakıyor, tek bildiğim bu. Beni doğururken ölen annemin lüzumundan fazla kullanmayı tercih ettiği Paracetco adlı küçük hap yüzünden deliyim. Bana ait olmayan çok fazla kederi üstleniyorum ve bu gerçek değil. Ama canımı yakıyor.

Zevki ve acıyı paylaşmam gerekiyor, ama bugünlerde çok fazla zevk yok.97

Empati, aslında rekabetin toplumun tamamını kuşattığı bir toplumda bir yü-kümlülüktür ve ekonomik bir dezavantajdır. Başkalarının acıları, *mors tua vita mea*'yı (senin ölümün, benim yaşamım) çok iyi bilen iktisadî fail açısından önemsiz-dir. Ve başkalarının zevki de aynı şekilde önemsizdir, zira ya fark edilemez, ya yoktur ya da reklamların yapay sevinç gösterileriyle karıştırılmıştır.

Bu kitap, kişinin çevreye uyum sağlaması için titreşimsel bir arayış olarak nefes almakla ilgili olduğundan; bu noktada toplumsal alanda (birlikte nefes alma alanı), bu arayışın mevcut durumda başarısızlığa yazgılı olduğunu söylemeli-yim. İnsanlar bu imkânsızlığı hissediyorlar; bencil ve sinik olmaya, bu nedenle bunalmaya ve kendilerinden nefret etmeye eğilimli. Dayanışma ortadan kalk-tığından beri geriye sadece intikam kaldı: Yoksulların ezilenlerden aldıkları in-tikam (ırkçılık), ezilenlerin kadınlardan aldıkları intikam (maço şiddeti), herkesin herkesten aldığı intikam (vahşet).

Bu yüzden, titreşimsel araştırmanın alanını toplumsal 'birlikte nefes alma'dan kozmik nefes verişe, bireyin (ben) hiçliğın kozmik boyutunda çözünmesine kaydırmaya çalışıyorum. Peki hiçliğin ritmi nedir? Orgazmik titreşim, başka

bir vücudun biyoritmlerine uyum sağlamaya bir örnektir: Bilinçdışına dalmak aniden kozmik algının kapılarını genişletebilir. Fransızlar orgazma *petite mort* (küçük ölüm) der, yani bir hiçlik görüşü sağlayan ve aynı anda *kaosmosis*in sesini dinleme olasılığını açan, anlık ve yoğun bir bilinç kaybı veya zayıflaması.

Felsefe, zihnin ve bedenin bir hiçlik olma sürecine uyum sağlaması için bilinçli olarak kavramlar yaratmalıdır. Şiir de akciğerlerimizi ölüm ritminde nefes almaya hazırlamalıdır.

Lazarus'un Son Nefesi

Ölüm, aydınlanmış modernite alanında psikolojik bir inkâr nesnesidir. Kapitalist gelişime güç veren iktidar kültü, ölümlülüğümüze, süresizliğimize dair bilincimizi bir kenara itip ortadan kaldırdı. Jean Baudrillard *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*'de ölümü yıkıcı bir kaçış çizgisi olarak görür. Acilen ironik bir ölüm algısına ihtiyaç var ve şiir şu anda bunun üzerinde çalışıyor.⁹⁸

David Bowie, ölüm üzerine bir meditasyon olan son albümü *Blackstar*'da, kendi neslinin tükenmesine bakmaya ironik bir şekilde cesaret etti. Gözlerinin üzerinde bir bandajla, yaşlı, hasta ve güzel Bowie, albümle aynı adı taşıyan şarkısının videosunda bize kapağında siyah bir yıldız bulunan küçük bir kitap gösteriyor ve hayatta kalanlara ölümün hayatın ufku olduğunu duyuruyor. Bir yılan gibi giyinmiş olan Lazarus mezardan kalkar, dans eder ve hepimizin New York'ta 70'lerde ve 80'lerin başında krallar gibi yaşadığımız günleri hatırlar. "New York'a geldiğimde / Kral gibi yaşadım" der Bowie. O zamanlar, toz ebedi hayatı vaat eder. Ve biz de ebedi hayata erişiriz. Ölmek üzere olan insanlar sahnede dans eder. *Blackstar*'ın videosu enfestir, hüznüldür ve yürek paralayıcıdır: "İnfaz gününde, infaz gününde / Yalnız kadınlar diz çöküp gülümser [...] O öldüğü gün bir şeyler oldu / Ruh bir metre yükselip kenara çekildi / Onun yerini bir başkası aldı ve cesaretle haykırdı / (Bir kara

⁹⁸ Jean Baudrillard, *Symbolic Exchange and Death*, Çev. Iain Hamilton Grant (London: SAGE, 1993). [Jean Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, Çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2016]

yıldızım ben, bir yıldızım, yıldızım, bir kara yıldızım ben).”⁹⁹ Bowie bize yaşlılığın, kas-
ten ve sevinçle hiçliğin sonsuzluğuna yansıtıldığına güzel olduğunu gösterir.
Albümdeki “Lazarus” şarkısında şöyle der: “Buraya bak, yukarıya; cennette-
yim / Görünmeyen yaralarım var / Yaşadığım onca şey var, benden çalına-
mayan / Herkes tanıyor şimdi beni / Buraya bak, adamım, yukarıya, başım
derte / Kaybedecek hiçbir şeyim kalmadı geriye / O ka-
dar yükseldim ki fırıl fırıl dönüyor beynim / Cep telefo-
numu düşürdüm aşağıya.”

99 David Bowie'nin şarkı
sözlerinin çevirisi Fahri Öz
tarafından yapılmıştır.

Silikon Vadisi sonsuz teknolojik hayatı, Brezilya'da bazı
cerrahlar Lazarus'un tüm kırışıklıklarını ortadan kaldır-
mayı vaat ediyor. Bowie'den önce hiç kimse ölüme da-
ir bir şarkıyı böyle gülüp dans ederek, ağlayarak, mezara benzer gardırobuna
geri dönüp dolap kapısının arkasında kaybolarak, ardından kapıyı kapatarak
söylemeye cesaret edemedi. Binbaşı Tom'un uzay gemisinin kapısından adı-
mını atıp sonsuz karanlığa girişini anımsıyor musunuz? “Binbaşı Tom'dan Yer
Kontrol'e / Adım atıyorum kapıdan / Çok tuhaf bir şekilde süzülüyorum boş-
lukta / Yıldızlar da çok farklı görünüyor bugün.” Kırk yıl sonra birisi taşa dö-
nüştüğü ölüsünü bulur.

David Bowie tüm hayatı boyunca bir mutandı, uzaylıyı ve ziyaretçiyi oynadı.
Nicholas Roeg'in 1976 yapımı *Dünyaya Düşen Adam* filminde Bowie, Newton
adıyla dünyada yaşamak için, kuraklığın tehdit ettiği uzak bir gezegenden
gelir. Karısını ve çocuklarını uzaktaki gezegeninde bırakmış ve onları ölümcül
kuraklıktan kurtarmak için geri döneceğine söz vermiştir. Her ne kadar
gelişmiş teknolojik bilginin taşıyıcısı olsa da insanların vahşetine yenik düş-
müştür. Newton geleceği görebilir, ancak gelecek yok olmuştur; bu yüzden
Bowie'ye dönüşür ve çıkış yolu olmadan umutsuzluk içinde ve yalnız bir hal-
de dünyada mahsur kalır.

Mysterium Coniunctionis

Milyarlarca yıllık evrimin ardından tözler kelimelere dönüştü. Haddi hesabı olmayan zaman boyunca atomları birleştirdikten sonra madde, belirli (belirsiz) bir noktada anlamlama döngüsüne girdi. Bunu savaşlar, sevgi, heyecan, zarafet izledi ve hassas organizmalar, anlam yokluğunun ilkel uçurumunu aşan kadim köprü üzerinde elele yürüdü. Bin yıllara isim verdik ve tepenin zirvesinde kaldık; uzaklardan ışığın doğmasını beklediğimiz yerde.

Ardından her şey ivmenin bir sonucu olarak çözüldü ve şimdi insan göstergeleri kendi magmasına geri dönüyor, burada hiçbir göz, ışığı göremiyor ve bilgi sonsuza dek suskun. Herkesin bildiği gibi mutluluğun mimarisi narin, depresyonun mimarisi ağırdır. Hepimizin deneyimlerimizden bildiği gibi, aydınlık kolayca gölgelenebilir, onu izleyen karanlığın ortadan kaldırılması ise o kadar kolay değildir.

Toplumsal hareketler tarihinde karanlık ile parlaklık arasındaki salınımı düşünelim. Kentsel ayaklanmalarda, yıkıcı işbirliğinde, paylaşılan yaratımda, işgal evlerinde ve binaların, sokakların ve meydanların sürekli işgalinde birdenbire gerçekleşen coşku patlamasını düşünelim. Toplumsal bir hareket aslında toplumsal bir süreçte birleşen bilinçli ve hassas organizmaların paylaştığı bir duygudaşlık yanılısamasıdır.

Toplum, farklı anlamlama süreçlerinin içiçe geçtiği ve birbirine karıştığı farazi bir alandır. Bu farazi alanın simgesel örgütlenmesi, anlamlamanın bir sonucudur. "Anlamlamayı" anlam yokluğunun uçurumu üzerine ortak yanılısamlar köprüsü inşa etmek olarak tanımlıyorum. Gerçeklik ise, tersine, farklı isimler verdiğimiz dil kaleleri inşa eden, içiçe geçen ve birbiriyle kesişen sayısız zihinsel akışın psikodinamik izdüşümü olarak tanımlanabilir: Uygarlık, tarih, devrim ve topluluk.

Mutsuzluk vardır –bunu anlamak kolay. Mutluluğun ne olduğunu ve aslında herhangi bir yerde varolup olmadığını iddia etmek daha zor. Mutluluğun, içsel benliğin süregelen algı akışıyla uyumunun belirsiz bir algısı olduğunu ve aynı zamanda kozmik oyunla tekil bir titreşimin ani ve rastgele senkronizasyonu

olduğunu iddia edebiliriz. Hristiyanlar bu duruma "inayet" diyorlar. Mutluluğu, uçurumu görmeyi bilinçli olarak askıya almak şeklide tecrübe ederiz. Bu askıya alma anlarında bir şeyler inşa edebiliriz: Uçurumun üzerinde köprüler.

Zeminsizlik, boşluk ve bedensel benliğin ayrışması: Bunlar tüm insanların tecrübe ettiği uçurumlardır. Ancak, kadınlar ve erkekler, dostluğun anlam yanılısamasını paylaşma yeteneğinde bulunduğunu anladıkları takdirde, bu uçurumun üzerinde mutlu bir şekilde yürüyebilirler. Anlam yanılısaması paylaşıldığında o artık bir yanılısama değildir: Gerçeklik haline gelir. Uçurumun üstündeki köprü, bir görüşün, bir beklentinin, bir niyetin paylaşılmasını mümkün kılan diyalogdur. Bu diyalog bağlılık içermeyen nakaratlara dayanır ve bizi varolmama korkusundan kurtarır. Yaşama arzusundan kurtulmak, nihayetinde hayatta olma koşuludur. Anlamsızlığın uçurumu üzerindeki köprü çok çeşitli biçimler alabilir: Aşık olmak, hassasiyet, kolektif yaratım, halüsinasyon ve hareket. Bu formlar anlamın fiziksel deneyimini doğurur.

Anlam bir mevcudiyet değil bir deneyimdir. Anlam doğaya ait olmayan, yalnızca bilinçte varolan bir anlamlamanın sonucudur: Nörolojik akışların, bir form alan bedensel ve psikolojik maddenin akıp giden bileşimi. Dostluk, anlamı deneyimlemenin –anlamın varlığının– koşuludur.

Ekim, 2017.

